

T.C
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TARİH EĞİTİMİ BİLİM DALI

TEMETTUAT DEFTERLERİNE GÖRE
LÂPSEKİ KAZASI'NIN SOSYO-EKONOMİK YAPISI
(1844-1845)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Müge Kübra Oğuz

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Şerif Korkmaz

Çanakkale - 2013

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Temettuat Defterlerine Göre Lâpseki Kazası'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı (1844-1845)" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

24.01/2013

Müge Kübra OĞUZ

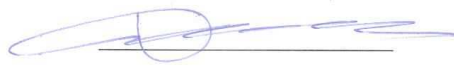
İmza

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼'ne

**M¼ęe K¼bra Oğuz'a ait Temettuat Defterlerine G¼re L¼pseki Kazası'nın Sosyo-
Ekonomik Yapısı (1844-1845)** adlı çalışma, j¼rimiz tarafından Ortaođretim Sosyal
Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Tarih Eğitimi Bilim Dalında **Y¼KSEK LİSANS TEZİ**
olarak oybirlięi/oyçokluęu ile kabul edilmiştir.

¼ye Doç. Dr. Nuri KAVAK

¼ye Yrd. Doç. Dr. şerif KORKMAZ
(Danışman)

¼ye Yrd. Doç. Dr. Ahmet ESENKAYA

Tez No : 460130

Tez Savunma Tarihi: 24.01.2013

ONAY

Doç. Dr. Aziz KILINÇ

Enstit¼ M¼d¼r¼

11./02/2013

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin 19 uncu yüzyıldaki vergi sistemi içerisinde temettuat vergisi önemli bir yer tutmaktadır. Halktan adil bir şekilde ve daha fazla vergi almak amacıyla konulan bu vergi sayesinde, Tanzimat'la birlikte uygulanmaya başlayan yeniliklerin taşra teşkilatına yansımaları kayıtlara geçmiştir. Verginin yazıldığı defterler ile yerleşim yerlerinin ekonomik durumu hakkında bilgi sahibi olunurken sosyal yapının durumu da ortaya çıkmıştır.

Bu tezde, 19 uncu yüzyılda alınan bu vergi doğrultusunda, 1844-1845 yılları arasında Biga Sancağı'na bağlı olan Lâpseki Kazası ele alınmıştır. Lâpseki Kazası ile ilgili olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 5128, 5129, 5130, 16172 ve 17642 numaralı temettuat defterleri kullanılarak, kazanın nüfusu, üretim yapısı, tarımsal işletmelerin nitelikleri, gelir kaynakları, tarımsal verimlilik ve vergiler gibi ekonomik ve sosyal hayat hakkında detaylı bilgiler üretilmeye çalışılmıştır.

Lâpseki Kazası'nda Tanzimat dönemindeki sosyo-ekonomik yapının ortaya konulduğu bu tez ile Tanzimat'ın uygulandığı alanlardaki haritanın bir parçası daha açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat, Lâpseki, temettuat, sosyo-ekonomik yapı.

ABSTRACT

In the 19 th century, the temettuat tax holds a very important place in the Ottoman taxation system. With the application of the temettuat tax there emerged an opportunity of taking high and fair tax from the people and also it lead the local authorities to keep the recordings of the reflections of the Tanzimat innovations. By the help of these recordings we could learn about the economical situations of the places and the social structure of the folks.

In this paper, according to this tax taken during 19th century, the District of Lapseki which was bound to Biga Sancağı between 1844 and 1845 was examined. Related to the District of Lapseki, there search aimed to get detailed information about social and economic life such as the population of the district, the structure of production, the quality of agricultural corporations, source of income, agricultural fertility, and taxes using the notebooks numbered 5128, 5129, 5130, 16172 and 17642 that are found in Prime Ministry Ottomon Record Office.

By this thesis, that revealed the social economic structure of Lapseki county, one of the pieces of the map has been enlightened where tanzimat rules are enforced.

Key Words: Tanzimat, Lapseki, Temettuat, Social-Economic Structure

ÖNSÖZ

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devletinde maliyenin gelir kaynaklarını, -genelde- reayanın ödediği vergiler oluşturmaktadır. Bu vergileri toplama yöntemleri, asırlar içinde bazı farklılıklar gösterdiğine şahit olunmaktadır. Dünyanın değişen şartları karşısında Osmanlı Devleti de Tanzimat'tan itibaren uygulamaya koyduğu ve adına "temettuat" denilen yeni bir vergi toplama usulünün Lâpseki Kazası'nda nasıl uygulandığı, BOA arşivi kaynaklı "temettuat defterleri"nden aktarılmaya çalışılacaktır.

Bu araştırmada tebaadan servet ve gelirine göre eşit ve adil vergi almak düşüncesiyle, 1844-1845 yıllarında yapılan temettuat sayımları doğrultusunda, Lâpseki Kazası'nın sosyal ve ekonomik yapısı incelenmiştir. Araştırmada Biga Sancağı'na bağlı Lâpseki Kazası mahalleleri ve köylerine ait 5218, 5129, 5130, 16172 ve 17642 numaralı temettuat defterleri kullanılmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın giriş kısmında temettuat defterleri ve Lâpseki Kazası'nın coğrafyası, tarihi ve tezin yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde Lâpseki Kazası'nın sosyal yapısı, nüfusu, hane reislerinin sahip olduğu isim, lakap ve unvanlar ile esnaflık faaliyetleri ele alınmıştır.

İkinci bölümde Lâpseki Kazası'nın ekonomik yapısı belirlenirken, kazada yapılan tarımsal faaliyetlere, hanelerin sahip oldukları hayvan varlıklarına ve halkın gelir ve meslek gruplarına yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm kazadan alınan vergilerden oluşmaktadır. Lâpseki Kazası'ndaki Müslim ve gayrimüslim hanelerden toplanan vergiler, temettuat defterlerinde belirtilen bilgilere göre değerlendirilmiştir.

Beni bu konuda çalışmaya yönlendiren ve çalışmama değerli tecrübe ve bilgileriyle her türlü desteği sağlayan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Şerif Korkmaz'a ve yüksek lisans eğitimimde beni bilimsel çalışmalara teşvik eden Yrd. Doç. Dr. Ahmet Esenkaya ve Yrd. Doç. Dr. İbrahim H. Öztürk hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak çalışmam sırasında her türlü sıkıntıda yanımda olan ve maddi-manevi desteklerini esirgemeyen aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Müge Kübra Oğuz

Ocak/2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	VII
TABLolar LİSTESİ	VIII
GRAFİKLER LİSTESİ	XI

GİRİŞ

1. TEMETTUAT DEFTERLERİ	1
1.1 Temettuat Defterlerinin Kapsam ve Önemi	1
1.2 Lâpseki Temettuat Defterlerinin Genel Özellikleri	3
2. LAPSEKİ KAZASI'NIN COĞRAFYASI VE TARİHİ	6
2.1 Coğrafyası.....	6
2.2 Tarihi	7
2.3 İdari Yapı	9
3. TEZİN YÖNTEMİ	13

BİRİNCİ BÖLÜM

LAPSEKİ KAZASI'NIN SOSYAL YAPISI

1. LAPSEKİ KAZASI'NIN DEMOGRAFİK YAPISI	14
1.1 Nüfus	14
1.1.1 Mahallelerin Nüfus Yapısı	16
1.1.2 Köyler ve Nüfus Yapıları	19
1.1.3 Yörüklerin Nüfusu	20
2. MÜSLİM VE GAYRİMÜSLİM HANE REİSLERİNİN AD, UNVAN VE LAKAPLARI	21
2.1 Hane Reislerinin Adları	21
2.2 Hane Reislerinin Unvanları.....	23
2.3 Hane Reislerinin Lakapları.....	25
3. LAPSEKİ KAZASI ESNAFI VE FAALİYETLERİ.....	26
3.1 Gıda İmal Eden ve Satan Esnaf	26

3.2 Alet ve Ev Eşyası Satan Esnaf	26
3.3 Nakliye Alanında Çalışan Esnaf	27
3.4 Diğer Esnaf	28
İKİNCİ BÖLÜM	29
EKONOMİK YAPI	29
1. TARIM	29
1.1 Osmanlı Arazi Sistemi	29
1.2 Lâpseki Kazası'nda Tarım Arazilerinin Durumu.....	31
1.2.1 Ekili ve Dikili Arazilerin Miktarı.....	31
1.2.2 Ziraatı Yapılan Ürünler	34
1.2.3 Hanelerin Sahip Olduğu Ekili Arazilerin Büyüklükleri	36
1.2.4 Lâpseki'de Büyük Arazi Sahipleri	38
1.2.5 Toprakların Tasarruf Biçimleri	40
1.3 Bağcılık ve Meyvecilik	42
2. HAYVANCILIK	47
2.1 Büyükbaş Hayvancılık	47
2.2 Küçükbaş Hayvancılık	54
2.3 Arıcılık	56
3. HALKIN GELİR VE MESLEK GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI....	58
3.1 Hane Reislerinin Mesleki Dağılımı	58
3.2 Hanelerin Gelir Kaynakları	61
3.3 Haneler Arası Gelir Dağılımı	68
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	74
VERGİLER	74
1. Vergi-yi Mahsusa	77
2. Aşar Vergisi	78
3. Ağnam Vergisi.....	79
4. Cizye Vergisi	80
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	85

EKLER	89
EK 1: Lâpseki Haritası	89
EK 2: 5129 Numaralı Temettuat Defterinin İlk Sayfası	90

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	:Adı Geçen Eser
a.g.m.	:Adı Geçen Makale
a.g.t.	:Adı Geçen Tez
BOA	:Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	:Cilt
Çev.	:Çeviren
Ç.Ş.S.	:Çanakkale Şer'iyeye Sicilleri
DİA	:Diyamet İslam Ansiklopedisi
DTCFD	:Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
Haz.	:Hazırlayan
Mah.	: Mahallesi/ Mahalleleri
ML. VRD. TMT	:Maliye Varidat Muhasebesi Temettuat
OTAM	:Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
s.	:Sayfa
S.	:Sayı
SDAO	:Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye
SVCBS	:Salnâme-i Vilayet-i Cezayir-i Bahr-i Sefid
TTK	:Türk Tarih Kurumu

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Lâpseki Kazası'nın İdari Yapısı

Tablo 2: Lâpseki Kaymakamları, Naibleri ve Mal Müdürleri (1870-1888)

Tablo 3: 5128 No'lu Defterde Bulunan Haneleri Nüfusu

Tablo 4: Lâpseki, Çardak ve Bergos Mahallelerinin Hane Sayısı ve Nüfusu

Tablo 5: Lâpseki, Çardak ve Bergos'taki Köylerin Hane Ve Nüfusları

Tablo 6: Yörükân Nüfusu

Tablo 7: Müslümanların Kullandıkları Erkek Adları

Tablo 8: Gayrimüslim Erkek Adları

Tablo 9: Lâpseki Kazası'nda Kullanılan Unvanlar (1844)

Tablo 10: Toprağın Kullanım Alanları İtibarıyla Dağılımı /1844 Yılı

Tablo 11: Toprağın Kullanım Alanları İtibariyle Dağılımı (Dönüm)

Tablo 12: Ziraatı Yapılan Ürünler

Tablo 13: Ziraatı Yapılan Ürünler (%)

Tablo 14: Arazi Büyüklükleri Ve Araziye Sahip Olan Hane Sayıları

Tablo 15: Arazi Büyüklükleri Ve Araziye Sahip Olan Hane Sayıları (%)

Tablo 16: Lâpseki'de Büyük Arazi Sahiplerinden Örnekler (100 dönüm üzeri)

Tablo 17: Lâpseki'de Toprakların Tasarruf Biçimleri (Dönüm)

Tablo 18: Lâpseki Kazası'ndaki Bağlar ve Dönümleri

Tablo 19: Bağların Büyüklükleri (Dönüm)

Tablo 20: Lâpseki Kazası Bahçecilik Gelirleri İçerisindeki Diğer Gelirler

Tablo 21: Lâpseki Mahallelerinde Büyükbaş Hayvancılık

Tablo 22: Lâpseki Köylerinde Büyükbaş Hayvancılık

Tablo 23: Lâpseki'ye Tabi Çardak Kasabası Mahallelerinde Büyükbaş Hayvancılık

Tablo 24: Lâpseki'ye Tabi Bergos Kasabası Mahallelerinde Büyükbaş Hayvancılık

Tablo 25: Lâpseki'deki Yörük Köylerinde Büyükbaş Hayvancılık

Tablo 26: Lâpseki'de Büyükbaş Hayvancılık

Tablo 27: Lâpseki'de Küçükbaş Hayvancılık

Tablo 28: Lâpseki Kazası'nda Küçükbaş Ve Büyükbaş Hayvan Sayıları

Tablo 29: Lâpseki Kazası'nda Arıcılık

Tablo 30: Hane Reislerinin Mesleklerine Göre Dağılımı

Tablo 31: Lâpseki Mahallelerinde Çeşitli Meslek Gruplarınca Elde Edilen Gelirlerin Kaynakları İtibariyle Dağılımı / Kuruş

Tablo 32: Köylerde Çeşitli Meslek Gruplarınca Elde Edilen Gelirlerin Kaynakları İtibariyle Dağılımı / Kuruş

Tablo 33: Çardak Kasabası Mahallelerinde Çeşitli Meslek Gruplarınca Elde Edilen Gelirlerin Kaynakları İtibariyle Dağılımı / Kuruş

Tablo 34: Bergos Kasabası Mahallelerinde Çeşitli Meslek Gruplarınca Elde Edilen Gelirlerin Kaynakları İtibariyle Dağılımı / Kuruş

Tablo 35: Yörük Köylerinde Çeşitli Meslek Gruplarınca Elde Edilen Gelirlerin Kaynakları İtibariyle Dağılımı / Kuruş

Tablo 36: Lâpseki Kazası'nda Çeşitli Meslek Gruplarınca Elde Edilen Gelirlerin Kaynakları İtibariyle Dağılımı / Kuruş (%)

Tablo 37: 5128, 5130, 16172 Ve 17642 Numaralı Defterlerde Gelir Kaynakları (Kuruş)

Tablo 38: Hanelerin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı / Kuruş

Tablo 39: Hiçbir Geliri Bulunmayan Haneler

Tablo 40: En Yüksek Geliri Elde Eden 20 Hane Reisinin Gelir Kaynakları

Tablo 41: 5128, 5130, 16172 Ve 17642 No'lu Defterlerdeki Hanelerin Gelir Dağılımı (Kuruş)

Tablo 42: Lâpseki Kazası'ndan Alınan Vergi-yi Mahsusa (Kuruş)

Tablo 43: Lâpseki Kazası'ndan Alınan Aşar Miktarı (Kuruş)

Tablo 44: Lâpseki Kazası'nda Alınan Ağnam Vergisi (Kuruş)

Tablo 45: Lâpseki Kazası'nda Gayrimüslimlerin Cizye Dağılımı

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Lâpseki, Çardak ve Bergos Mahallelerinin Nüfus Dağılımı

Grafik 2: Yıllara Göre Lâpseki'nin Nüfusu

Grafik 3: Lâpseki'de Ekili Arazilerin Bölgelere Göre Dağılımı (%)

Grafik 4: Lâpseki'de Dikili Arazilerin Bölgelere Göre Dağılımı (%)

Grafik 5: Toprağın Kullanım Alanları İtibariyle Dağılımı

Grafik 6: Diğer Ziraatı Yapılan Ürünler (%)

Grafik 7: Lâpseki'de Toprakların Tasarruf Biçimleri (Dönüm / %)

Grafik 8: Büyükbaş Hayvan Varlığının Bölgelere Göre Dağılımı

Grafik 9: Bitkisel Ürünlerden Alınan Aşar Vergisi (Kuruş)

GİRİŞ

1. TEMETTUAT DEFTERLERİ

1.1 Temettuat Defterlerinin Kapsam ve Önemi

Genel olarak ele alındığında, Osmanlı Devleti'nin istatistikî verileri içinde en önemli yeri işgal eden üç sayım kategorisi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, klasik döneme ait Tapu Tahrirleri; ikincisi 1831'de yapılan ilk Osmanlı nüfus sayımı ve mülk yazımıdır.¹ Sonuncusu ise Osmanlı Devleti'nin 16 ncı yüzyıldan itibaren tımar sisteminin bozulmasıyla başlayan mali sorunlarını çözmek ve tekrar iktisadî ve malî duruma hâkim olmak amacıyla yaptığı çalışmaları içerisinde Tanzimat'ın ilanı ile yürürlüğe koyulan yeniliklerdendir. Maliyede ıslahat, Tanzimat'ın temelini teşkil etmekte olduğundan, idari sahada yapılan ıslahat daha ziyade mali merkezîyetçilik sistemini uygulamak için bir vasıta olarak görülmüştür. Modern maliye idaresinin merkezî kontrol prensibi, yani her türlü gelirin doğrudan merkezî hazine adına toplanması ve her türlü giderin yine buradan ödenmesi esasının Tanzimat'la kabul edilmesiyle oluşan yeni sistemde yer alan "Temettuat Tahrirleri" işte bu istatistikî veri kaynağının sonucusudur.²

Tanzimat fermanında da ifade edildiği gibi "halkın emlak ve kudretine göre münasip bir verginin tayin edileceği" hususunda, mali reformları bölgesel düzeyde yürütmek üzere eyaletlerde muhassıllık teşkilatı kurulmuştur. Temel görevleri buldukları bölgedeki hem nüfusu hem de nüfusun mali gücünü belirleyerek uygun miktarda bir vergi tayin edebilmek için nüfus ve emlak tahriri yapmak olan muhassıllar, bu görevlerini beklenildiği şekilde olumlu sonuçlarla tamamlayamadıklarından dolayı 1842 yılında kaldırılmışlardır. Görevlerini mülki idare amirlerine devretmelerine rağmen 1845 yılına kadar uygulamaya yönelik çalışmalar yürütülemedince bu tarihten itibaren tahririn süratle gerçekleştirilmesi için gerekli düzenlemeler yapıldı, tahrirler yapılmıştır.³

Osmanlı Devleti'nin Tanzimat'a hazırlık ve Tanzimat'la başlayan yenileşme süreci içerisinde, devlet adamlarının temelde ele aldıkları en önemli konu, mali düzenlemeler olmuştur. Mali sorunun çözümüyle, vergilerin sistemli bir hale gelmesi ve devletin yeterli, sağlam gelir kaynaklarına kavuşması planlanmıştır. İşte bu yüzden devletin varlığını devam ettirebilmesi amacıyla yapılacak olan tüm düzenlemelerin sağlam bir temele

¹ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, TTK, Ankara 2000, s.91.

² Halil İnalçık, "Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri", *Bellekten*, C. XXVIII, 1964, s.627.

³ Tevfik Güran, "19. Yüzyıl Temettuat Tahrirleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, Ankara 2000, s.76.

oturtulabilmesi için en başta çözülmesi gereken sorun mali sorundu. Mali sorunun düzenlenmesi kapsamında farklı vergi alımları ortaya çıkmış, bu vergilerden biri de Temettü vergisi olmuştur.

Temettü sayımları; önceleri değişik adlarla alınan vergilerin yerine tek bir verginin ikamesi için, hane reislerinin gelirlerinin tespiti maksadıyla Tanzimat'ın ilanı ile beraber uygulamaya konulmuş olan vergi çalışmasıdır. Osmanlı Devleti'nde H.1256 (M.1840) ve H.1261 (M.1845) yıllarında yapılan bu sayımlara ait defterler, 1988 yılında Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde düzenlenip tasnif edilerek, dokuz katalog ve 17540 defter olarak araştırmaya açılmıştır. Bu dokuz katalogun bölgelere göre dağılımı ise şu şekildedir: Ankara, Aydın, Bolu, Cezayir-i Bahr-i Sefid, Edirne, Erzurum, Hüdavendigâr, Konya, Niş, Rumeli, Selanik, Silistre, Sivas, Üsküp, Vidin, Muhtelif. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde H.1256 (M.1840) yılındaki sayımların bulunduğu defterlerin yanı sıra H.1261 (M.1845) yılındaki sayımlara ait defterler büyük bir yekûn tutmaktadır.⁴

Temettuat sayımları mahalli idareciler tarafından yapılmıştır. 1840'daki sayımlardan muhassıllar mesul olup, bu tarihli bir temettuat defterinde muhassıllık, müfti, mal ve emlak kâtipleri ve meclis azalarının mühürleri; diğer bir defterde ise tasdik ibaresi altında naibin mührü bulunmaktadır. 1845 yılındaki sistemde değişiklik yapıldığından Müslümanların yazılması muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sânilerle köy imamları; gayrimüslimlerin yazılması, varsa kocabaşlarla papazların sorumluluğu altında yapılmış olup defterlerin bitiminde bunların mühürleri vardır.⁵

Vergi sayımlarının yazım şekilleri açısından tahrir defterleri, sancaklara göre düzenlenmiş; alt idari birim olarak kaza ve nahiyeler alınmıştır. Önce mahalle mahalle nefler, ardından köy ve mezralara yer verilmiştir. Temettü defterlerinde şehirler ile birden fazla mahalleden oluşan köylerde genellikle her mahalle için bir defter düzenlenmiştir. Sayfanın tepesinde sırasıyla eyalet-sancak-kaza adları kaydedildikten sonra defter bir şehre/kasabaya aitse şehir/kasabanın ardından, mahallenin adı yazılmıştır.⁶ Bu bilgilerin ardından hanelerin tek tek yazımı başlamış ve hane esasına üzerine yapılan bu sayımlarda kapsamlı bilgilere yer verilmiştir. Her hane için tespit olunan bilgiler kişilik bilgileri, vergi ödemeleri, taşınır ve taşınmaz servetler, gelirler olarak dört ana grupta toplanabilmektedir.

⁴ Güran, a.g.m., s.75

⁵ Mübahat Kütükoğlu, "Osmanlı Sosyal ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettü Defterleri", *Belleten*, LIX/225, 1995, s. 398.

⁶ Kütükoğlu, a.g.m., s.397

İçerdiği bilgiler açısından 19 uncu yüzyılın Osmanlı toplumu hakkında geniş bir araştırma kaynağı olan temettuat defterlerinden hem sosyal hem de iktisat alanda faydalanma imkânı vardır. Sosyal tarihçilik için, haneler hakkındaki bilgilerle, hane reislerinin isimlerinden bölgedeki Müslüman ve gayrimüslim nüfus ortaya çıkarılabilmeye fırsat verir. Yine isimler, hanelerin akrabalık bağlarıyla birlikte yaşanan iç ve dış göç olayları hakkında bilgi vermektedirler. Hanelerin numaralandırılmasıyla, nüfus defterleri arasında karşılaştırmalar yapılabilmekte ve böylece toplumsal hayatla ilgili bilgilere ulaşılabilirlik sağlamaktadır.⁷ Hane reislerinin mesleklerinin yazılması bölgelerin sosyal ve ekonomik açıdan geçim kaynaklarına dair bilgiler verirken özellikle vergi düzenlemeleri konusu için yapılan bu sayımlar iktisat tarihinin ana konularından birini oluşturmaktadır.⁸

Bir yıl içinde hane reisi tarafından ödenen ve bir tür gelir vergisi olan ‘virgü-yi mahsusa’nın kuruş olarak miktarı, gayrimüslim hanelerin ödedikleri cizye vergisi miktarları, aynen ödenen aşar vergisinin ürünler itibarı ile miktarı ve parasal karşılığı gibi vergi ödemeleri; hanelerin sahip oldukları veya tasarrufu altında olan tarla, bağ, bahçeler, küçükbaş-büyükbaş hayvanlar, değirmenler, dükkânlar, kışlaklar gibi taşınır taşınmaz servetler ve hanelerin sahip olduğu veya tasarrufu altında tuttuğu taşınır-taşınmaz servetin bir yıl içinde sağladığı hâsılat veya kira gelirleri ile esnaflık, ticaret veya emek faaliyetlerinden sağladığı gelirler hakkında ayrıntılı ve açık bir şekilde bilgi veren temettuat defterleri 19uncu yüzyıl Osmanlı ekonomi araştırmalarında önemli bir bilgi kaynağı durumundadır.⁹

1.2 Lâpseki Temettuat Defterlerinin Genel Özellikleri

Lâpseki Kazası temettuat sayımlarının yapıldığı tarihlerde Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti içerisinde yer almaktaydı. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Temettuat Defterleri Katalogunun 3. cildinde Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti içerisindeki sancak, kaza ve nahiyeler sayfa ve defter numaralarıyla sıralanmıştır.¹⁰ Bu defterler H.1260-1261/M.1844-45 tarihlerine aittir. Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaleti’ne tabi kaza ve nahiyeler şunlardır:

⁷ Nuri Adıyeke, “Temettuat Sayımları Ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri”, *OTAM*, S. 11, 2000, s.783.

⁸ Güran, a.g.m., s.79.

⁹ Güran, a.g.m., s.77-78.

¹⁰ Bünyamin Özçelik, *Biga Sancağına Ait 4948, 4951, 15988, 15990, 15991 Numaralı Temettuat Defterlerinin Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı 2011, 24-25.

Balya, Bayramiç, Biga, Çan, Kala-i Sultaniye, Lâpseki, Rodos, Sultanhisar Kazaları.¹¹

Lâpseki'nin 1840-44 yıllarındaki sosyo-ekonomik durumunu ortaya koymak amacıyla yaptığımız bu çalışmanın ana kaynağını beş tane temettuat defteri oluşturmaktadır. Bu defterler 5128, 5129, 5130, 16172 ve 17642 numaralı temettuat defterleridir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi içerisinde Maliye Varidat Temettuat Defterleri bölümünde dijital ortama aktarılmış bir şekilde bulunan bu beş defterin sayfa sayıları, fiziki yapıları ve içerikleri şu şekildedir:

5128 No'lu Defter; 4 sayfa, 27x79cm ebadında olup, ciltli ve ebrulu şekilde, beyaz kâğıt sayfalar üzerine rik'a hattıyla yazılmıştır. Defterin kapağında "Kaza-i Lâpseki, Yabancı ve Diyar-i Aharda Bulunan Kesanın Defter-i Emlakı" ibaresi olup, tarih belirtilmemiştir.

5129 No'lu Defter; 972 sayfa, 18x43,5cm ebadında olup, ciltli ve ebrulu şekildedir. Defterin kapağında, "Defter-i Temettuat-ı Kaza-i Lâpseki An-Kaza-i Liva-ı Biga, Sene 1262" ibaresi bulunmaktadır.

5130 No'lu Defter; 8 sayfa, 17x50cm ebadında olup, ciltsiz ve ebrulu şekildedir. Defterin kapağında, "Defter-i Emlak-ı Hatun-u Dul, Kaza-i Lâpseki" ibaresi olup, tarih belirtilmemiştir.

16172 No'lu Defter; 40 sayfa, 27x68cm ebadında olup, ciltli ve ebrulu şekildedir. Defterin kapağında, "Lâpseki Kazasında Mevcud Bi'l-cümle Türkmen ve Yörükan Defter-i Emlakı/ Sene 1256 yazısı bulunmaktadır.

17642 No'lu Defter;10 sayfa, 28x80 ebadında olup, ciltli ve ebrulu şekildedir. Defterin kapağında bulunan yazı: "Defter-i Emlakı Reaya, Kaza-i Lâpseki"dir.

Lâpseki Kazası hakkında sosyo-ekonomik tahlil yapmak amacıyla araştırılan bu defterlerin yazımı, birbirlerinden hem sene itibariyle hem de şekil itibariyle farklıdır. 5129 sayılı temettuat defterinin sayımı 1260 yılında başlayıp 1261 yılında bitirilmiştir, defterin içerisindeki bilgiler 1260 yılının verileridir. 16172 numaralı defter ise 1256 yılındaki sayımlara dayanan az sayıdaki defterlerden birisiyken geriye kalan üç defterin sayımlarının hangi tarihte yapıldığına dair bilgi bulunmamaktadır. İçerikleri açısından farklılık

¹¹Said Öztürk, "Türkiye'de Temettuat Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. I, S. 1, Ankara 2003, s.294.

taşıdıkları için seneler arasında karşılaştırma yapma imkânı kısıtlanmaktadır. Defterlerin sayfaları tek sütun halinde ele alınmış, emval ve emlakın az olduğu bölgelerde ise çift sütun hatta üç sütun halinde tanzim edilmiştir.

İncelediğimiz temettuat defterlerinde vergi sayımları hane reisleri üzerinden yapılmıştır. Defterlerde haneler, “Hane No” ve “Sıra No” şeklinde belirtilmiştir. Eğer aynı hanede yaşayan ve hane reisinin kardeşi, damadı gibi durumlarda olan haneler varsa onlar, aynı hane numarası içerisinde gösterilmiş ve sadece sıra numaraları değiştirilerek yazılmıştır. Hane ve sıra numaralarının hemen yan tarafına hanenin ‘virgü-yi mahsusa’sı yazılmış, hane reisinin vergiden muaf olduğu durumlarda ise bunun nedeni açıklama olarak bu bölüme yazılmıştır. Hanelerin virgü-yi mahsusasının hemen yan tarafına ise hanenin aşar vergisi eklenmiş, hangi ürünlerden alındığı ve bu ürünlerin ekildiği bölgeler hakkında bilgiler verilmiştir. Gayrimüslim hanelerden alınan cizye vergisi de virgü-yi mahsusanın hemen alt kısmına eklenerek; hane reisi evsat, edna ve ala grubundan hangisine dâhilse o grupla ilgili kısaltma işareti konularak vergisinin hesaplanması sağlanmıştır.

Hane reislerinin yaşlarıyla ilgili hiçbir bilgi bulunmamakla birlikte hane ve sıra numarasının ardından hane reisinin mesleğiyle beraber aile adı, lakabı varsa lakabı, unvanları ve ismi yazılmıştır. İsimler yazılırken Müslüman hane reisleri genellikle “Ebubekir bin Ali”, “Mehmet Ağa bin Mustafa” şeklinde yazılmıştır. Bunun yanında ‘oğlu’ kelimesi de kullanılmıştır. Gayrimüslimler için ise “veledi” tabiri yer almaktadır. Genellikle tüm defterlerde, sayım yapılan mahalle ve köylerde ilk haneler muhtar veya imam olarak yazılmıştır. 5129 numaralı defterde hane reislerinin fiziki özelliklerine hiç yer verilmezken, 5128, 16172 ve 17642 no’lu defterlerde hane reislerinin boyları, sakalları ve bıyıkları hakkında bilgiler bulunmaktadır. 5130 numaralı defterde ise dul kadınların emlakları belirtildiği için, onların isimleri vefat eden eşlerinin adıyla yazılmış, “Berber Hacı Bekir Zevcesi” gibi hane reisi kadınların isimleri belirtilmemiştir. Bazı hanelerde ise “Mustafa Efendi Kerimesi Şerife Hatun”¹², “Karye-i Mezburda Zehra Hatun”¹³ şeklinde dul hatunların isimleri açıkça yazılmıştır.

İsimlerin yazılmasından sonra hanenin sahip olduğu taşınır ve taşınmaz servetler hakkında bilgiler verilmiştir. İlk olarak sahip olunan tarla ve bağların nerelerde olduğu, bunların kaç kıt’a ve kaç dönüm olduğu yazılmış, ne kadar dönümünün mezru ne kadarının

¹² BOA. ML. VRD. TMT. 5130, s.3.

¹³ BOA. ML. VRD. TMT. 5130, s.5.

gayr-i mezru ve hali olduğu, hatta kaç dönümünün nadasa bırakıldığı, üzerlerine ekilen ve dikilen ürünler tek tek belirtilerek öşürleri hesaplanıp gelirleri belirtilmiştir. Tarla ve bağların ardından hayvan varlıklarına geçilmiş, bunlarında öncelikle cinsi, ardından sayısı ve gelir getirenlerin gelirleri hesaplanıp yazılmıştır. Hayvan varlıkları bittiğinde eğer hane sahibinin dükkânı, değirmeni veya ortakçılık yaptığı tarla gibi emval ve emlakları bulunmaktaysa bunlarında cinsi, nerelerde olduğu, kaç dönüm olduğu, kaç bab olduğu, ne kadar gelir getirdiği ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Son kısımda hanelerin ağaç ve bahçeleri bulunuyorsa bunlar ile ilgili olarak, hangi cinsten kaç ağaç olduğu ve gelirinin ne olduğu konusu ile bahçelerin ne bahçesi olduğu açıklamış, gelirleri belirtilmiştir. Bütün mal varlıkları yazıldıktan sonra toplam gelir “mecmuundan bir senede temettuat” şeklinde yazılarak bir sonraki haneye geçilmiştir.

2. LÂPSEKİ KAZASI'NIN COĞRAFYASI VE TARİHİ

2.1 Coğrafyası

Bulduğu coğrafi konum itibariyle tarihin ilk devirlerinden itibaren hem doğal hem de stratejik nedenlerden dolayı her zaman ön planda olan Lâpseki, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara Bölümü'nde yer almaktadır. Doğusunda Biga İlçesi, kuzeyinde Çan İlçesi, batısında bağlı olduğu Çanakkale İli bulunmaktadır. Güneyinde Çanakkale Boğazı bulunmakla birlikte boğazın karşı kıyısında Gelibolu İlçesi vardır. Lâpseki İlçesi'nin Çanakkale Boğazı ve Marmara Denizi kıyılarında toplam 51 km kıyı uzunluğu bulunmaktadır. Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan deniz ulaşımı ile ülkemizdeki ulaşım ağında kavşak noktalardan birisidir.

Lâpseki'nin yüzölçümü 955 km²'dir. 40 derece 20 dakika kuzey enlemi ile 26 derece 42 dakika doğu boylamının kesiştiği yerde bulunan Lâpseki'ye Marmara iklimi egemendir. Çanakkale Boğazı'nın kıyısında yer aldığı için denizden esen rüzgârlar nem oranını artırıcı etkiye sahiptir, bu yüzden yıllık ortalama nem oranı bütün aylarda %70'in üzerindedir.¹⁴

Çardak Kasabası'nda yaklaşık 3 km uzunluğunda, boğaz akıntılarının getirdiği malzemenin hızının azaldığı sığ bir kıyıda birikmesiyle oluşmuş bir kıyı oku vardır. Kıyı oku ile kara arasında Burun içi lagünü bulunmaktadır.¹⁵ Yeryüzü şekilleri açısından

¹⁴ Nusret Koca, *Lâpseki'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2003, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, s.33.

¹⁵ Suna Doğaner, “Çanakkale Boğaz Kıyılarının Coğrafyası”, *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 29, 1994, s.127-128.

Lâpseki'deki yükseltiler; Şap Dağı (767m), Abdal Dağı (724m), Dede Dağı (719m) ve Dumanlı Dağıdır (725m). Lâpseki içerisinde hem alçak (150-200m) hem de yüksek platolar(300-400m) bulunmaktadır. Çok geniş yer kaplayan bu platolar Kangırlı, Umurbey, Sındal, Şahinli, Mecidiye, Beypınar, Çataltepe, Nusretiye, Taştepe, Dereköy, Çavuşköy, Doğandere, Beybaş, İlyasköy, Karaömerler, Kocabaşlar, Kızıldam, Çamyurt ve Nusretiye çevrelerinde uzanır. Genel olarak boğazın iki yakasında da vadi tabanlarında alüvyonlu ovalar, vadi ağzlarında deltalar, kıyıda denize açık koylar bulunmaktadır. Lâpseki'de bulunan ovalar, Umurbey Deltası, Çökez, Lâpseki, Dalyan, Çınarlıdere, Yenice, Arap, Çardak'ta, Salbaş ve Aşı, Hacıömerler ve Alpagut ovalarıdır. Lâpseki'deki en büyük akarsu Umurbey Çayı'dır (47km). Bundan başka çay ve akarsu büyüklüğünde oluşumlar yoktur.¹⁶

2.2 Tarihi

Marmara Denizinin girişinde, Çanakkale kent merkezine 33 kilometre mesafede yer alan Lâpseki, konumu gereği ilk çağlardan itibaren var olan önemli yerleşim merkezlerinden biridir. İlk çağda Pityousa¹⁷ olarak anılan kentin, ilerleyen dönemlerde Lampsakos olarak adlandırılması hakkında tarihi kaynaklarda çeşitli bilgiler mevcuttur.

Helenleşme dönemindeki destan inancına göre Lampsakos'un kralı Mandrom'a hizmet eden, isimleri Fobus ve Blebusus olan Phokaia/ Foça'lı iki kardeş vardır. Kral Mandrom bu iki kardeşi Foçalı göçmen kabilesini göndermek üzere görevlendirir. Bu görev esnasında göçmenler, Berykoslar denen yerlilerin saldırısına uğrayınca, kralın onları ölümle cezalandırması üzerine kralın kızı olan Lampseke araya girerek iki kardeşin hayatını kurtarır. Bu nedenle göçmenler Lampseke'ye bir tanrı gibi taparlar ve sonradan ele geçirdikleri, eskiden Pityousa olarak bilinen yöreye onun adını verirler.¹⁸

Şehrin Lampsakos olarak adlandırılması ile ilgili bir diğer bilgi ise Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde yer almaktadır. Evliya Çelebi, seyahatnamesinde Lâpseki'ye isim verilme sebebi olarak, şehrin kurulduğu yerden yola çıkılmaktadır ki burası deniz kıyısından uzaktaki seki bayır üzerinde incirli bir ormanlık bir alandır. Halk dilinde de

¹⁶ Koca, *a.g.e*, s. 11, 13-15, 43.

¹⁷ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)*, (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000, s.104.

¹⁸ Bilge Umar, *Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi 1-B*, İlke Yayıncılık, Ankara 1991, s.111.

incire “lop” denilmektedir. İşte bundan dolayı “incirli seki” ismiyle anılan bölge buradan isimlenip “lop seki”’den meşhur Lâpseki’ye dönüşmüştür.¹⁹

1888-1900 yılları arasında yazılmış tarihi ve coğrafi bilgiler içeren bir sözlük olan Kamus-ul-Alam’da Şemsettin Sami Lâpseki’den şu şekilde bahsetmektedir:

“Biga Bağımsız Mutasarrıflığı’na bağlı ilçe merkezi bir kasabadır. Eski adı Pituisse olup, daha sonra Lamsoque adından bozularak Lâpseki olmuştur.”²⁰

Troia savaşları sırasında henüz kurulmamış olan kent tarihi verilere göre M.Ö. 670 yılında Fokaia ve Kolonfon’dan gelen İonlar tarafından kurulmuştur.²¹ M.Ö. 6 ncı yüzyıla kadar Lydia hâkimiyetinde kaldıktan sonra Perslerin Lydia Krallığını M.Ö. 547’de ele geçirmesinin ardından Dareios’un İran imparatorluk ordusuyla İskit illerine yaptığı sefere (M.Ö. 513-512) Hippoklos adlı bir tyran komutasında Lampsakoslular da katılmıştır. Daha sonra İonialılara uyup İran’a karşı ayaklandığı için kent, yöreye gönderilen Daurises ordusunca ele geçirilmiştir.²² Bunun ardından Perslerin Yunanistan seferi başarısızlıkla sonuçlanınca kent, Perslere karşı kurulan Attika-Delos Deniz Birliği’ne girerek 12 talent tutarındaki yıllık vergisini ödemiştir ki bu meblağ Küçük Asia kentlerinin ödediği en yüksek yıllık vergilerden biridir.²³ M.Ö. 411 yılı başlarında Atina ve Sparta savaşı sırasında İran ve Sparta anlaşmaları üzerine İranlıların desteği ile Lâpseki, Atina’ya karşı ayaklanmıştır. Bunu haber alan Atina donanmasının komutanlarından Strombikhides, Çanakkale Boğazı’na gelerek, surla çevrili olmayan Lâpseki kentini ele geçirmiştir.²⁴ M.Ö. 409 yılında boğaz hâkimiyeti açısından Atina Lâpseki’yi bir üs olarak kullanmıştır. Atinalıların ardından M.Ö. 334’te Büyük İskender’in egemenliğine giren kent onun ölümünden sonra, komutanlarından Lysimachos’un yönetimine kalmış, M.Ö. 196-190 yılları arasında da Bergama Krallığı’na bağlanmıştır.²⁵

M.Ö. 133 yılında Bergama Kralı III. Attalos’un vasiyetiyle tüm toprakları Roma İmparatorluğu’na bırakmasıyla Lâpseki de Roma egemenliğine geçmiş oldu. Roma’nın

¹⁹ Evliya Çelebi, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi: Akkirman-Belgrad-Gelibolu-Manastır-Özü-Saraybosna-Slovenya-Tokat-Üsküp 5. Kitap*, (Haz. Seyit Ali Kahraman), Yapı Kredi Yayınları, C. 1, İstanbul 2010, s. 404.

²⁰ Şemsettin Sami, *Kamus’ul-Âlâm*, Kaşgar Neşriyat, Tıpkı Basım, C. 5, Ankara 1996, s.3956.

²¹ *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi*, C. II, Görsel Yayınlar, 2000, s. 228.

²² Herodotos, *Herodot Tarihi*, (Çev. Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004, s. 293.

²³ Veli Sevin, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası-I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001, s.62.

²⁴ Bilge Umar, *Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi- II*, Sergi Yayınevi, İzmir 1984, s. 22-23, 127.

²⁵ Umar, *Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi- II*, s.127.

imparatorluk ve cumhuriyet dönemlerinde önemli bir yere sahip olan Lampsakos'tan Çiçero "Hellespontos kıyısında, Asia eyaletinin en ünlü kentlerinden biri" olarak söz eder.²⁶ Roma İmparatorluğu'nun M.Ö. 395 yılında ikiye bölünmesiyle Bizans tarafında yer alan Lâpseki, Osmanlıların fethine kadar Bizans hâkimiyetinde varlığını sürdürmüştür.

Osmanlı'nın bir aşiret durumundan çıkıp devlet olma yolunda önemli bir adımı olan fetih politikaları içerisinde Rumeli topraklarına geçiş sürecinde ilk kez Orhan Bey'in oğlu Süleyman Çelebi, 1356'da Lâpseki ile Güreci arasındaki bir bölgeden Rumeli'ye geçmiştir. Lâpseki'nin alınmasından sonra Türklerin burayı Rumeli'ye geçiş bölgesi olarak kullanmaları, Haçlılar tarafından iyi tespit edildiği için Osmanlı'yı Rumeli'den uzaklaştırmak adına Bizans ve Haçlı donanması 1359'da Çanakkale Boğazı'na inerek Lâpseki'ye çıkarma yapmışlardır. Burada gerçekleştirilen mücadelede, Osmanlıların Avrupa'da kalmaları kesinleşmiştir.²⁷

İlerleyen dönemde Çanakkale Savaşları esnasında konum olarak savaş bölgesi içerisinde yer almadığı için aktif olarak savaşta bulunmamasına rağmen, Gelibolu ilçe merkezinin bombalanması üzerine buradaki erzak, cephane ve sağlık malzemeleri Lâpseki'ye taşınca, Lâpseki lojistik bir merkez haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda işgale uğrayan kent, Kurtuluş Savaşı'nın bitiminde 25 Eylül 1922'de İngiliz ve Fransız birliklerinden kurtulup tekrar Türk hâkimiyetine girmiştir.²⁸

2.3 İdari Yapı

Yönetim merkezi olmaları, şehirleri belirgin kılan özelliklerden biridir. Osmanlı Devleti'nde de 19 uncu yüzyılda Anadolu şehirlerinde idari açıdan önde gelen şehirler, eyalet veya sancak şehirleri olmasından kaynaklanmaktadır.

Klasik Osmanlı düzeni denilen yönetim şeklinde imparatorluğun bir takım geniş eyaletlere bölünmüş olması, o bölgenin sosyo-ekonomik açıdan nasıl değerlendirileceğini de ortaya koyar. 19uncu yüzyılda imparatorluğun gün geçtikçe kötü duruma düşmesi göz önüne alınarak, ortaya çıkan çözüm arayışlarında ülke yönetiminde yenilikler

²⁶ Sevin, a.g.e., s.62

²⁷ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar –I Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 40. Basım, İstanbul 2010, s. 55.

²⁸ Koca, a.g.t., s.108.

gerçekleştirmek ön plana çıkmıştır. II. Mahmut'un tahta çıkışı ile başlayan merkezi idare sistemindeki değişim pek çok şehirde etkisini göstermiştir.

Lâpseki'nin Osmanlı yönetimine girmesinden itibaren nasıl bir idari yapıda yer aldığını görebilmek için Çanakkale Şer'iyye Sicilleri'nden ve salnamelerden yararlanmak gerekmektedir. Osmanlı döneminde Biga Sancağı'nın idaresiyle Bahr-i Sefid Boğazı denilen Çanakkale Boğazı'nın idaresi beraber yürütülmekte idi.²⁹ Çanakkale şehri Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Anadolu Eyaleti içindeki Biga Sancağı'na bağlı bulunuyordu.³⁰ Osmanlıların 16 ncı yüzyılda Ege Denizi'ne açılarak hâkimiyet sahalarının genişlemesi üzerine, yeni bir idari düzenlemeye gidilerek 1533'te Cezayir Beylerbeyliği'nin kurulmasıyla Biga Sancağı'nın idaresi buraya bağlanmıştır.³¹

19 uncu yüzyıla gelindiğinde Tanzimat'la birlikte idari alanda bir takım yenilikler yapıma yoluna gidilmiş; sancak yönetimi mütesellimlerden alınarak muhassıllara verilmiştir. Bu değişimin amacı valilerin nüfuz ve yetkilerinin azaltılmasıyla, umulan sonucu vermemesi üzerine 1842'de muhassıllık teşkilatı da kaldırılmıştır.³² Muhassıllıkların kaldırılmasından sonra vilayetler tekrar mutasarrıflıklara, sancaklar kaymakamlara ve kazalar da kaza müdürlerine bırakılmıştır.³³ Muhassıllık teşkilatının kurulmasıyla Gelibolu ve Biga sancakları birleştirilerek yönetilmiştir.³⁴ 19 uncu yüzyılın ilk yarısında Biga Sancağı'nda “*Kal'a-i Sultaniye, Ezine, Çan, Balya, Lâpseki ve Güvercinlik*” kazaları bulunuyordu.³⁵

1848-1867 yılları arasında Hüdavendigâr Eyaleti dâhilindeki Biga Livası'nın kazalarının isimleri şunlardır: *Kal'a-i Sultaniye, Lâpseki ve Çardak, Dimetoka/Güvercinlik, Biga, Çan, Bayramiç, Ayvacık/Kızıka, Tuzla, Ezine-i Kazdağı/Eyre, Pazar, Nahiye-i Kumkale*.³⁶ 1864 yılında padişahın iradesiyle yürürlüğe giren “1864 Tarihli Vilayet Nizamnamesi”ne göre yeni bir düzenleme yapılmış, bu düzenlemelerden Biga Sancağı da

²⁹ Çanakkale Şer'iyye Sicili. 1121, s. 3, 21, 38, 53, 86.

³⁰ Metin Tuncel, “Çanakkale”, *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s. 197, 198.

³¹ H. Mahmut Şakiroğlu, “Cezayir-i Bahr-i Sefid”, *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 500-501.

³² Halil İnalçık, a.g.m., s. 625.

³³ Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, TTK, Ankara 1991, s.210.

³⁴ Şerif Korkmaz, “Tanzimat Sonrası Çanakkale'nin İdari ve Nüfus Yapısı” , *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi, Çanakkale Araştırmaları Yıllığı*, S. 3, Mart 2005, s. 108-136.

³⁵ BOA, VRD. TMT, 5140, s. 87.

³⁶ SDAO, 1273, s. 91-93; SDAO, 1277, s.135-136; SDAO, 1279, s. 142-144, SDAO, 1280, s. 168.

etkilenmiştir ve tekrar Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'ne dâhil edilmiştir.³⁷ Biga Sancağı 1868'de “*Kal'a-i Sultaniye, Ayvacık, Ezine, Biga, Lâpseki kazaları ve Çan, Güvercinlik, Kumkale nahiyeleriyle, Bozcaada, İmroz, Semadirek, Limni*” adalarından oluşuyordu.³⁸

Kırım harbinden sonra Avrupalılarla temasların çoğalmasıyla İstanbul'un yönetiminde yenilikler yapılmıştır. Özellikle belediye işleriyle meşgul olmak üzere İstanbul'da Şehremaneti İdaresi kurulmuştur.³⁹ 1877-1880 yılları arasında devlet salnamelerinde Biga Sancağı “doğrudan doğruya şehremanetiyle muhabere eden mülhak kaimmakamlıklar ve mutasarrıflıklar” arasında gösterilmektedir. Biga Sancağı'na bağlı olarak bu dönemde, “*Kal'a-i Sultaniye, Ezine, Lâpseki, Kumkale, Dimetoka/Güvercinlik, Çan, Bozcaada ve Limni*” bulunuyordu.⁴⁰

1881-1887 arasında sadece Biga ve Karesi sancağından oluşan Karesi Vilayeti'nde; “*Kal'a-i Sultaniye, Ezine, Lâpseki, Ayvacık kazaları ve Bayramiç, Çardak, Kumkale, Güvercinlik, Çan, Eceabat, Erenköy nahiyeleri*” bulunuyordu.⁴¹ 1888'den itibaren Biga Sancağı altında Çanakkale müstakil bir sancak yapılarak doğrudan merkeze bağlanmıştır. Sancak dâhilinde ise “*Biga, Lâpseki, Ezine ve Ayvacık kazalarıyla, Erenköy, Güvercinlik, Çan, Bergos, Çardak, Bayramiç, Kumkale nahiyeleri*” bulunuyordu.⁴² Kal'a-i Sultaniye sancağı dâhilindeki Bergos ve Çardak nahiyeleri Lâpseki'ye bağlı olmakla birlikte, Lâpseki Kazası'nın köylerinden 29'u Lâpseki'ye, 32'si Bergos'a ve 15'i de Çardak nahiyesine tabii idi. 1890-1895 yılları arasında köy sayılarında artış olmuş Lâpseki merkezine 10 köy daha eklenmiştir.⁴³

Tablo 1: Lâpseki Kazası'nın İdari Yapısı

Yıllar	Bağlı Bulunduğu Eyalet/Vilayet
1533-1847	Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti
1848-1867	Hüdavendigâr Eyaleti
1868-1877	Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti
1878-1880	Şehremaneti
1881-1887	Karesi Vilayeti
1888-1910	Müstakil

³⁷ Şerif Korkmaz, a.g.m., s.5.

³⁸ SDAO, 1285, s. 176; SDAO, 1286, s. 197.

³⁹ Şerif Korkmaz, a.g.m., s.6.

⁴⁰ SDAO, 1295, s. 317-319; SDAO, 1296, s. 145-146; SDAO, 1297, s. 196-198, SDAO, 1298, s. 52.

⁴¹ SDAO, 1299, s. 60; SDAO, 1300, 38. Defa s. 288

⁴² SDAO, 1306, s. 702-724. 1894'ten itibaren Biga sancağının merkezi Kal'a-i Sultaniye sancağı olmuştur. SDAO, 1311, s. 868-871.

⁴³ Şerif Korkmaz, a.g.m., s.8.

Ayrıca Lâpseki Kazası ile ilgili salnamelerden kazanın yönetimi hakkında da bilgi sahibi olmaktadır. Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'nin ilk salnamesi olan 1870(1287) tarihli salnamede Lâpseki Kazası'nın Kaymakamı Salih Efendi, Naibi Müderrisinden Neşet Efendi, Mal Müdürü Sait Efendi, Refiki Hafız Mustafa Efendi'dir. Bu görevlilerin yanında salnamede idare meclisi, davalar meclisi, gümrük memurları, sağlık memurları, telgraf memurları hakkında bilgi verilmektedir. 1871(1288) Tarihli Cezayir-i Bahr-i Sefid salnamesinde kaymakam, naibi, mal müdürü ve refiki değişmemiş 1870(1287) salnamesindeki memurluklara ilişkin bilgilerin yanı sıra belediye meclisi, sermaye sandığı komisyonu ve ziraat komisyonunun reisleri ve azaları yer almıştır. 1872(1289) Tarihli salnamede Lâpseki Kazası'nın kaymakamının Ali Bey, naibinin Mehmet Sadık Efendi, mal müdürünün Said Efendi ve tahrirat memurunun da Mustafa Efendi olarak değiştiği görülmektedir. Önceki salnamelere ek olarak bu salnamede orman süvari korucusunun ismi verilmiştir.

Tablo 2: Lâpseki Kaymakamları, Naibleri ve Mal Müdürleri (1870-1888)

Sene	Kaymakamlar	Naibler	Mal Müdürleri
1870 (1287) ⁴⁴	Salih Efendi	Neşet Efendi	Sait Efendi
1871 (1288) ⁴⁵	Mehmet Salih Efendi	Hüseyin Neşet Efendi	Mehmet Sait Efendi
1872 (1289) ⁴⁶	Ali Bey	Mehmet Sadık Efendi	Sait Efendi
1873 (1290) ⁴⁷	Abdullah Bey	Mahmut Sadık Efendi	İbrahim Efendi
1874 (1291) ⁴⁸	Ali Bey	Mehmet Arif Efendi	İbrahim Efendi
1875 (1292) ⁴⁹	Hafız Osman Efendi	Arif Efendi	Fazlı Efendi
1876 (1293) ⁵⁰	Hafız Osman Efendi	Süleyman Galib Efendi	Mustafa Fazlı Efendi
1888 (1305) ⁵¹	Mustafa Cemal Bey	Ali Enver Efendi	Fahri Efendi

⁴⁴ Halil Bulan, "Salnamelerde Lâpseki Kazası", *Lâpseki Sempozyumu 23-24 Haziran 2007*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Matbaası 2007, s.246.

⁴⁵ SDAO, 1288, s. 37, 38, 39.

⁴⁶ Bulan, a.g.m, s.250.

⁴⁷ SDAO, 1290, s. 47.

⁴⁸ SDAO, 1291, s. 44.

⁴⁹ SDAO, 1292, s. 66.

⁵⁰ SDAO, 1293, s. 84.

⁵¹ SDAO, 1294, s. 146.

3. TEZİN YÖNTEMİ

Çalışmanın amacı, Tanzimat Dönemi'nde yapılan iktisadi yeniliklerden biri olan vergi toplama yönteminin Lâpseki Kazası'na yansımalarını ele almaktır. Toplanmak istenen verginin yanında, ilgili döneme ait “hanelerin sahip oldukları ekili ve dikili arazilerin miktarı”, “yetiştirilen ürün ve hayvan çeşitleri”, “kazadaki dükkân ve esnaf sayıları” ve “hane başına servet ve gelir kaynakları” aktarılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple şehirdeki ticaret faaliyetleri incelenmiş, defterlerde her ayrıntı farklı yönleriyle ele alınıp sosyo-ekonomik açıdan öncelikle mahallelerin, ardından da köylerin durumları belirlenerek kaza hakkında genel bir durum değerlendirilmesi yapılmıştır.

Bu çalışmada tarama metodu kullanılarak betimsel bir çalışma yapılmıştır. Tarama süresince araştırma konusuna benzer konularda daha önceden yapılmış araştırmalar incelenerek problem şekillendirilmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili literatür taraması ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi kataloglarının taranması olmak üzere iki veri tekniği kullanılmıştır. Öncelikle günümüze değin yazılmış olan yerli ve yabancı araştırma ve inceleme eserler toplanmış ve değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. Daha sonra Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ne gidilerek konuyla ilgili arşiv vesikalarının kopyaları alınmış ve bu vesikaların transkripti yapılarak yeni ortaya çıkan bu vesikalar ışığında konu yazılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

LÂPSEKİ KAZASI'NIN SOSYAL YAPISI

1. LÂPSEKİ KAZASI'NIN DEMOGRAFİK YAPISI

1.1 Nüfus

Bir yerleşim yerinin niteliğinin belirlenmesinde nüfus önemli bir unsurdur. Osmanlı Devleti'nde bir yerin şehir sayılabilmesi için ne kadar nüfusa sahip olması gerektiği zamana bağlı olarak değişmektedir. Lâpseki'nin mahalle ve köy nüfusunun dağılımının, niteliğinin ve niceliğinin bilinmesi, kazanın iktisadî, sosyal ve idarî yapısının anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Ömer Lütfi Barkan tarihî demografi adı altında yaptığı çalışmalarda, memleket nüfusunun kütlesi, yoğunluğu, dinamizmi, harita üzerindeki yayılış ve konuş şekli, yer değiştirme imkânları, artış nispeti, yaşları, cinsiyetleri, meslekleri gibi amilleri hesaba katmadan birçok tarihi hadiselerin anlaşılmayacağını belirtmektedir.⁵²

İdari ve askeri ihtiyaçları karşılamak için geliştirilen ve sosyal yapının temelini teşkil eden nüfus sayımları, Osmanlı Devleti'nde ilk dönemlerden itibaren var olagelmıştır. Toprak yazımı ve vergi mükelleflerinin tespiti için hazırlanan Tapu-Tahrir Defterleri, nüfus hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz temel arşiv kaynaklarından. Fakat Tapu-Tahrir Defterleri kişi yerine vergi hükümlüsü "hane" ile kaç kişilik bir nüfusu ifade ettiği halen netleştirilmiş bir kavram değildir.⁵³ Cizye defterleri, nüfus hesaplamalarında kullanılan diğer bir kaynak olup bu defterlerden vergi mükellefi gayrimüslimler hakkında bilgi sahibi olunabilir. Bunlardan başka 17 nci yüzyılda Avarız Defterleri, 19 ncu yüzyılda da Temettuat Defterleri nüfus hakkında bakılabilecek kaynaklardır. Araştırmacılar, modern demografi biliminin metotlarını kullanarak söz konusu sayımlardaki bilgilerden faydalanıp gerçek nüfusu hesaplama girişimlerinde bulunmuşlardır.

19 uncu yüzyılda merkezileşme, hükümeti yeni idari sorumlulukları üstlenmek zorunda bırakmış ve bunların başarılı bir biçimde işlemesi için imparatorluğun beşeri ve mali kaynaklarına ilişkin bilgi edinilmesi zorunlu hale gelmişti.⁵⁴ II. Mahmut devrinde ilk nüfus sayımı teşebbüsü Vak'a-i hayriye yani Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile Rusya'ya

⁵² Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, C. X, 1951-1953, s. 2.

⁵³ Nejat Göyünç, "Hane Deyimi Hakkında", *Tarih Dergisi*, S. 32, Mart 1979, s.331.

⁵⁴ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 35.

karşı harbe girişilen yıllar arasında olmuştur (1826-1828).⁵⁵ 1831 nüfus sayımı, bu dönemde yapılmış olan, bilinen ilk modern nüfus sayımı olarak kayıtlara geçmektedir. Bu sayımın sebepleri arasında Yeniçeri ordusunun kaldırılmasından sonra yeni ordunun kurulması gerekliliği en önemli etmendir. Yeni bir ordu kurulması da yeni vergi kaynaklarının bulunması ve askerlik yapabilecek halkın sayısının bilinmesi gerekiyordu.⁵⁶ Bu amaçla 1830'lu yıllarda Osmanlı idaresi, İçişleri Bakanlığı bünyesinde Ceride-i Nüfus Nezareti'nin kurmuştur ve sayım bu nezaret aracılığı ile sağlanmıştır.⁵⁷

1831 tarihli nüfus sayımında Biga sancağına bağlı Lâpseki Kazası'nın nüfusunun 2442 olduğunu görülmektedir. Bu nüfus neferan sayısını olarak nitelendirilip askerliğe uygun nüfusun sayısıdır.⁵⁸

Lâpseki Kazası'yla ilgili tezimizde kullandığımız 1840 yılına ait tek defter olan 16172 numaralı defterde Türkmen ve Yörükler, Lâpseki Kazası ve Çardak Kasabası'nın yakınlarında ikamet edip toplamda 223 haneden oluşmaktadırlar. 5128 numaralı defterde Lâpseki Kazası'nda ve köylerinde mevcut emlaki olup kendisi diyar-ı aharda iskân eden ve diyar-ı ahardan Lâpseki'ye gelen yabancılar ise toplamda 63 hanelik bir nüfus oluştururlar. Bunların 58'inin kazada emlaki olup kendileri başka yerlerde ikamet edenler, beşi ise kazaya gelen yabancılardır. Bu şekilde defterde yer alan toplam tahmini nüfus 315 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 3: 5128 No'lu Defterde Bulunan Hanelerin Nüfusu

Nüfusun Bağlı Olduğu Yer	İkamet Ettiği Yer	Hane Sayısı		Tahmini Nüfus
		Müslüman	Gayri müslim	
Lâpseki	Gelibolu (1), Astane-i Amire (1)	2	-	10
Çardak	Gelibolu (2)	2	-	10
Bergos	Gelibolu (3), Kale-i Sultaniye (9), Kemer Köyü? (2), Astane-i Amire (1), Kilitbahir (2), Çiledar Obası? (1)	18	-	90
Gök Köy	Gelibolu (4), Kale-i Sultaniye (2)	6	-	30
Kangırlı Köyü	Kale-i Sultaniye (5)	5	-	25
Güreci Köyü	Belirtilmemiş	4	-	20
Kızılkeçili Köyü	Kale-i Sultaniye (5), Kilitbahir (1), Karacaviran Köyü (1)	7	-	35
Musa Köy	Kale-i Sultaniye (6), Gelibolu (1)	7	-	35
Yapıldak Köyü	Kale-i Sultaniye (3)	3	-	15
Okçular Köyü	Kale-i Sultaniye (2), Karacaviran Köyü(1), Kemal Köyü? (1)	4	-	20
Yabancılar	Lâpseki (5)	-	5	25
TOPLAM		63	5	315

⁵⁵Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, II. Baskı, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1997, s. 8.

⁵⁶ Karal, *a.g.e.*, s.11.

⁵⁷ Karpat, *a.g.e.*, s. 91.

⁵⁸ Karal, *a.g.e.*, s.156.

5130 numaralı temettuat defterinde yer alan dul hatunlar Lâpseki, Çardak, Şahinli, Bergos, Yenice ve Yapıldak'ta ikamet etmektedirler ve 36 haneden oluşmaktadırlar. Gayrimüslim reaya hakkında bilgi veren 17642 numaralı defterse ise kayıtlı hane sayısı 97'dir. Dul hatunların tahmini nüfusları 180, reayanın tahmini nüfusu ise 485 olarak hesaplanmıştır. Bu defterdeki reayanın iskân ettiği bölgeler de Lâpseki, Çardak ve Taşlıtepe'dir. Bu defterler Lâpseki Kazası'nın tamamını kapsayacak bilgiler içermediklerinden 5129 numaralı asıl defteri desteklemek üzere incelenmişlerdir.

Tezimize temel olarak ele aldığımız 5129 sayılı temettuat defterinden edindiğimiz bilgiye göre ise, 1844/1845 tarihlerinde Lâpseki Kazası altı mahalle ve bu kazaya bağlı 26 köyden oluşmaktadır. Ayrıca aynı deftere göre Lâpseki Kazası'na bağlı bulunan iki kasaba ve buna ek olarak bir de Yörükân defteri mevcuttur. Çardak ve Bergos kasabaları olarak defterde yer alan bu yerleşim yerlerine bağlı mahalleler ve köyler de bulunmaktadır. Ayrıca Yörükân defterindeki bütün yerleşim yerleri köydür. Bu defterlerde 'hane' sistemi kullanıldığından dolayı, Ömer Lütfi Barkan'ın 'hane' karşılığı olarak belirttiği 5 katsayısını esas olarak alarak genel nüfusu belirlemeye çalıştık.⁵⁹

1.1.1 Mahallelerin Nüfus Yapısı

1844 yılına ait temettuat defterine göre ise Lâpseki merkez kazasında altı, Çardak Kasabası'nda dört, Bergos kasabasında ise beş mahalle bulunmaktadır. Bunlardan 11'i Müslüman, ikisi Rum ve ikisi Kıbtıyan mahallesidir.

Tablo 4:Lâpseki, Çardak ve Bergos Mahallelerinin Hane Sayısı ve Nüfusu

Kaza/Kasaba Adı	Mahalle Adı		Hane Sayısı	Tahmini Nüfus ⁶⁰
	Müslüman	Gayri Müslim		
Lâpseki	Bican	-	14	70
	Cuma	-	102	510
	Çeşme	-	25	125
	Kıbtıyan	-	11	55
	-	Rumiyan	91	455
	Yenice	-	33	165
	Gazi Yakup Bey	-	157	785
Çardak	Hacı İmam	-	88	440
	Tekke	-	16	80
	-	Rumiyan	7	35
	-	-	-	-

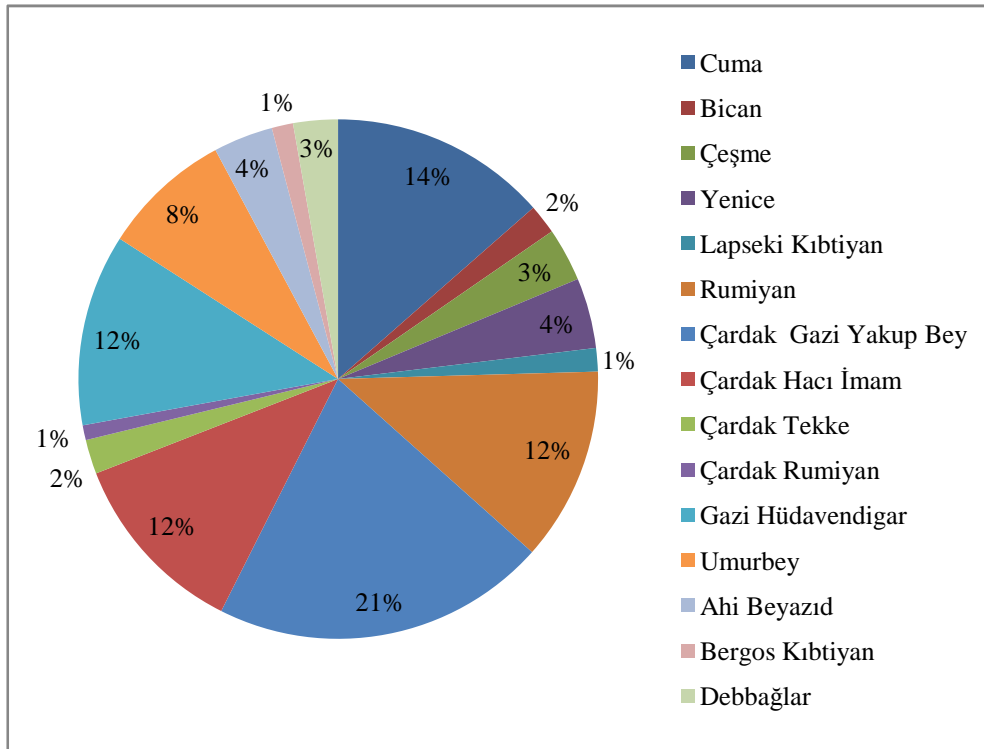
⁵⁹ Barkan, a.g.m., s. 11-24.

⁶⁰ Ömer Lütfi Barkan 'hane' karşılığı olarak 5 sayısını esas almaktadır. Barkan, a.g.m., s. 11-24.

Bergos	Gazi Hüdavendigâr	-	90	450
	Umurbey	-	61	305
	Ahi Beyazıd	-	28	140
	Kıbtıyan	-	10	50
	Debbağlar	-	21	105
Toplam			754	3770

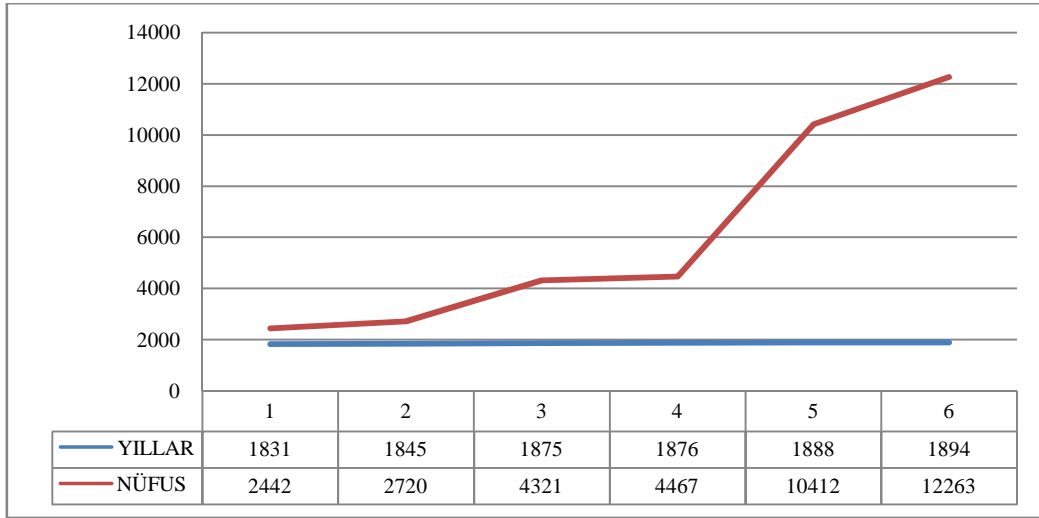
Tablo 4'ten anlaşılacağı üzere Lâpseki Kazası ve Çardak ve Bergos kasabalarında yer alan 15 mahallede toplam 754 hane vardır. Müslüman mahallelerinin 157 hane ile en büyüğü Çardak Kasabası'nda yer alan Gazi Yakup Bey Mahallesi'dir. Lâpseki Kazası'ndaki Cuma Mahallesi 102 hane ile ikinci, Bergos Kasabası'ndaki 90 haneli Gazi Hüdavendigâr Cami-i Şerifi Mahallesi ise üçüncü sırada yer almaktadır. Gayrimüslim mahalleler içerisinde Lâpseki Rumiyan Mahallesi 91 hanelik bir nüfusa sahip iken hem Müslüman hem de gayrimüslim haneler içerisinde en küçük mahalle ise Çardak Kasabası dâhilinde bulunan yedi haneli Rumiyan Mahallesi'dir. Bunların dışında Çardak Kasabası'nda üçü gayrimüslim ve dördü Müslüman olmak üzere yedi yabancı nüfus bulunmaktaydı. Temettuat defterinde Çardak'taki Rum Mahallesi, Tekke Mahallesi'ne tabi gösterilmiştir.

Grafik 1: Lâpseki, Çardak ve Bergos Mahallelerinin Nüfus Dağılımı

Lâpseki mahallelerinin nüfus dağılımının yer aldığı 1 numaralı grafikte, nüfus oranlarının birbirine yakın rakamlardan oluştuğu meydana çıkmaktadır. %20'nin üzerinde nüfusa sahip bölge sadece bir tane varken, %10-15 arasında dört bölge bulunmaktadır. %10'unun altında kalan bölgeler ise yoğunluğu oluşturan kısımdır. Rumiyan mahallelerine bakıldığında Lâpseki'ye bağlı Rumiyan Mahallesi %12'lik bir orandayken Çardak'taki Tekke Mahallesi'nde yer alan Rumiyan Mahallesi %1'lik oran içerisindedir. Bu da Lâpseki mahalleleri içerisinde gayrimüslim hanelerin aksine Çardak'taki gayrimüslim hanelerin azınlık durumunda olduklarını ortaya koymaktadır.

Grafik 2: Yıllara Göre Lâpseki'nin Nüfusu⁶¹

Yukarıdaki grafikte sayım yapılan yıllara göre Lâpseki şehir merkezindeki nüfusunun artışı gösterilmektedir. Grafikten de anlaşılacağı üzere 1877-1878 Osmanlı-Rus harbinden sonra Balkanlar'dan başlayan göç hareketi nüfusun yaklaşık üç katına çıkmasına sebep olmuştur.

Bu bilgilerin yanında V. Cuinet'e göre Lâpseki Kazası nüfusu 1894 yılında şu şekildedir: 10.758 Müslüman, 966 Rum, 494 Bulgar, 28 Ermeni ve 17 Yahudi.⁶² Şemsettin Sami'nin 1889'da yazmaya başladığı ve yazımını dokuz sene devam eden *Kamus'ul-Alâm* adlı eserinde Lâpseki'nin nüfusuyla ilgili verilen bilgi ise kasabanın, toplamda Burgaz ve

⁶¹ Korkmaz, a.g.m., s. 108-136; SVCBS,1293, 7.defa., s. 127/128; Karasi Vilayetine Mahsus Salname, 1305, 1. Defa., s. 134,138,141,145,148.

⁶²Vital Cuinet, *La Turquie D'Asie Géographie Administrative Statistique*, Descriptive et Raisonné de Chaque Province de L'Asie-Mineur, C. III, Paris 1894, s. 758.

Çardak bucaklarıyla birlikte 86 köyünde 1500 kadar Rum, Ermeni ve Musevi olan 12263 nüfus olduğudur.⁶³V. Cuinet ve Ş. Sami'nin verdiği bilgiler birbirini doğrular niteliktedir.

1.1.2 Köyler ve Nüfus Yapıları

5129 sayılı temettuat defterindeki bilgilere göre oluşturulan Tablo 5'de Lâpseki, Çardak ve Bergos'a tabi 34 köyün, isimleri ve hane sayıları yer almaktadır. 34 köyün toplamda 662 haneye sahip olmasından dolayı köylerin toplam nüfusu 3310 olarak belirlenmiştir. Tabloda yer alan hane sayılarına bakıldığında 62 haneyle 310 kişilik nüfusa sahip olan Güreci Köyü %9,27'lik bir oranla en kalabalık nüfusa sahip köydür. Güreci Köyü'nü 265 nüfusla Kangırlı Köyü takip etmektedir. En az nüfusa sahip köy üç haneyle Çamkuru Köyü'dür.

Tablo 5: Lâpseki, Çardak ve Bergos'taki Köylerin Hane Ve Nüfusları

Köy Adı	Bağlı Bulunduğu Kaza/Kasaba	Hane Sayısı	Tahmini Nüfusu	Köy Adı	Bağlı Bulunduğu Kaza/Kasaba	Hane Sayısı	Tahmini Nüfusu
Adatepe	Lâpseki	18	90	Kumarlar	Lâpseki	32	160
Akçalı	Lâpseki	7	35	Kangırlı	Lâpseki	53	265
Akça Alan	Bergos	8	40	Kızıl Keçili	Lâpseki	45	225
Akpınar	Lâpseki	10	50	Kocabaşlar	Lâpseki	12	60
Alpagut	Çardak	30	150	Kocalar	Lâpseki	9	45
Balcılar	Lâpseki	16	80	Kuru	Lâpseki	5	25
Cedid	Lâpseki	9	45	Kırcalar	Lâpseki	12	60
Çam	Lâpseki	10	50	Musaköy	Lâpseki	17	85
Çamkuru	Bergos	3	15	Oba	Lâpseki	5	25
Değirmen Deresi	Lâpseki	7	35	Okçular	Lâpseki	13	65
Gök	Bergos	28	140	Öküzdere	Lâpseki	12	60
Güreci	Çardak	62	310	Subaşı	Lâpseki	32	160
Hacı Ömerler	Çardak	11	55	Şahinli	Lâpseki	30	150
Halil Oğlu	Lâpseki	13	65	Şerbetli	Lâpseki	16	80
Sandal	Bergos	13	65	Yapıldak	Lâpseki	43	215
İlyas	Bergos	23	115	Yaylalar	Lâpseki	6	30
Kara Ömerli	Lâpseki	21	105	Yenice	Lâpseki	31	155
Toplam		289	1445	Toplam		373	1865

Köylerle ilgili bölümün içerisinde Musa Çiftliği adında bir haneden ibaret bir bölüm bulunmaktadır fakat hanenin Lâpseki Kazası'nda ikamet etmemesinden dolayı köylerle ilgili nüfusa eklenmemiş, Lâpseki Kazası'na dâhil edilmemiştir.

⁶³ Sami, *a.g.e.*, s.3956.

1.1.3 Yörüklerin Nüfusu

Lâpseki'nin nüfusunu oluşturan bir diğer topluluk ise Yörükler'dir. Moğol baskısından kaçarak Anadolu'yu yurt edinmek amacı ile gelen Türklerin önemli bir kısmını, Oğuz veya Türkmenler oluşturmaktaydı. Bunlardan hayvancılık ile uğraşan ve yaylak-kışlak hayatına alışkın olanlara ise Yörük denilmekteydi.⁶⁴

16172 numaralı temettuat defterinde 1840 yılında bölgede yaşayan Yörük ve Türkmen haneler hakkında ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Onların yaşadıkları bölgeler temettuat defterinde sırasıyla, Adatepe, Taşlıtepe (Karakoca Yörükani⁶⁵), Adatepe (Karakoca Yörükani), Şahinli (Karakoca Yörükani), Uluyayla (Karakoca Yörükani), Eskikışla, Alpagut mahalidir. Bu mahaller içerisinde yazılan hanelerin toplam hane sayısı 223, tahmini nüfusları ise 1115'tir.

5129 numaralı temettuat defterinde ise 1844'te Lâpseki'de toplam nüfusun 855 kişilik bölümünü oluşturan Yörükler, 10 köyde yaşamlarını sürdürmekteydiler. Lâpseki nüfusunun önemli bir kısmını oluşturmaktaydılar.

Tablo 6: Yörük Nüfusu

Yörük Köyleri	Hane Sayısı	Tahmini Nüfus
Taşlıtepe	30	150
Demirli	15	75
Kızıldam	24	120
Kurukabaağaç	9	45
Büberler	38	190
Çam Yayla	14	70
Üçpınar	13	65
Eski Kışla	7	35
Osmanlar	10	50
Sazak	11	55
Toplam	171	855

⁶⁴ İnalçık, *a.g.e.*, s. 4.

⁶⁵ Karakoca Yörükani, Konar Göçer Türkmen Yörükani tairesindedir. Biga Sancağı, Çan Kazası (Biga Sancağı), Bursa Kazası (Hüdavendigar Sancağı), Rakka, Gelibolu, Kırşehir, Alaiye, Bozok, Karaman, Adana, Meraş, Sivas, Karahisar-ı Şarki, Haleb, Şam, Hüdavendigar Sancakları, Zülkadriye Kazası (Meraş Sancağı), Yeni İl Kazası (Sivas Sancağı), İnegöl Kazası (Hüdavendigar Sancağı), Ezine-i Kazdağı Kazası (Biga Sancağı), Tuzla Kazası (Hüdavendigar Sancağı), Alacahan mevzii (Sivas Sancağının Kangal Kazasında), Hezargrad Kazası (Niğbolu Sancağı), Bayramiç Kazası (Hüdavendigar Sancağı), Koçhisar Kazası (Aksaray Sancağı), Eğribucak Kazası (Paşa Sancağı) bölgelerinde bulunmaktadırlar. Karakocalı Cemaati 35 haneli ve Beğdili aşiretine tabidirler. Biga ve Çan Kazalarında yaylayub, İnegöl, Tuzla ve Bayramiç Kazalarında kışlardı. Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul 2005, s. 409.

1840 ve 1844 tarihli temettuat defterlerinden Lâpseki’de yaşayan Türkmen ve Yörük hanelerin nüfusları ele alındığında yıllar içerisinde yaşadıkları yerlerin genellikle aynı kalıp değişmediği fakat nüfuslarında 52 hanelik bir azalma olduğu görülmektedir. Bu fark seneler içerisinde Lâpseki’de Yörükler arasında göç olayının yaşandığına işaret etmektedir.

2. MÜSLİM VE GAYRİMÜSLİM HANE REİSLERİNİN AD, UNVAN VE LAKAPLARI

2.1 Hane Reislerinin Adları

Temettuat defterlerinden bir bölge üzerinde araştırma yapılırken elde edilebilecek en önemli bilgilerden biri de isimlerdir. Hane reislerinin isimlerinin, unvan ve lakaplarının öğrenilebilmesi bölgedeki sosyal durum, dini durum ve akrabalık ilişkileri hakkında ipuçları verebilmektedir. Lâpseki’de 1844 yılındaki hane reislerinin isimleri, 5129 numaralı temettuat defterine göre belirlenmiştir. Buna göre bölgede isimleri belirlenemeyen hane reisleriyle birlikte Müslim ve gayrimüslim olarak kayıtlı toplam 154 farklı isim bulunmaktadır. İsimler temettuat defterlerinde öncelikle aile adları ardından meslekleri, eğer özel olarak belirtilmişse fiziksel özellikleri, lakap veya unvanlarıyla birlikte en son hane reisinin ismi olacak şekilde kayda geçirilmiştir.

Tablo 7: Müslümanların Kullandıkları Erkek Adları

Ad	Sayı	Ad	Sayı	Ad	Sayı	Ad	Sayı
Abdi	2	Davud	1	İlyas	2	Ömer	19
Abdullah	6	Ebu Bekir	5	İsa	1	Pehlivan	1
Abdurrahman	16	Emin	20	İslam	1	Ragıp	2
Abdülkadir	2	Emir	4	İsmail	70	Recep	6
Abdürahim	1	Emir Ali	1	İzzet	2	Rüstem	1
Abdürrasim	2	Emrullah	2	Kadri	1	Sadık	3
Abidin	3	Eyüp	10	Kamil	1	Safer	1
Ahmet	131	Eyüp İsmail	1	Kasım	1	Safvet	1
Ahmet Ali	1	Ferhat	6	Latif	2	Sait	1
Ahmet Emin	1	Feyzi	1	Latif Osman	1	Salih	13
Ahmet Hamdi	1	Feyzullah	2	Lütfullah	1	Salim	1
Ali	111	Hakkı	1	Mahmut	7	Sami	7
Ali Bayram	1	Halil	104	Mehmet	204	Savde	1
Ali İzzet	1	Halil Ahmet	1	Mehmet Ali	21	Seyit	3
Ali Mustafa	1	Halil İbrahim	1	Mehmet Emin	7	Seyit Osman	1
Ali Pehlivan	1	Hamza	2	Mehmet Sadık	1	Sinan	6
Ali Raif	1	Hasan	101	Mehmet Süleyman	1	Süleyman	52
Ali Rıza	1	Hasan Ali	1	Mercan	1	Şaban	2
Arif	2	Hasan Ömer	1	Murat	10	Tahir	6
Bayram	3	Hubeyb	1	Musa	6	Veli	15
Bekir	12	Hurşit	1	Mustafa	135	Veysel	3
Bilal	1	Hüseyin	103	Mustafa Adil	1	Veysi	1
Cafer	3	Hüseyin Mehmet	1	Mustafa Asım	1	Yahya	1
Celil	1	İbiş	1	Nasuh	3	Yakup	13
Çakır	1	İbrahim	91	Osman	45	Yusuf	22

Hane reisleri içerisinde ‘‘Mehmet’’ ismi en fazla kullanılan isim olup, toplam nüfus içerisinde %3,93’lük kullanım oranına sahiptir. Bu ismin ardından kazada en fazla tekrarlanan isimler sırasıyla; Mustafa, Ahmet, Ali, Halil, Hüseyin ve Hasan’dır. Mehmet isminin sıkça kullanılan bir isim olmasının nedeni Türklerin dini inancı olan İslamiyet’e ve Hz. Muhammed’e duyulan saygıdan kaynaklanmaktadır, yoğunlukla kullanılan diğer isimler de yine büyük din adamlarını temsil eder niteliktedir. Kullanılan isimler arasındaki ikişer isimden oluşan 25 farklı isim vardır. İki isme sahip hane reisinin sayısı 55’tir.

Tablo 8: Gayrimüslim Erkek Adları

Ad	Sayı	Ad	Sayı
Aleksandri	2	KarlosSertani	1
Angelaki	2	Kominaki	1
Araki	1	Kostandi	6
Arhondi	1	Margirit	1
Atanos	1	Martin	1
Braşkov	2	Maveriri	1
Çakre	1	Mihal	1
Dimitraki	4	Mihlaki	1
Dimitri	1	Nikola	1
Dimo	3	Panaki	1
Ebustol	1	Penayot	1
Eneştas	2	Seter	1
Enrun	3	Tafanos	1
ErenyotEpostol	1	Tanaş	13
Estelyani	1	Todiri	1
Esterani	2	Toma	1
Gavril	1	Vasil	4
GokisEstelyani	1	Vasilakos	1
GokisHristaki	1	Vati	1
GokisTanaş	2	Yanni	3
Hara Monis	1	Yanob	1
Hristo	1	Yemandi	3
Hristodi	1	Yenaki	7
Hristoki	1	Yorgaki	2
İsturi	1	Yorgi	3
Kanaki	1	Yorgos	1

Tablo 8’de görüldüğü gibi gayrimüslimlerin en çok kullandığı isimler Tanaş (13), Yenaki (7), Konstandi (6), Dimitraki (4) ve Vasil (4)’dir. Gayrimüslim hane reislerinin kullandığı isimler arasında çift isim olarak altı isim varken, bu isimleri kullanan hane reisinin sayısı yedidir. Kaza dâhilinde babayla aynı adı koyma hem Müslüman hanelerde hem de gayrimüslim hanelerde yaygın değildir.

Lâpseki Kazası’nda 1844 yılına ilişkin hane reislerinin isimlerine 5129 numaralı temettuat defterinden ulaşılırken, 1840 yılındaki bilgilere de 16172 numaralı temettuat defterlerinden anlaşılmaktadır. Bu defterlere göre yapılan araştırmalarda ise karşımıza çıkan sonuçlar az da olsa bilgileri karşılaştırma imkânını sunmaktadır. 16172 numaralı defterde yer alan Türkmen ve Yörük hane reislerinin isimleri içerisinde 33 farklı isim

kullanılmakta bunlar arasında da Mehmet (32), Hasan (19), Mustafa (18), Halil (17) ve Osman (16) en fazla kullanılmaktadır. Bu defterde isimler yazılırken hane reislerinin “orta boylu sarı sakallı, kısa boylu kumral bıyıklı” gibi fiziksel özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir.

5128 numaralı temettuat defterinde ele alınan yabancı ve diyar-ı aharda bulunan hane reislerinin isimleri arasında en fazla kullanılan isimler; Hüseyin (4) ve İbrahim (4)’dir. Bu defterde Müslim ve gayrimüslim hane reisleri bir arada yazıldığından 63 hanelik toplam nüfus içerisinde 13 ismin yabancı olduğu görülmektedir. Müslüman haneler içerisinde de farklı olarak kullanılan toplam isim sayısı 18’dir.

17642 numaralı Reaya defterinde ise yine Türkmen ve Yörük defterinde olduğu gibi fiziksel özellikler öncelikle yazılmış hemen ardından da aile adları ile birlikte baba ve oğlu “veledi” şeklinde belirtilerek yazılmıştır. Bu deftere göre 42 farklı yabancı isim kullanılmıştır, en fazla kullanılan isimler de Konstandi (9) ve Tanaş (8)’tir.

5130 numaralı temettuat defteri ise Lâpseki Kazası’ndaki dul hatunlar ve emlakları hakkında bilgi vermektedir. Bu defterde hane sahibi hatun kişilerin isimleri yazılırken 12’sinin isimleri sadece vefat eden kocalarının isimleri yazılarak onun zevcesi şeklinde belirtilmiştir.⁶⁶ Geriye kalan isimler “İmamoğlu zevcesi Hedibe Hatun” şeklinde hatunların kendi isimleriyle yazılmışlardır. Kullanılan isimler şunlardır; Gülsüm (4), Hafıza (2), Hedibe (3), Şerife (2), Asiye (1), Umran (1), Cezime (1), Zeynep (2), Ayşe (4), Vesile (1), Ahsan (1), Emine (2) ve Zehra (1)’dir.

2.2 Hane Reislerinin Unvanları

Osmanlı Devleti’nde sosyal statülerin belirtilmesinde önemli bir yere sahip olan unvanlar, Lâpseki Kazası’nda sakin olan hane reisleri tarafından da kullanılmaktadır. Lâpseki’deki hane sahiplerinin unvanları 5129 numaralı temettuat defterine göre incelendiğinde 8 farklı unvan kullanıldığı ortaya çıkmaktadır. Bu unvanlar Lâpseki Kazası mahalleleri, Çardak ve Bergos kasabalarının mahalleleri, köyler ve Yörükler açısından incelendiğinde şöyle bir tablo oluşmaktadır:

⁶⁶ Berber Hacı Bekir Zevcesi, Kıbtî Veli Usta Zevcesi vs.

Tablo 9: Lâpseki Kazası'nda Kullanılan Unvanlar (1844)

Unvanlar	Lâpseki Mah.	Çardak Mah.	Bergos Mah.	Köyler	Yörük Köyleri	Toplam
Hacı	16	26	9	34	7	92
Efendi	5	1	6	10	-	22
Molla	6	-	5	3	-	14
Ağa	3	2	1	1	-	7
Usta	-	2	1	-	-	3
Derviş	1	1	-	1	-	3
Hafız	1	13	-	1	-	15
Bey	-	-	-	-	-	0
Toplam	32	45	22	50	7	156

Tabloya göre Lâpseki Kazası'nda 156 hane reisinin unvanı bulunmakta ve bunların da %58,9'u 'Hacı' unvanını kullanmaktadır. Bu unvana sahip hane reislerinin Hac farizalarını yerine getirdikleri ve bunu gerçekleştirebilecek mali güçte buldukları temettuat defterinden çıkarılabilecek bir sonuçtur. Lâpseki Kazası'ndaki toplam 1587 hane reisi göz önüne alınarak bir oranlama yapıldığında köylerde %2,14, mahallelerde %3,21, Yörük köylerinde de %0,44'lük kesimin 'Hacı' unvanı taşıdığı belirlenmektedir. Hacı unvanı taşıyan hane reislerinin meslekleri çok fazla çeşitlilik göstermemekle birlikte, onlar tarımsal ve ticari faaliyetlerle geçimlerini sağlamaktadırlar.

Bergos'ta 'efendi' unvanlarına sahip olan hanelerden beşi rençber ve bağcı iken, bir hane de kasabada imam olarak görev almaktadır. Kasabadaki tek 'usta' lakabı ise demircilikle uğraşan bir hane reisine aittir. Geri kalan bütün unvanlar ise yine rençber ve bağcı olan hane reislerine aittir. Çardak Kasabası'nda ise 'ağa' unvanına sahip hane reislerinden biri müdür vekili iken bir diğer hane reisi ise hamamcıdır. 'Hacı' unvanına sahip hane reislerinin büyük kısmı tarımsal faaliyetlerle uğraşırken, bu işlerle uğraşmayıp bu unvana sahip hane reislerinden biri muhtardır, iki hane de kayıkçıdır. 'Efendi' unvanına sahip hane reisi Bergos Kasabası'nda olduğu gibi imam olan hane reisidir. Çardak Kasabası'ndaki tek muallim olan hane reisinin unvanı ise 'derviş'tir. Hacı unvanından sonra Çardak'ta en çok kullanılan unvan olan 'hafız' unvanına sahip hane reisleri rençber, bağcı, kayyum ve kayıkçı mesleklerine sahiplerdir. 'Usta' unvanlarından biri de yine bir demirci ustasına aitken, bir diğer usta da berberdir.

Lâpseki köylerinde hane reislerinin unvanlarına göre meslek durumlarına baktığımızda genel olarak tüm imamların unvanlarının 'efendi' olduğu, bunun yanında 'hacı', 'hafız' ve 'molla' unvanlarının da kullanıldığını görmekteyiz. 'Hacı' unvanına sahip

hane reisleri diğer bölgelerde olduğu gibi tarımcılıkla uğraşan insanlardan oluşurken Adatepe Köyü'nde karındaşıyla beraber yaşayan ve onun yanında hizmetkârlık yapan Ömeroğlu Hasan bin Ömer'in⁶⁷ 'hacı' unvanına sahip olması dikkat çekicidir. Mahallelerde imamlar 'hafız' unvanını, muhtarlar ise 'ağa' unvanını kullanmaktadırlar. Bağcılık ve rençberlikten farklı olmak üzere 'hacı' unvanına sahip hane reislerinin meslekleri de kaza müdürlüğü, kadılık, kâtiplik ve topçu askerliktir. Müezzinler ise 'efendi' ve 'molla' unvanlarına sahiptir. 1844 yılına ait Lâpseki Kazası temettuat defterlerinde en çok kullanılan unvanların hacı, efendi ve ağa olduğu ortaya çıkmaktadır.

2.3 Hane Reislerinin Lakapları

Aile ve sülale isimleri kişinin geldiği soyu belirtmek için kullanılırlar. Bu isimlerin, kişilerin dedelerinin ya da babalarının isimlerini, geldikleri yerleri ya da etnik kökenlerini belirttiği tahmin edilmektedir. Ayrıca kişilerin statülerini belirten aile ve sülale isimleri de vardır.⁶⁸ Lâpseki Kazası'ndaki aile adları incelendiğinde bu adların genellikle soy kütüğü şeklinde "Ahmetoğlu⁶⁹, Cevatoğlu⁷⁰, Muradoğlu⁷¹" gibi aile büyüklerinin isimlerinden oluştuğunu görmekteyiz. Bunun yanında "Sütçüoğlu⁷², Çobanoğlu⁷³, İmamoğlu⁷⁴" gibi mesleklerine ithafen kullandıkları aile isimleri bulunmaktadır. Aile isimlerinde görülen bir diğer özellik ise "Topaloğlu⁷⁵, Çolakoğlu⁷⁶, KörAngelioğlu⁷⁷, Gözsüz⁷⁸, Köse⁷⁹" gibi kişilerin fiziksel rahatsızlıklarına göre oluşturulmuş adlar olmasıdır.

Hanelerin bölgeye nereden geldiklerini belirten ve onların yaşadıkları göçlerle ilgili bize bilgi verebilecek olan "Adaloğlu⁸⁰, Tokathoğlu⁸¹, Gökkaryelioğlu⁸², İzmirli⁸³" gibi

⁶⁷ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 935.

⁶⁸ Nihal Yılmaz Demirarslan, *Temettuat Defterlerine Göre Balya Kazası Şamlı, Ilıca, Danişmend, Evciler, Akbaş ve Koyuneri Köylerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir 2009, s.29.

⁶⁹ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 594.

⁷⁰ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 858.

⁷¹ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 354.

⁷² BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 866.

⁷³ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 503.

⁷⁴ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 860.

⁷⁵ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 527.

⁷⁶ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 261.

⁷⁷ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 102.

⁷⁸ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 301.

⁷⁹ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 534.

⁸⁰ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 60.

⁸¹ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 597.

⁸² BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 82.

⁸³ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 253.

aile isimleri ve “Lazoğlu⁸⁴, Kürdoğlu⁸⁵, Tataroğlu⁸⁶, Arap⁸⁷, Zenci⁸⁸, Boşnak⁸⁹, Gürcü⁹⁰, Pomak⁹¹” gibi etnik kökenlerini belirten lakaplar da temettuat defterlerinde bulunmaktadır. Bunların yanında ‘Kara, Sarı, Ak, İnce, Uzun, Çakır, Küçük, Koç, Yanık, Gür, Karaca’ gibi lakaplar Lâpseki Kazası’nda kullanılan diğer lakaplardır. 1840 yılındaki temettuat defterleriyle 1845 yılındaki defterlerdeki lakaplar arasında az sayıda benzerlik vardır. Aynı kullanılan lakaplar ‘Çakır, Kara, Gür ve Topaloğlu’ lakaplarıdır.

3. LÂPSEKİ KAZASI ESNAFI VE FAALİYETLERİ

Lâpseki Kazası tarımsal faaliyetler açısından çok gelişmiş olmasına rağmen esnaflık faaliyetleri de insanların gelir kaynağı olarak ikinci bir alternatif olarak bulunmaktaydı. Lâpseki’de kaç çeşit esnafın faaliyette bulunduğu ve sayılarının ne kadar olduğu temettuat defterlerindeki kayıtlardan öğrenebilmektedir. Lâpseki’de faaliyet gösteren esnafın ürettiği malların, üretim ve kullanım özelliklerine göre belli bir sınıflandırmaya tabi tutmak mümkündür. Lâpseki esnafı, ürettiği mal çeşitlerine göre, gıda, alet ve ev eşyası; verdiği hizmete göre de nakliyecilik ve diğer hizmet kolları şeklinde tasnif edilebilir.

3.1 Gıda İmal Eden ve Satan Esnaf

Temel ihtiyaçların karşılanması için Lâpseki’de gıda alanında hizmet veren yoğun bir esnaf grubu bulunmaktaydı. 5129 Numaralı temettuat defterine göre kazada toplam yedi bakkal, beş helvacı, iki kasap vardır. Un işiyle uğraşan esnaf içerisinde ise yedi değirmenci, iki fırıncı, üç ekmekçi, beş simitçi yer alırken, kazanın Çanakkale Boğazı kıyısında yer almasından dolayı denizle ilgili faaliyetlerden balıkçılıkla geçinen üç hane bulunmaktaydı.

3.2 Alet ve Ev Eşyası Üreten ve Satan Esnaf

Alet ve ev eşyası üreten ve satan esnaf grubunda dokuz hane demirci, iki hane sepetçi, üç hane çömlekçi, iki hane tahtacı ve 1 hane kalaycı yer almaktadır. Demircilik

⁸⁴ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 605.

⁸⁵ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 381.

⁸⁶ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 602.

⁸⁷ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 24.

⁸⁸ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 18.

⁸⁹ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 452.

⁹⁰ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 689.

⁹¹ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 732.

mesleği ile uğraşan haneler arasında esnaflıktan kazanılan en büyük gelir 746 kuruştur, bu kazancı sağlayan hane Kıbtıyan Mahallesi'nde ikamet eden Hüseyin oğlu Hasan'dır.⁹² Sepetçilik mesleğine sahip olan hanelere bakıldığında iki hanenin de Kıpti olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bu hanelerden Kıbtıyan Mahallesi'nde yaşayan hanenin⁹³ toplamdaki 250 kuruşluk geliri zuhurat geliri olarak belirtilmişken, Bergos Kasabası'nda Taife-i Kıbtıyanlar arasında yaşayan hanenin⁹⁴ toplam 250 kuruşluk geliri hizmetkârlıktan kazandığı belirtilmiştir.

Çömlekçilik yapan hanelerin üçü de gayrimüslim vatandaşlar arasındaki Rumlardır ve Lâpseki'ye bağlı Rumiyan Mahallesi'nde ikamet etmektedirler. Çömlekçilik ile uğraşan esnaf arasında en fazla gelir Setar veledi Yorgi⁹⁵ tarafından kazanılan 2000 kuruştur. Kalaycı esnaf Bergos Kasabası'nda Taife-i Kıbtıyanlar arasında yaşamaktadır. Kalaycı İbrahim⁹⁶ olarak tanınan bu şahsın geliri 300 kuruştur. Son olarak tahtacılıkla uğraşan 2 hane de Rumiyan Mahallesi'nde ikamet eden Rum ailelerdendir.

3.3 Nakliye Alanında Çalışan Esnaf

Lâpseki Kazası'nda nakliye alanında 3 grup meslek yer almaktadır. Bunlar küfecilik, kiracılık ve en fazla hanenin geçimini sağladığı deveciliktir. Küfecilik yapan sadece bir hane vardır ve toplamda 626 kuruşluk bir gelire sahiptir. Kiracılık mesleği ise biri Kıpti biri Rum toplam iki hanenin elindedir. Rumiyan Mahallesi'nde bu meslekle uğraşan hanenin geliri 300 kuruş, Kıbtıyan Mahallesi'ndeki hanenin geliri ise 250 kuruştur.

Devecilik ile geçinen sekiz hane vardır; bunların yedisi Alpagut Köyü'nde ikamet eder ve bu hanelerin sahip olduğu toplam deve sayısı 13'tür. Devecilikten elde ettikleri toplam gelir de 2600 kuruştur. Alpagut Köyü'nde devecilik mesleğinin yanı sıra devesi olan 12 hane daha vardı ve bu hanelerin ikisi mesleksiz olarak geçmekte, 10'u tarımsal faaliyetler yaparken bunun yanı sıra devecilikten de gelir sağlamaktaydılar. Bu şekilde deveye sahip olan hanelerin sahip olduğu deve sayısı 37 ve bu hayvanlardan kazanılan gelir 7400 kuruştur. Bergos Kasabası'nda ikamet eden ve devecilikle nakliye işinden gelir sağlayan tek hanenin ise üç tane devesi vardır. Devecilikten elde ettiği gelir de 600 kuruştur.

⁹² BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 88.

⁹³ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 90.

⁹⁴ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 739.

⁹⁵ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 99.

⁹⁶ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 739.

Lâpseki Çanakkale Boğazı kıyısında olduğundan dolayı,kazada deniz taşımacılığı da mevcuttur. Kayıkçılar aracılığıyla yapılan bu taşımacılıktan 72 hane gelir sağlamaktadır.

3.4 Diğer Esnaf

Bu bölümde gıda, alet ve ev eşyası ile nakliye grubuna girmeyen esnaf ve ticari faaliyetler incelenmiştir. Bu faaliyetlerin dışında toplamda 63 hanenin diğer ticaret işleriyle meşgul olduğu temettuat defterlerinde ortaya çıkmıştır.

Bir hane attar, 14hane berber, bir hane eskici, 17 hane kahveci, beş hane nalbant, 16 hane oduncu, iki hane zurnacı, bir hane duvarcı, iki hane hamamcı, bir hane kürekçi üç hane reis (gemi kaptanı) mevcuttur.

Diğer esnaf grubu içerisinde 17 hane ile en yaygın meslek kahveciliktir. Mahallelerde altı, köylerde bir, Çardak Kasabası'nda altı, Bergos Kasabası'nda dört hane kahvecilik mesleği ile geçinirken Yörükânlar arasında kahvecilik yapan hane bulunmamaktadır. Berberliğin 14 hanede görülmesi yaygın ticari mesleklerden biri olduğunu göstermektedir. Berberlikle uğraşan esnaftan dokuzu kendi dükkânını işletirken, beşinin dükkânı olmamasına rağmen berberlik mesleği ile uğraştıkları bilinmektedir. Bunların dışında tarımsal faaliyetlerin yoğun olmasından dolayı hayvancılığa verilen önem nalbantlık mesleğini geliştirmiş, beş adet nalbant dükkânı açılmıştır. Kazanın sahil kenarında olmasından dolayı reislik ve kürekçilik bir meslek olarak ortaya çıkmış, toplamda 4 hane bu mesleklerle alakadar olmuşlardır.

Zurnacılık yapan haneler Kıpti hanelerdir ve iki hane bu meslekle geçimini sağlamaktadır. Duvarcı ustası Rumiyan Mahallesi'nde yaşayan Erenyot Ebustol Veledi Enrun Efendi⁹⁷, dir. Çardak Kasabası dâhilinde biri⁹⁸Gazi Yakup Bey diğeri⁹⁹ Hacı İmam Mahallesi'nde ikamet etmek üzere iki hamamcı bulunmaktadır. Dükkânında güzel kokular satan esnaf olan attarlık mesleğini de Çardak Kasabası'ndan Kamer oğlu Hafız Mehmet Emin oğlu Mehmet¹⁰⁰ sürdürmektedir.

⁹⁷ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 124.

⁹⁸ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 235.

⁹⁹ BOA. ML. VRD. TMT, 5129, s. 297.

¹⁰⁰ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 188.

İKİNCİ BÖLÜM EKONOMİK YAPI

1. TARIM

1.1 Osmanlı Arazi Sistemi

Osmanlı Devleti kuruluşuyla birlikte, İslam'ın mülkiyet anlayışını ve mülkiyet rejimlerini kendisine örnek almış, bu doğrultuda kendi arazi sistemini oluşturmuştur. İslam'da mülkiyetin kaynağını fetihler teşkil ettiğinden dolayı darü'l-harpten alınan topraklar ganimet sayılmış ve bunların 1/5'i hazineye ayrıldıktan sonra harbe iştirak edenler arasında taksim olunmuştur. Bu toprakların dağıtımında mülk topraklar ve mülk olmayan topraklar şeklinde bir sınıflama yapılmıştır.¹⁰¹ İslam hukukuna göre mülk topraklar, arazi-i öşriyye ve arazi-i haraciyye olarak ikiye ayrılırken mülk olmayan topraklar miri arazi şeklinde adlandırılmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin de uyguladığı bu toprak sisteminde arazi-i öşriyye; mülkiyeti Müslümanlara ait olan ve mahsulünden 1/10'i her sene devlete ödenen topraklardır. Arazi-i haraciyye; harplerde fethedilen ve mülkiyet hakları, o yerin gayrimüslim halkına bırakılan topraklardır. Arazi-i miriye olarak da isimlendirilen miri topraklar ise; rakabesi devlete, istifade hakkı da fertlere ait olan topraklardır.¹⁰²

Osmanlı İmparatorluğu İslam hukukuna uygun toprak mülkiyetini uygularken hâkim olduğu geniş sahalarda hususi şahıslara toprak mülkiyeti tanımamış ve bütün araziye devletin addetmiştir. Ancak bununla beraber bu kaidede yalnızca insan emeğinin hiçbir payı olmayan topraklar miri olup, bağ, bahçe ve içine ev yapılmış olan çevrili yerler, yani imar görmüş arazi ferdin mülkü sayılmaktadır. Kısacası, Osmanlı arazi sistemine göre toprak mülkiyetinin devlete ait olduğu, binaenaleyh kendileri çalışmak suretiyle bu toprakları ekip biçen köylü halkın, ellerindeki arazilerini başkalarına satmaya hakları olmadığı ve hele geniş topraklara malik olmak suretiyle araziye dayanan bir zenginliğin Osmanlı rejiminin kurulmasıyla sona erdiği anlaşılmaktadır.¹⁰³

Osmanlı toprak sistemi 1858 yılındaki Arazi Kanununun kabulüne kadar her bölgeye ayrı ayrı kanunnameler çıkarılarak uygulanmaktaydı. Tanzimat'ın ilanı ile birlikte

¹⁰¹ Halil Cin, *Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması*, Yenigün Matbaası, Ankara 1978, s. 10-11.

¹⁰² Halil Cin, "Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazinin Hukuki Rejimi ve Bu Arazinin TMK Karşısındaki Durumu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 1, 1966, s.749.

¹⁰³ Mustafa Akdağ, "Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar", *DTCFD*, XIII/1-2, 1955, s.41- 42.

arazi kanunu için çeşitli kanun ve iradelerle hazırlık süreci bitmiş, yeni kanunun kabulü için gerekli bütün esaslar ortaya atılmıştı ve nihayetinde 23 Şevval 1274 (1858) tarihli irade-i seniyye ile kanun çıkarılmıştı. 1274 tarihli Arazi Kanunnamesi, bir mukaddeme ile üç bap halinde sıralanan 132 maddeden ibaretti.¹⁰⁴ Arazi Kanunu'nun birinci maddesi, Osmanlı Devleti'nin arazisini beşe ayırmıştır. Bunlar; arazi-i memlûke, arazi-i miriye, arazi-i mevkûfe, arazi-i metrûke ve arazi-i mevattır.¹⁰⁵

Arazi-i memlûke, mülk topraklardı ve tasarruf hakkı bütünüyle sahiplerine aitti. Diğer bütün malları ve eşyaları gibi miras bırakabilirler, satabilirler, hibe edebilirler, rehin bırakabilirler veya vakfedebilirlerdi. Mülk araziler; köy ve kasabalar içinde veya kenarlarında kısmen iskân bölgesi sayılan yarım dönüm büyüklüğünde bulunan yerler, aslen arazi-i emiriyeden iken sonradan arazi-i memlûkeye dâhil olan yerler, arazi-i öşriye ve arazi-i haraciyye şeklinde dört kısma ayrılmaktaydı. Arazi-i mevkûfe, vakıf arazilerdi. Vakıf arazi şeklindeki topraklar da mülk olup olmamasına göre iki kısım altında toplanmış ve 'sahih vakıf' ile 'tahsisat kabilinden vakıf' şeklinde adlandırılmışlardı. Verimsiz, üretimi olmayan ve terk edilmiş topraklar arazi-i metrûke olarak, hiçbir işe yaramayan, taşlık alanlar ise arazi-i mevat olarak ayrılmış topraklardı.

Son olarak mülkiyeti devlete ait bulunan, vergisinin büyüklüğüne ve hizmete göre çeşitli parçalara bölünmüş olan arazi-i miriye vardır ki, bu topraklar üzerinde yaşayan kişilere ait olmayıp, kiracı konumunda oldukları topraklardır.¹⁰⁶ Miri topraklara sahip kimseler, bu toprağa tamamen hâkim olmayıp kiracı konumunda olduğu için, onun tasarruf hukuku hakkında bazı hususiyetler ortaya çıkmıştır. Miri araziye tasarruf eden kimse, fiili tasarruflarından bir kısmını serbestçe, kendi iradesine göre yapabildiği halde, bir kısım tasarrufları ise hiçbir şekilde yapamazdı. Serbestçe yapabildiği tasarrufların başında miri araziye dilediği şeyi ekmesi gelirken, araziye ölü gömmek ve tarlayı çayır haline getirmek yasaktı.¹⁰⁷

¹⁰⁴Ömer Lütfi Barkan, "Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274/1858 Tarihli Arazi Kanunnamesi", *Tanzimat I*, İstanbul 1940, s.372.

¹⁰⁵ CİN, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁰⁶ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlıda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK, Ankara 1998, s.89-90-91.

¹⁰⁷ Cin, *a.g.e.*, s.160, 178.

1.2 Lâpseki Kazası'nda Tarım Arazilerinin Durumu

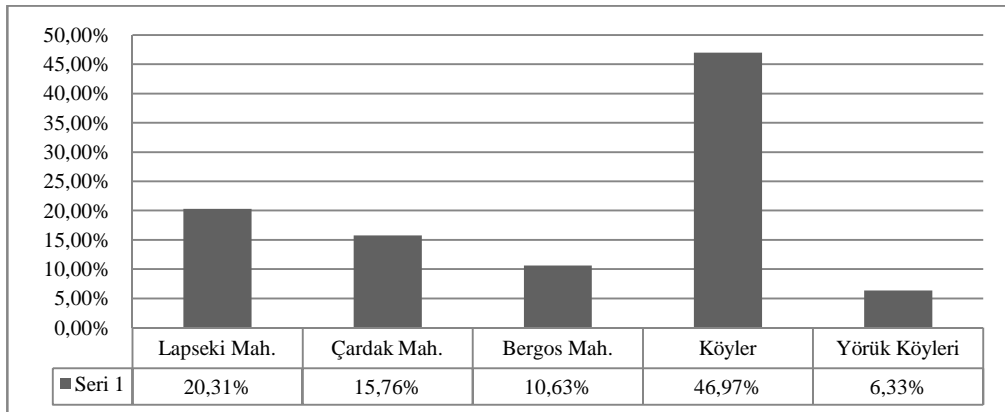
1.2.1 Ekili ve Dikili Arazilerin Miktarı

Tablo 10:Toprağın Kullanım Alanları İtibarıyla Dağılımı /1844 Yılı

Arazilerin Buldukları Yerler	Arazi Çeşitleri/Dönüm			Toplam Ekili Ve Dikili Arazi/Dönüm
	Ekili Araziler		Dikili Araziler	
	Mezru/Gayr-i Mezru Tarla	Bağ	Bahçe	
Lâpseki Mah. Araziler/Dönüm	5.609,5	232	1	5.842,5
Toplam Arazi İçindeki % (Lâpseki)	96,01	3,97	0,02	100,00
Çardak Mah. Araziler/Dönüm	4.353,5	181,3	0	4.534,8
Toplam Arazi İçindeki % (Çardak)	96,00	4,00	0,00	100,00
Bergos Mah. Araziler/Dönüm	2.936,5	210	3,5	3.150
Toplam Arazi İçindeki % (Bergos)	93,22	6,67	0,11	100,00
Köylerdeki Araziler /Dönüm	12.972	145	0	13.117
Toplam Arazi İçindeki % (Köyler)	98,89	1,11	0,00	100,00
Yörüklerin Sahip Oldukları Araziler/Dönüm	1.747,5	0	0	1.747,5
Toplam Arazi İçindeki % (Yörükler)	100,00	0,00	0,00	100,00
Toplam Arazi Miktarı /Dönüm	27.619	768,3	4,5	28.391,8
Toplam Arazi Miktar %	97,28	2,71	0,02	100,00

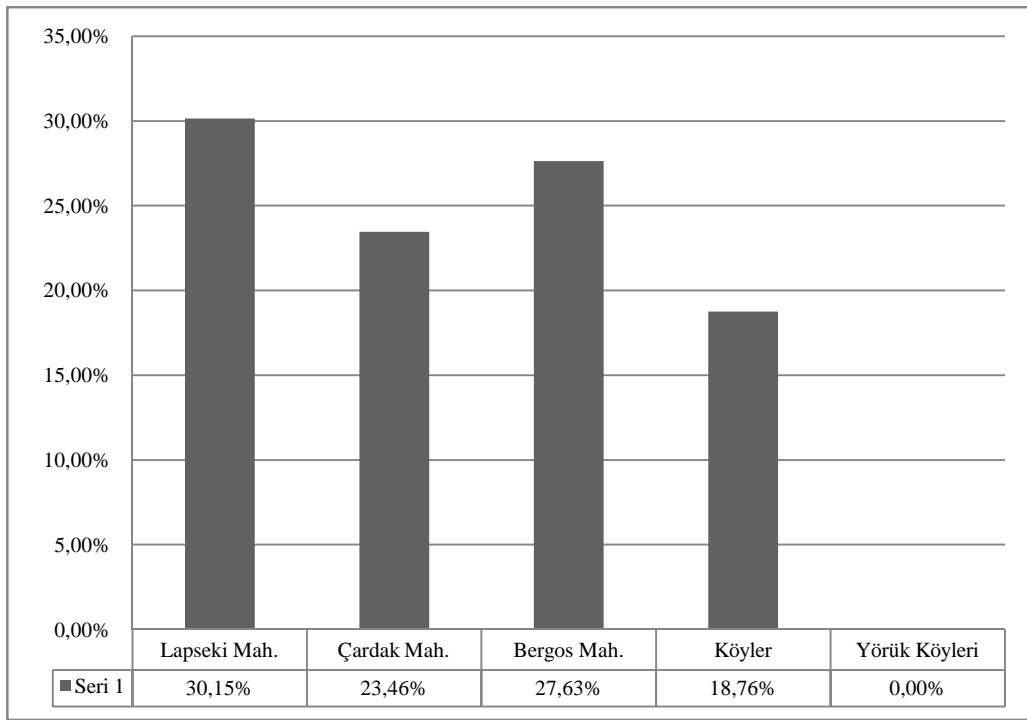
Yukarıdaki tabloya göre 1844 yılında Lâpseki Kazası'nda 28.391,8 dönüm ekili ve dikili arazi bulunmaktadır. Bu arazilerin %97,28'ini mezru ve gayr-i mezru tarlalar %2,72'sini ise bağ ve bahçeler oluşturmaktadır. Ekili arazileri teşkil eden mezru ve gayr-i mezru tarlaların büyük çoğunluğu köylerde bulunmaktadır. Lâpseki merkezindeki altı mahallenin (Bican, Cuma, Çeşme, Yenice, Kıbtıyan ve Rumiyan mahalleleri) ekili-dikili arazi miktarının 5842,5 olarak belirlenmiş olması ve bu miktar içerisindeki %3,97'lik kısmın bağlar ve bahçelerden oluşması halkın dikili araziden ziyade ekili araziye yöneldiğini ortaya koymaktadır.

Grafik 3:Lâpseki'de Ekili Arazilerin Bölgelere Göre Dağılımı (%)

Ekili araziler, toprağın kullanımında çok büyük yer tutarken Lâpseki bölgesi içerisinde ekili arazileri mahalleler, köyler, Yörük köyleri olarak kendi içerisinde gruplandırdığımızda Grafik 3'teki sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Grafik 3'e göre ekili arazi oranı %46,97'lik oranla köylerde en yüksektir. Yörüklerin ekili araziye sahip olmalarıyla birlikte %6,33'lük oranla grafikte yer almaları, konar-göçerlerin artık yerleşik düzene geçtiklerinin açık bir göstergesidir. Mahallelerin toplam ekili arazi miktarları ise %46,71'lik bir oran oluşturmaktadır.

Grafik 4: Lâpseki'de Dikili Arazilerin Bölgelere Göre Dağılımı (%)

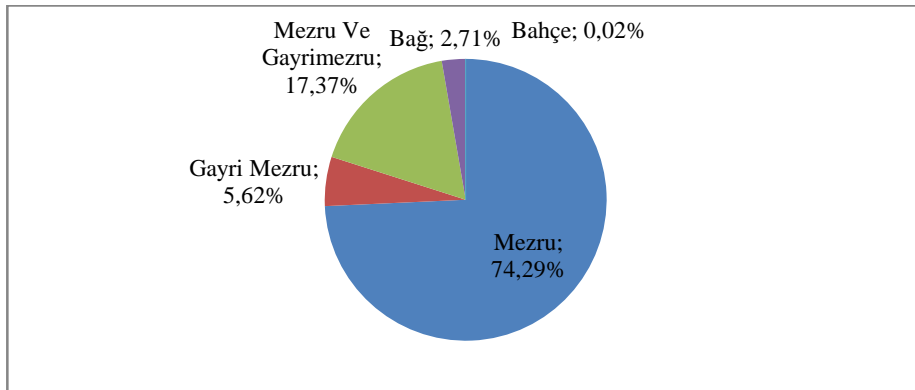
Grafik 4'te Lâpseki bölgesindeki dikili arazilerin bölgelere göre dağılım oranı hesaplandığında oluşan rakamların birbirine yakın olduğunu görmekteyiz. Dikili araziler arasında 233 dönüm ve buna bağlı olarak %30,15'lik oranla en yüksek bağ oranı Lâpseki mahallelerindedir. Bunu sırasıyla Bergos'a ve Çardak'a bağlı mahalleler ile köyler takip ederken Yörüklerin dikili arazileri bulunmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Dikili arazilerin içerisinde yer alan bahçecilik uğraşı ise Lâpseki'ye bağlı Cuma Mahallesi'nde 1, Bergos Kasabası'na bağlı Gazi Hüdevendigâr Camii Şerif Mahallesi'nde 3 ve Ahi Beyazıd Mahallesi'nde 0,5 dönüm olmak üzere üç bölgede yapılmaktadır. Bu bahçelerin türü sebze bahçesi olmakla beraber toplam ekili-dikili arazi miktarı içerisinde sadece %0,02'lik bir orana sahiptir.

Tablo 11: Toprağın Kullanım Alanları İtibariyle Dağılımı (Dönüm)

Arazilerin Buldukları Yerler	Ekili Araziler			Dikili Araziler		Toplam
	Mezru	Gayr-i Mezru	Mezru / Gayr-i mezru	Bağ	Bahçe	
Lâpseki Mah.	3.064	805,5	1.740	232	1	5.842,5
%	52,44	13,79	29,78	3,97	0,02	100,00
Çardak Mah.	1.166	436	2.751,5	181,3	0	4.534,8
%	25,71	9,61	60,68	4,00	0,00	100,00
Bergos Mah.	2.845,5	91	0	210	3,5	3.150
%	90,33	2,89	0,00	6,67	0,11	100,00
Köyler	12.306	225	441	145	0	13.117
%	93,82	1,72	3,36	1,11	0,00	100,00
Yörük Köyleri	1.710,5	37	0	0	0	1.747,5
%	97,88	2,12	0,00	0,00	0,00	100,00
Toplam	21.092	1.594,5	4.932,5	768,3	4,5	28.391,8
%	74,29	5,62	17,37	2,71	0,02	100,00

Lâpseki Kazası'nda toprağın kullanım alanları itibariyle dağılımı Tablo 11'de gösterilmiştir. 1844 yılında özel tasarruf hakkı altında bulunan 28.391,8 dönüm tarlanın %74,29'luk kısmı ekili, %5,62'si ise tamamen boş ve nadasa bırakılmıştır. Bunun yanında Lâpsekili çiftçilerin yıl içerisinde tarlalarının yarısını ekip diğer yarısını nadasa bıraktıkları da görülmektedir. 1844 yılındaki temettuat sayımlarına göre, Lâpseki Kazası'nda 4.932,5 dönüm (%17,37'i) tarlanın yarısı ekili ve yarısı nadasa bırakılmıştı. Bu durum Lâpseki havalisinin arazisinin kuvvetsizliğini göstermektedir. Köyler, Yörük köyleri ve Bergos mahallelerinde nadas usulü daha az uygulanmaktadır. Buralardaki tarlaların %90'ı ekili olup, %1'lik veya %2'lik kısımları nadasa bırakılırken, Lâpseki mahallelerinde ekilmeyen toprak miktarı %13,79'dur. Yine Çardak mahallelerindeki tarlaların %60,68'inin yarı yarıya ekildiği görülmektedir.

Grafik 5: Toprağın Kullanım Alanları İtibariyle Dağılımı

5128 numaralı temettuat defterine göre Lâpseki'de emlakı bulunup kendileri başka yerde ikamet edenlerin, ekili-dikili arazilerinin mevkileri ve miktarları şöyle belirtilmiştir; Lâpseki'de mezru ve gayr-i mezru arazileri 1301 dönüm iken bağları bulunmamaktadır. Çardak Kasabası'ndaki ekili arazileri 11 dönüm, dikili arazileri 5 dönümken, Bergos Kasabası'nda ekili arazilerinin miktarı 74 dönüm, dikili arazi içinde yer alan bağların miktarı ise toplamda 36 dönümdür. Bu hanelerin köylerde sahip oldukları arazilerinin miktarları da mezru ve gayr-i mezru arazi olarak 641,5 dönüm ve bağları da 5 dönüm olarak belirtilmiştir. Bu şekilde Lâpseki'de ikamet etmeyen fakat burada arazileri olan hanelerin toplamda sahip oldukları ekili arazi miktarı 2027,5 dönüm, dikili arazi miktarı ise 46 dönümdür. Aynı defterde isimleri bulunan, Lâpseki'ye dışarıdan gelmiş hane reislerinin ise ekili ve dikili arazileri bulunmamaktadır.

16172 numaralı temettuat defterinde 1840 yılındaki Lâpseki Kazası'nda ikamet eden Türkmen ve Yörük hane reislerinin sahip oldukları ekili arazi miktarı 2437 dönüm bağları ise 7 dönümdür. 1844 yılındaki Yörük nüfusuna baktığımızda ise 1747,5 dönümlük ekili dikili araziye sahip olup, bağlarının bulunmaması, geçen seneler içerisinde nüfusun da azalmasıyla birlikte sahip oldukları arazi miktarının da düştüğünü göstermektedir. 7 dönümlük bağa sahip olan Yörükler, 1844 yılına gelindiğinde bağcılık yapmayı bırakmışlardır.

Lâpseki'deki reaya nüfus hakkında bilgi verilen bir diğer defter olan 17642 no'lu defterde, hane sahiplerinin 243 dönümlük ekili araziye ve dikili araziler içerisinde de 93,5 dönümlük bağ ile 1,75 dönümlük bahçeye sahip oldukları görülmektedir. Bu defterde 97 hane olarak belirtilen reaya nüfusa, böylece hane başına yaklaşık olarak 0,40 dönüm arazi düşmektedir. 5130 no'lu defterde ise dul hatunların 402 dönüm ekili arazileri, 53,25 dönüm de dikili arazileri olduğu belirtilmektedir.

1.2.2 Ziraatı Yapılan Ürünler

Osmanlı tarım istatistikleri, tarım ürünlerini sınıflandırırken şu bölümlere ayırmaktadır:

1- Tarla Ürünleri (Bitkisel Üretim):

- a) Tahıllar: Buğday, arpa, yulaf, çavdar, darı, mısır, burçak ve pirinç.
- b) Baklagiller: Bakla, mercimek, fasulye ve nohut.
- c) Sınaî Bitkiler: Pamuk, tütün, afyon, keten, susam, kenevir ve kuşyemi.

2- Bağ ve Bahçe Ürünleri: Üzüm, zeytin, yaş koza ve meyveler.

3- *Hayvan Ürünleri*: Süt, et, peynir, yağ, yumurta, bal, balmumu, yün, tiftik ve kıl.¹⁰⁸

Bu bilgiler doğrultusunda 5129 sayılı temettuat defteri sayesinde Lâpseki Kazası'nda ekili dikili arazilerde yetiştirilen tarla ürünleri, bağ ve bahçe ürünleri ve hayvan ürünleri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Bu deftere göre, Lâpseki Kazası dâhilinde bulunan mahalleler, kazaya tabi köyler, Bergos Kasabası mahalleleri, Çardak Kasabası mahalleleri ve Yörükler, ayrıntılı olarak incelendiğinde ortaya çıkan sonuç Tablo 12'de görülmektedir.

Tablo 12: Ziraatı Yapılan Ürünler¹⁰⁹

Yerleşim yerleri	Ürün Çeşitleri (Kile)							Toplam
	Hınta (Buğday)	Şair (Arpa)	Alef (Yulaf)	Çavdar	Burçak	Nohut	Diğer	
Lâpseki Mah.	8.010,5	2.043,3	1.457,5	32,5	80,5	311,5	717,5	12.653,3
Çardak Mah.	7.332,5	1.601,5	2.120,5	110	439	311	0	11.914,5
Bergos Mah.	8.302	2.972,5	1.675	0	253	422,5	203,5	13.828,5
Köyler	38.763	9.786	8.153	835	1.892,5	1.704	2.652	63.785,5
Yörük Köyleri	5.257	2.413,5	142,5	662,5	130	52,5	265	8.923
Toplam	67.665	18.816,8	13.548,5	1.640	2.795	2.801,5	3.838	111.104,8

Tablo 12'de görüldüğü üzere Lâpseki Kazası'nı oluşturan bölgelerde yoğun bir şekilde ziraatı yapılan belli başlı altı ürün bulunmaktadır. Hınta, şair, alef, çavdar, burçak ve nohuttan oluşan bu ürünler haricinde tabloda diğer olarak belirtilen ürünlerin ziraatı ise bölgeden bölgeye farklılıklar gösterdiği ve her bölgede çok az miktarlarda üretildiği için bir araya toplanarak yazılmıştır. Bu ürünler ise; susam, darı, bakla, duhan, erzen, kestane, pamuk, üzüm, anason, soğan ve mercimektir. Bütün ürünlerin ziraatı göz önüne alındığında Lâpseki Kazası'nda 111.104,8 kilelik ekim ve dikim yapılmaktadır.

¹⁰⁸ Tevfik Güran, *19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998, s. 75.

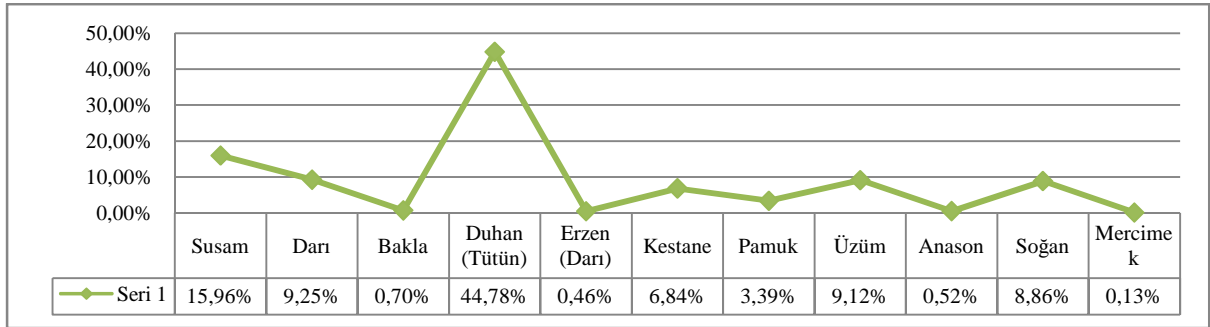
¹⁰⁹ Bu tablo 5129 sayılı temettuat defterine göre düzenlenmiş olup ürünler kile cinsinden yazılmıştır. Bu tabloya hane sakinlerinin kendi arazilerine ettikleri ürünler dışında ortakçı oldukları arazilerdeki ürünleri de eklenmiştir.

Tablo 13: Ziraatı Yapılan Ürünler (%)

Yerleşim yerleri	Ürün Çeşitleri (%)							Toplam
	Hınta (Buğday)	Şair (Arpa)	Alef (Yulaf)	Çavdar	Burçak	Nohut	Diğer	
Lâpseki Mah.	63,31	16,15	11,52	0,26	0,64	2,46	5,67	100,00
Çardak Mah.	61,54	13,44	17,80	0,92	3,68	2,61	0,00	100,00
Bergos Mah.	60,04	21,50	12,11	0,00	1,83	3,06	1,47	100,00
Köyler	60,77	15,34	12,78	1,31	2,97	2,67	4,16	100,00
Yörük Köyleri	58,92	27,05	1,60	7,42	1,46	0,59	2,97	100,00
Toplam	60,90	16,94	12,19	1,48	2,52	2,52	3,45	100,00

Yetiştirilen en önemli bitkiler sırası ile hınta, şair, alef, nohut, burçak ve çavdardır. Tablo 13'e göre bu ürünlerin üretim oranları; hınta %60,90, şair %16,94, alef %12,19, nohut ve burçak %2,52, çavdar %1,48 ve diğer ürünlerin toplamı da %3,45 olarak belirlenmiştir.

Grafik 6: Diğer Ziraatı Yapılan Ürünler (%)

5129 numaralı temettuat defterinde ekili dikili arazilerdeki üretimi yapılan ürünler arasında Tablo 12'deki ürünler kadar yoğun şekilde üretilmeyen ve üretimleri bölgeden bölgeye farklılık gösteren ürünler "diğer ürünler" başlığı altında toplanmış ve onların üretim miktarlarına göre yüzdelik oranlar Grafik 6'da gösterilmiştir. Bu grafiğe göre duhan üretimi %44,78'lik oranla diğer ürünler arasında en yoğun ekilen ürün olarak belirlenmiştir. Duhan üretiminin ardından %15,96 ile susam, %9,25 ile darı, %9,12 ile üzüm, %8,86 ile soğan, %6,84'yle kestane bu ürünler arasında en çok üretilen beş üründür.

1.2.3 Hanelerin Sahip Oldukları Ekili Arazilerin Büyüklükleri

Ziraî üretimde etkinliği belirleyen faktörlerden biri olan işletme büyüklüğü, tarım ekonomisi bakımından büyük önem taşır. Genellikle sermaye donatımı daha yeterli olan

büyük işletmeler, etkin tarım metotlarını kolaylıkla benimseyerek ziraî gelişmeye destek olur. Buna karşılık sermaye donatımı yetersiz olan küçük işletmenin modern ve ileri tarım metotlarını benimsemesi oldukça güçtür. Osmanlı tarım istatistikleri bir ailenin mülkiyetinde olup olmadığına bakılmadan, nadasa bıraktığı ve ektiği toprakların yüzölçümüne göre işletmeleri üçe ayırmaktadır:

- “İmalât’ı Sağire”: Yüzölçümleri 10 dönümden de az olan küçük işletmelerdi
- “İmalât’ı Mütevassıta”: Yüzölçümleri 10-50 dönüm arasında olan orta büyüklükteki işletmelerdi.
- “İmalât’ı Cesîme”: Yüzölçümleri 50 dönümden daha fazla olan büyük işletmelerdi.¹¹⁰

İşlenen toprakların yüzölçümlerine göre yapılan bu sınıflamaya göre Lâpseki Kazası’ndaki arazi büyüklükleri ve hane sayıları arasındaki dağılım belirlendiğinde şu tablo ortaya çıkmaktadır.

Tablo 14: Arazi Büyüklükleri Ve Araziye Sahip Olan Hane Sayıları¹¹¹

Yerleşim yerleri	Topraksız		Küçük İşletmeler		Orta Büyüklükteki İşletmeler				Büyük İşletmeler				Toplam	
	H.S	T.M	0,5-9,5 Dönüm		10-25 Dönüm		26-50 Dönüm		51-100 Dönüm		100+ Dönüm		H.S	T.M
			H.S	T.M	H.S	T.M	H.S	T.M	H.S	T.M	H.S	T.M		
Lâpseki Mah.	120	0	89	366	24	385	19	696,5	13	863	11	3.299	276	5.609,5
Çardak Mah.	74	0	93	409	55	820,5	25	892,5	13	826,5	8	1.405	268	4.353,5
Bergos Mah.	75	0	52	219	48	758	20	682	11	751,5	4	526	210	2.936,5
Köyler	138	0	76	422	261	4.495,5	151	5.505,5	35	2.399	1	150	662	12.972
Yörükler	44	0	42	255	75	1.136	10	356	0	0	0	0	171	1.747,5
Toplam	451	0	352	1.671,5	463	7.595	225	8.132,5	72	4.840	24	5.380	1.587	27.619

Tablo 15: Arazi Büyüklükleri Ve Araziye Sahip Olan Hane Sayıları (%)¹¹²

¹¹⁰ Güran, *a.g.e.*, s.81.

¹¹¹ H.S: Hane Sayısı T.M: Toprak Miktarı.

Yerleşim yerleri	Topraksız		Küçük İşletmeler		Orta Büyüklükteki İşletmeler				Büyük İşletmeler				Toplam	
	H.S	T.M	0,5-9,5 Dönüm		10-25 Dönüm		26-50 Dönüm		51-100 Dönüm		100+ Dönüm		H.S	T.M
			H.S	T.M	H.S	T.M	H.S	T.M	H.S	T.M	H.S	T.M		
Lâpseki Mah.	43,48	0,00	32,25	6,52	8,70	6,86	6,88	12,42	4,71	15,38	3,99	58,81	100,00	100,00
Çardak Mah.	27,61	0,00	34,70	9,39	20,52	18,85	9,33	20,50	4,85	18,98	2,99	32,27	100,00	100,00
Bergos Mah.	35,71	0,00	24,76	7,46	22,86	25,81	9,52	23,22	5,24	25,59	1,90	17,91	100,00	100,00
Köyler	20,85	0,00	11,48	3,25	39,43	34,66	22,81	42,44	5,29	18,49	0,15	1,16	100,00	100,00
Yörükler	25,73	0,00	24,56	14,62	43,86	65,01	5,85	20,37	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	100,00
Toplam	28,42	0,00	22,18	6,05	29,17	27,50	14,18	29,45	4,54	17,52	1,51	19,48	100,00	100,00

Bitkisel üretim yapan haneler tarım işletmesi olarak kabul edildiğinde, Lâpseki Kazası'ndaki tarım işletmelerinin çoğunluğu küçük ve orta büyüklüktedir. Temettuat defterinden alınan bilgilere göre Lâpseki Kazası'ndaki işletmelerin %22,18'i küçük, %43,35'i orta, %6,05'i ise büyük işletmelerdir. Lâpseki Kazası'nda yaşayan 1587 haneden 1136'sının (%71,58) ekili tarlası olması bu kazada tarım dışı faaliyetlerin az olduğunu ortaya koymaktadır. Toprağı olmayan hane sayısının oranı %28,42'dir.

Bölgede sadece üretimde kullanılan 50 dönüm üzerinde toprağı bulunan işletme sayısı Lâpseki'ye bağlı mahallelerde 24, Bergos'a bağlı mahallelerde 15, Çardak'a bağlı mahallelerde 21 iken, köylerde 36, Yörüklerin yaşadığı köylerde bu büyüklükte işletme bulunmamaktadır. Toplamda %6,05'lik orana sahip büyük tarım işletmeleri, aile işletmelerinin dışında tarım araçlarına, hayvanlara ve emek gücüne sahip olan kişilerin ellerinde bulunan arazilerdir. Bunların dışında kalan %65,53'lük küçük ve orta büyüklükteki tarım işletmeleri, Tevfik Güran'ın "köylü ekonomisi" olarak nitelendirdiği ve kendi kendine yeterli bağımsız üreticilerdir. İşletmeler küçük olduğunda getirebilecekleri gelir çiftçiyi ancak geçindirebilecek düzeyde olduğundan köy topluluğunu oluşturan haneler arasında, gelir ve yaşama düzeyleri bakımından fark olmamaktadır.¹¹³

Lâpseki'deki tarım işletmelerinde hane sayısına düşen toprak miktarının yüzde olarak değeri hesapladığında şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Lâpseki mahallelerinde

¹¹² HS: Hane Sayısı TM: Toprak Miktarı.

¹¹³ Güran, *a.g.e.*, 112.

%4,92, Çardak'ta %6,16, Bergos'ta %7,15, köylerde %5,10, Yörüklerin yaşadığı köylerde ise %9,79, dönümdür.¹¹⁴

1.2.4 Lâpseki'de Büyük Arazi Sahipleri

Tablo 16: Lâpseki'de Büyük Arazi Sahiplerinden Örnekler (100 dönüm üzeri)

Yeri	Arazi Sahiplerin Adı	Mesleği	Arazilerin Buldukları Yerler	Dönüm
Cuma Mahallesi ¹¹⁵	Hacı Yusuf Şevki Efendizade Kamil Bey bin Hacı Yusuf	Rençber	Mukataa (200), Gazi Yakup (170), Ulu Ahmet (40), Bekir Efendi(30), Sarı Kadı (70), Üçbaşlı (400), Bergos Mukataa (16), Emekyemez Hüsamettin Bey (5)	925
Cuma Mahallesi ¹¹⁶	Esseyid Mustafa Adil Efendi bin Elhac Süleyman	Müdür-i Kaza	Zaimoğlu (10), Sarı Kadı (9), Mukataa (53), Kisedar (10), İskele (6), Emirler (30), Çayırklar (24)	142
Bican Mahallesi ¹¹⁷	Büyük İsmail Ağa oğlu Arif bin İsmail	Rençber	Mukataa (30), Ulu Ahmet (18), Gazi Yakup (80)	118
Hacı Ömerler Karyesi ¹¹⁸	Akçioğlu Mustafa	Mesleksiz	Camhas (150)	150
Bergos-Gazi Hüdavendigâr Camii Şerifi ¹¹⁹	Hatipzade Hüseyin bin Ömer	Rençber	Mukataa (131), Üçbaşlı (25)	156
Bergos- Gazi Hüdavendigâr Camii Şerifi ¹²⁰	Arif Ağazade Ali Raif bin Arif	Rençber	Mukataa (80), Üçbaşlı (35)	115
Bergos-Umurbey ¹²¹	Hasanzade Mehmet bin Hacı Hasan	Rençber	Mukataa (90), Üçbaşlı (60)	150
Çardak-Gazi Yakup Bey Mahallesi ¹²²	Elhac Mahmut Ağa bin Mustafa	Rençber	Camhas (321), Emirler (66)	387
Çardak-Hacı İmam Mahallesi ¹²³	Kalfadezli Halil bin Musa	Rençber	Gazi Yakup (29), Emirler (112)	141
Çardak-Tekke Mahallesi ¹²⁴	Hacı Ali Ağa Oğlu Hacı Hüseyin bin Hacı Ali	Rençber	Camhas (53), Çantas (50), Sinan Paşa (55), Gelibolu Mevlevihanesi(16), Gazi Yakup (45)	219

Lâpseki'de küçük ve orta büyüklükteki arazi sahiplerinin dışında 100 dönüm ve üzeri araziye sahip olan haneler de vardır. Bunlar toplamda 24 hanedir ve tüm ekili

¹¹⁴ Hane başına düşen toprak miktarı; kazada oturan toplam hane miktarının, toplam arazi miktarına bölünmesi ile bulunmuştur.

¹¹⁵ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 37.

¹¹⁶ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 3.

¹¹⁷ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 53.

¹¹⁸ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 335.

¹¹⁹ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 672.

¹²⁰ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 681.

¹²¹ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 700.

¹²² BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 179.

¹²³ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 272.

¹²⁴ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 317.

topraklar içerisinde %19,48'lik önemli bir kesimi oluştururlar. Bu hanelerin 11'i Lâpseki'ye tabi mahallelerde, biri Hacı Ömerler Köyü'nde, dördü Bergos, sekizi de Çardak Kasabası'na tabi mahallelerde yer almaktadırlar. Mesleklerine baktığımızda 19 hanenin (%79,17) reñçber, bir hanenin müdir-i kaza, bir hanenin müdür vekili, bir hanenin şeyh olduğunu ve bir hanenin de herhangi bir işle uğraşmayan mesleksizler grubuna dâhil olduğunu görmekteyiz.

Bu toprakların işletiliş tarzına gelince, 24 hanenin 15'i arazilerinde kendileri ziraat yaparken; arazisinin bir kısmını kendi ekip biçen, bir kısmını ise icara vererek işleten beş hane vardır. Bunların yanında topraklarını tamamen icara vererek işleten hane sayısı bir; topraklarını hem kendi eken, hem icara veren hem de ortakçılık yapan hane sayısı bir ve ortakçılığın yanında bir bölümünü de kendisi işleyen hane sayısı ikidir. Büyük topraklara sahip hanelerin, toprak işletimi kendi imkânları ile zor olacağından bu şekilde işletme yöntemleri seçilmiştir. Zaten Osmanlı İmparatorluğu'nda tarım kesiminde işgücü kıt ve bu yüzden ücretler yüksek olduğundan çiftliklerin doğrudan doğruya işletilmesi ekonomik değildi.¹²⁵

1.2.5 Toprakların Tasarruf Biçimleri

Lâpseki'de gerek mahallelerde, gerek köylerde, gerekse kasabalarda yaşayan hanelerin, işledikleri toprakları mülkiyet açısından farklılık göstermekteydi. Bu farklılık, hanelerin kendi sahip olup işlediği topraklar olarak; icara verilen topraklar olarak; ortaklaşa ekilen topraklar olarak; hem kendi sahip olup ektiği hem de aynı zamanda icara vererek ektiği topraklar olarak; aynı anda hem kendi sahip olduğu hem ortaklaşa ekim yaptığı topraklar olarak ve bütün bunların hepsini aynı zamanda yaptığı topraklar yani hem kendi ektiği hem icara verdiği hem de ortaklaşa ekim yaptığı topraklar olarak altı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Lâpseki'de tarımsal faaliyetlerle uğraşan hanelerin toplam 1201 hane olduğu, toplam ekim yapılan arazilerin de 27619 dönümden oluştuğu bilinmektedir. Bu hanelerin, ikamet ettiklere bölgeler dikkate alınarak sahip oldukları toprakları nasıl tasarruf ettiklerine ilişkin oluşturulan tabloda daha ayrıntılı bilgilere ulaşmaktayız.

Tablo 17: Lâpseki'de Toprakların Tasarruf Biçimleri (Dönüm)

¹²⁵ Güran, *a.g.e.*, s.121.

Yer	Kendi Tasarrufu	HS ¹²⁶	İcar	HS	Ortak	HS	Kendi/İcar	HS	Kendi/Ortak	HS	Kendi/Ortak/İcar	HS	Toplam Ekim Yapılan Araziler	Toprağı İşleyen Toplam Hane Sayısı
Lâpseki Mah.	3815	140	127	4	26	2	1608	12	33,5	3	0	0	5609,5	161
Çardak Mah.	2679,5	160	65,5	19	0	1	869,5	26	284	4	455	2	4353,5	212
Bergos Mah.	2613,5	128	41	15	0	1	70	1	212	2	0	0	2936,5	147
Köyler	12576	510	316	34	0	6	80	2	0	0	0	0	12972	552
Yörük Köyleri	1747,5	127	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	1747,5	129
Toplam	23431,5	1065	549,5	74	26	10	2627,5	41	529,5	9	455	2	27619	1201

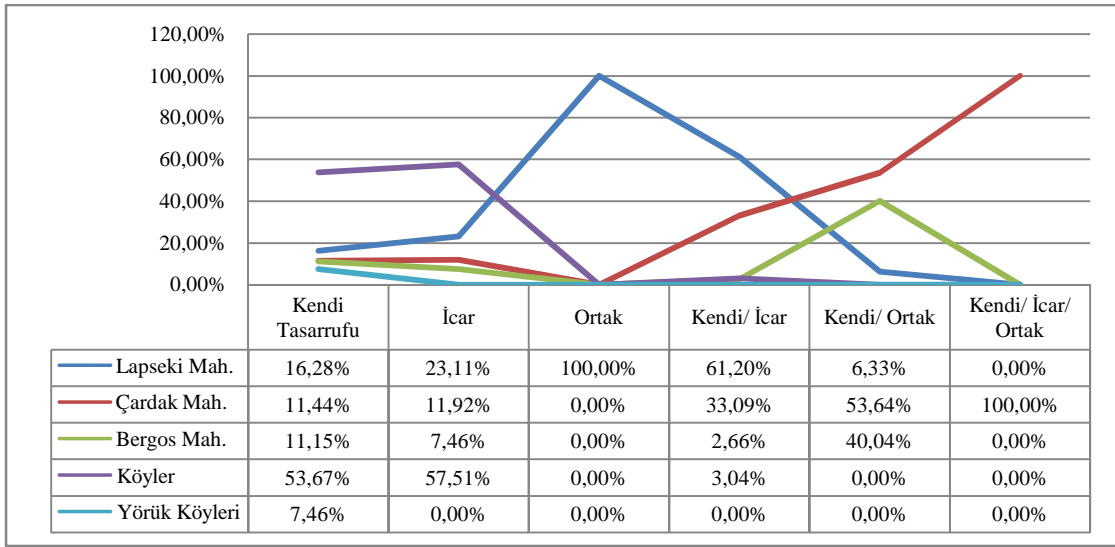
Köylerde toplam 552 hanenin tarımsal faaliyetle uğraşıyor olması ve bu hanelerden de 510'unun (%92,39) kendi tasarruflarındaki arazileri ekiliyor olmaları, geçimlerini tarımsal faaliyetlerden sağladıklarına ve rençberlik ile bağcılık dışında başka mesleklerle uğraşmadıklarına işaret etmektedir. Subaşı, Kocabaş, Balcılar, Yaylalar, Kurucular, Kuru, Çam, Halil oğlu, Cedid, Akçalı, Oba, Çamkuru, Akçaalan, Kuru Kaba Ağaç ve Değirmen Deresi köylerinde tek tip tasarruf söz konusudur o da işletme sahiplerinin kendi tasarrufunda bulunan topraklardır. Köylerde 34 hane topraklarını icara vererek işletme yapmaktadır. İcara verilen topraklar, köylerde ekim yapılan toprakların %2,44'ünü oluşturmaktadır. Ortakçılık yapan altı hane olmasına rağmen, bunlar topraklar üzerinde herhangi bir hakka sahip olmadıklarından dolayı sadece toprakları işlemektedirler. Köylerdeki iki hanenin ise kendi topraklarını işlerken bir yandan da topraklarını kiraladıkları görülmektedir.

Lâpseki'nin mahallelerinde köylerdeki tasarruf biçimlerine benzer bilgiler karşımıza çıkmaktadır. İşletme sahiplerinin kendi tasarrufundaki araziler 3815 dönüm ile ilk sırada gelirken, bu tasarruf biçimini hem kendi tasarruflarını işleyen hem de icara veren haneler takip etmektedirler. Bu şekildeki arazileri 12 hane işlemektedir ki sahip oldukları arazi miktarı 1608 dönümdür. Topraklarını sadece icara veren dört hane vardır bu hanelerin üçü Çeşme Mahallesi'nde biri ise Rumiyan Mahallesi'nde ikamet etmektedirler. Sadece icara verilerek işlenen toprak miktarı mahallelerde sahip olunan toprak miktarının %2,26'sını oluşturmaktadır. Bu tasarruf çeşitlerinin yanı sıra Lâpseki mahallelerindeki üç hanenin topraklarını hem kendi tasarruflarında tuttukları hem de ortakçılık yaptıkları; iki hanenin de sahip oldukları 26 dönümü ortakçılık yaparak işledikleri görülmektedir.

¹²⁶ HS: Hane Sayısı

Toprak tasarruf çeşitlerinin hepsini uygulayan tek bölge Çardak Kasabası'na bağlı mahallelerdir. Sahip oldukları toplam 4353,5 dönümlük araziyi 160 hane kendi tasarrufunda, 19 hane icara vererek, bir hane ortaklıkla, 26 hane hem kendi işleyip hem icara vererek, dört hane hem kendi işleyip hem ortaklıkla, iki hane de tüm tasarruf biçimlerini kullanarak hem kendi işleyerek, hem kiralarak hem de ortaklıkla işlemektedir. Bergos Kasabası'na bağlı mahallelerde toprağı işleyen 147 hane bulunup bunların %87,07'si 2613,5 dönümlük kendi tasarruflarındaki arazilerini işlemektedirler. Yörükânların ise 127 hanesi kendi tasarruflarındaki arazileri işlerken iki hane tarımsal faaliyetlerini kiracı olarak sürdürmekte olduğu için sahip olduğu arazi bulunmamaktadır.

Grafik 7: Lâpseki'de Toprakların Tasarruf Biçimleri (Dönüm / %)

Bu karşılaştırılmalardan çıkarılacak sonuç, bölgede toprak faktörünü en etkin biçimde kullanan bölgeler köylerdir ve en fazla tercih edilen ziraât işletme tipi kendi topraklarını işleyen küçük üretici köylü işletmeleridir. Diğer tasarruf tipleri ve işletme biçimleri, eşit ölçüde ve fakat bağımsız küçük üreticinin kendi topraklarını işlediği durumdan daha az etkindir.

1.3 Bağcılık Ve Meyvecilik

Bağcılık ve bahçecilik tarla tarımına göre emek-yoğun faaliyetler olup nüfusun yoğun olduğu kasaba ve şehir çevrelerinde oldukça yaygındır. Bağ ve bahçe ürünleri pazara dönük ürünlerdir. Bağlar, imparatorluğun bazı bölgelerinde tarım yapılan toprakların önemli bir bölümünü meydana getiriyordu. Bağ ve bahçe ürünlerinin,

vilayetlerin ziraî üretimleri içindeki payı %1 ile 32 arasında değişiyordu.¹²⁷ Lâpseki’de ise bu oran 2,71 idi.

Lâpseki’de dikilen bağlarla ilgili bilgilere Strabon’un Antik Anadolu Coğrafyası isimli eserinde de rastlamaktayız ki burada Strabon, Lâpseki’den söz ederken zengin bağlarla kaplı olduğunu¹²⁸, hatta Kserkses’in Lampsakos’u bağlarla donatması için Themistokles’e verdiğini söylemektedir¹²⁹. Bunun yanı sıra Evliya Çelebi Seyahatnamesi’ndeki bilgilere göre bağı ve bahçesi çok olan Lâpseki’de, temettuat defterlerine göre ortaya çıkan %2,71’lik bağ oranı sonucu, bağların yıllara göre giderek azaldığını göstermektedir.

Tablo 18: Lâpseki Kazası’ndaki Bağlar ve Dönümleri

Mevki	Dönüm	Mevki	Dönüm
Adatepe	3	Kisedar	43,75
Akpınar	0,5	Kocabaşlar	0
Bekir Efendi	13	Kumarlar	1
Camhas	117,75	Lâpseki	0,5
Camii Şerif	1,5	Mukataa	273
Cedid	0	Musaköy	2,25
Çantas	2	Müktesep	33
Emekyemez Hüsamettin	1	Okçular	0,5
Emirler	3	Sandal	8,5
Gazi Yakup Bey	71,25	Sarı Kadı	23
Gök	18	Subaşı	16,5
Güreci	16	Şahinli	6,25
Halil Oğlu	2	Tekke	0,5
Hüdavendigâr	1	Ulu Ahmet Bey	12
İlyas	6	Üçbaşı	1,5
Kangırlı	23,75	Yapıldak	19,5
Kara Ömerli	0,5	Zaimoğlu	39,75
Kızılkeçili	4	Zorban	2,5
Toplam	284,3	Toplam	484,0

Lâpseki Kazası’nda 5129 sayılı temettuat defterine göre yer alan 1587 haneden 983 tanesinin bağı mevcuttur. Bunun yanında bu haneler içerisinde 34 hane üç bağa, dört hane dört bağa ve bir hane de beş bağa sahiptir. Buna göre Lâpseki’de sakin kişilerin %61,94’ünün bağı bulunmaktadır. Bu hanelerin sahip oldukları bağlar toplamda 768,3 dönümdür. 5129 sayılı temettuat defterine göre beş bağa sahip olan tek hane Esseyid

¹²⁷ Güran, *a.g.e.*, s.79.

¹²⁸ Strabon, *a.g.e.*, s.101.

¹²⁹ Strabon, *a.g.e.*, s.103.

Mustafa Adil Efendi bin Elhac Süleyman Efendi'nin hanesidir ve bu bağlar toplam 3 dönümdür.¹³⁰

Mukataa kelimesi Arapça kökenli bir kelime olup “belirli bir miktar üzerinde karşılıklı anlaşma” manasındadır. Mülkiyeti devlete ait araziden ve arsalardan ifraz edilerek özel şahıslara veya kurumlara kiralanen parçalar için yapılan kira sözleşmesini veya ödenen kirayı ifade etmek üzere “mukataa-yı zemin” veya “mukataalı” tabirleri kullanılmaktadır.¹³¹ Yapılan sözleşme ile bir toprak parçasının ya da bir maden ocağının işletilmesinin veya köy ya da kasaba içerisindeki bir arsanın tasarruf hakkı, önceden belirlenen senelik bir ücret karşılığında kiralanmakta ve istenildiği gibi ekilip biçilmekteydi.¹³² İşte bu şekilde işlenen mukataa toprağı, Lâpseki’de bağların%35,54’lük bir oranla en yoğun olduğu yer olarak karşımıza çıkmaktadır. Mukataa topraklarından sonra, %15,33’lük oranla Camhas toprağı ve %9,27’lik oranla Gazi Yakup Bey toprağı gelmektedir.

Tablo 19: Bağların Büyüklükleri (Dönüm)

Yerleşim Yerleri	Bağısız		0,25-2 Dönüm		2,5-4 Dönüm		4,5-6 Dönüm		Toplam	
	HS	D	HS	D	HS	D	HS	D	HS	D
Lâpseki Mah.	96	0	155	160	24	67,5	1	4,5	276	232
%	34,78	0,00	56,16	68,97	8,70	29,09	0,36	1,94	100,00	100,00
Çardak Mah.	15	0	251	175,5	2	5,75	0	0	268	181,25
%	5,60	0,00	93,66	96,83	0,75	3,17	0,00	0,00	100,00	100,00
Bergos Mah.	28	0	167	163	14	42,5	1	4,5	210	210
%	13,33	0,00	79,52	77,62	6,67	20,24	0,48	2,14	100,00	100,00
Köyler	452	0	210	145	0	0	0	0	662	145
%	68,28	0,00	31,72	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	100,00
Yörük Köyleri	171	0	0	0	0	0	0	0	171	0
%	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00
Toplam	762	0	783	643,5	40	115,8	2	9	1587	768,3
%	48,02	0,00	49,34	83,76	2,52	15,07	0,13	1,17	100,00	100,00

¹³⁰ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 3.

¹³¹ Mehmet Genç, “Mukataa”, *DİA*, C. 31, İstanbul 2006, s.129.

¹³² Bahaeddin Yediyıldız, “Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.365.

Lâpseki'de bağların büyük kısmı 0 ve 4 dönüm arasında değişen büyüklüktedir. Tablo 19'dan da görülebileceği üzere Lâpseki mahallelerinde bulunan bağların %98,06'sı, Bergos Kasabası'ndaki mahallelerde bulunan bağların %97,86'sı, köylerde ve Çardak Kasabası'ndaki mahallelerde bulunan bağların %100'ü 0 ve 4 dönüm arasındadır. Bu dönümlerin büyüklükleri arasında da en büyük yoğunluk bütün bölgelerde 0,25 ve 2 dönüm arasında bulunmaktadır. Mahallelerde en büyük bağa sahip olan hane Yanoblu oğlu Tanaş veledi Yanob¹³³, tur ve kendisi bağcı olup Rumiyan Mahallesi'nde ikamet etmektedir. Sahip olduğu toplam bağ Zaimoğlu, Kisedar, Ulu Ahmet Bey ve Mukataa topraklarında 4 dönümdür.¹³⁴

Köylerde, hanelerin sahip olduğu en fazla bağ miktarı 2 dönümdür ve bu haneler Subaşı, Yapıldak ve Gök köylerinde toplamda sekiz hanedir. Subaşı Köyü'ndeki 2 dönüm ile en fazla bağa sahip olan hane Karagöz oğlu rençber Mehmet bin Süleyman'dır.¹³⁵ Rençber Küçük Mehmet bin Salih¹³⁶, Yapıldak Köyü'ndeki en fazla bağa sahip hanedir. Gök Köyü'ndeki 2 dönümlük bağa sahip olan hane reisleri ise; rençber İbrahim Efendi bin İbrahim¹³⁷, Ömer oğlu Hacı Ömer bin Mustafa¹³⁸, İbrahim oğlu Kara Ahmet bin Mustafa¹³⁹ ve Deli Ömer oğlu rençber Ahmet bin Ömer¹⁴⁰, dir.

Bergos Kasabası'na bağlı mahallelerdeki en fazla bağ miktarı 4,5 dönümdür ve bu bağa sahip olan hane ise; Gazi Hüdevendigâr Camii Şerif Mahallesi'nde oturan Kasap oğlu Ahmet bin Ali'dir¹⁴¹. Hacı Ali oğlu Hacı Hüseyin bin Hacı Ali¹⁴² de Çardak Kasabası içerisinde Tekke Mahallesi'nde 3 dönümlük bağa sahip olmakla beraber en fazla bağa sahip olan hane olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bağ ve bahçecilik ürünleri arasında yer alan üzüm üretiminin Lâpseki bölgesindeki üretim oranı %9,12'dir. Bağcılık ile ilgili bu düşük oran 19 uncu yüzyıl sonlarında yurt dışından gelen salgın bir hastalık nedeniyle Osmanlı Devleti'ndeki bağların olumsuz etkilenmesiyle açıklanabilir. Bunu izleyen yıllarda 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sırasında

¹³³ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 98.

¹³⁴ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 98.

¹³⁵ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 431.

¹³⁶ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 581.

¹³⁷ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 765.

¹³⁸ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 767.

¹³⁹ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 768.

¹⁴⁰ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 772.

¹⁴¹ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 685.

¹⁴² BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 317.

bağ alanlarının büyük bir bölümü bakımsızlık ve ilgisizlikten dolayı yok olmuştur. Bağcılıkta uzman olan Rumlar ülkeden göç edince bağcılık yok olma noktasına gelmiştir.¹⁴³

Lâpseki bölgesinde bahçecilikle uğraşan toplam dört aile bulunmaktadır. Bu ailelerden ikisi Bergos Kasabası'nda ikamet etmektedirler. Bergos'a bağlı Gazi Hüdevendigar Mahallesi'nde ikamet eden hanenin sahip olduğu bahçe hakkında mukataa toprağında 3 dönüm olduğu ve 250 kuruş hâsılatı sahip olduğu bilinmektedir¹⁴⁴. Bergos'a bağlı diğer mahalle olan Ahi Beyazıd'taki hanenin sahip olduğu bahçe ise yine mukataa toprağındadır ve 0,5 dönümlük bir alana sahip olmakla beraber 100 kuruş hâsılatı vardır.¹⁴⁵ Diğer bahçeler ise Lâpseki Kazası'na bağlı mahalleler içerisindeki Cuma Mahallesi'nde ikamet eden iki haneye aittir. Bu bahçelerden biri Emekyemez Hüsametdin Bey toprağında 1 dönümlük arazide yer alıp 10 kuruş hâsılatı sahiptir.¹⁴⁶ Diğer bahçe hakkında ise sadece sebze bahçesi olduğu ve 200 kuruş hâsılatı sahip olduğu dışında dönümüne ilişkin bilgi bulunmamaktadır.¹⁴⁷ Böylece toplam dört hanenin sahip olduğu bahçelerin toplam dönümü 4,5 olarak ortaya çıkmaktadır. Bu dört bahçenin dışında Lâpseki Kazası'na ait temettuat defterinde bahçelerle ilgili bir başka bilgiye rastlanmamıştır.

Bahçecilikle ilgili olarak kaza içerisinde fazla bilgi bulunmuyor olmasına rağmen üretimle alakalı bir şekilde palamut, ceviz, zeytin ve badem eşcarlarından gelirler bulunmaktadır. Bölgede bulunan bu gelirlerden oluşan Tablo 20'de bu gelirlerin bölgelere göre dağılımı görülmektedir.

Tablo 20:Lâpseki Kazası Bahçecilik Gelirleri İçerisindeki Diğer Gelirler

Mevki	Ceviz			Zeytin			Badem			Palamut		
	HS ¹⁴⁸	AS ¹⁴⁹	Hâsılatı	HS	AS	Hâsılatı	HS	AS	Hâsılatı	HS	AS	Hâsılatı
Lâpseki Mah.	38	107	449	12	16	85	2	2	18	0	0	0
Çardak Mah.	25	57	125	7	16	30	0	0	0	0	0	0
Bergos Mah.	54	146	1568,5	17	35	454	0	0	0	1	4	25
Köyler	36	92	723,5	11	25	221	0	0	0	56	336	5652,5
Toplam	153	402	2866	47	92	790	2	2	18	57	340	5677,5

¹⁴³ Necdet Tunçbilek, *Türkiye'nin Kır Potansiyeli ve Sorunları*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978, s. 95.

¹⁴⁴ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 692.

¹⁴⁵ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 732.

¹⁴⁶ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 18.

¹⁴⁷ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 16.

¹⁴⁸ H. S: Hane Sayısı

¹⁴⁹ A. S: Ağaç Sayısı

Tablo 20'ye göre tüm bölgelerde toplam 836 ağaç bulunmakta ve bunlardan elde edilen toplam gelir 9351,5 kuruş olarak belirtilmektedir. Bütün haneler içerisinde 153 hane ceviz eşcarı dikimi yapmış fakat bunlardan elde edilen gelir palamut eşcarından elde edilen geliri geçememiştir. Palamut eşcarı ekildiği bölgelerde toplamda 5677,5 kuruşluk hâsılatıyla önemli bir gelir kaynağıdır. Palamut eşcarının hâsılatının ardından ceviz eşcarı ve zeytin eşcarından elde edilen gelirlerin yanında pek fazla tercih edilmeyen badem ağacıyla ilgilenen iki hane olduğu ve bu iki hanenin de 18 kuruşluk bir gelir elde ettiği Tablo 20'de karşımıza çıkan diğer bir bilgidir.

Lâpseki Kazası'nda bir diğer üretim yeri de bostanlardır. Bostan; sebze bahçesi, kavun-karpuz tarlası olarak bilinmektedir.¹⁵⁰ Defterde kazada bulunan bostan tarlalarının dönümleri hakkında bilgi bulunmamakla birlikte gelirleri, Çardak Kasabası mahallelerinde 49400, Lâpseki mahallerinde 34344,5, Bergos Kasabası mahallelerinde 10, köylerde 20830, Yörük köylerinde ise 520 ve kuruş olmak üzere toplamda 105104,5 kuruştur. Bölgeler içerisinde en fazla gelir elde edilen (2200 kuruş) bostan bahçesine sahip olan hane Rumiyan Mahallesi'nde 44 numaralı hanede ikamet eden; Ekmekçi Arhondi oğlu Eneştas veledi Arhondi'dir.¹⁵¹

2. HAYVANCILIK

Hayvan yetiştiriciliği, en önemli ziraî faaliyetlerden biridir. Tarım işletmeleri çeşitli amaçlarla hayvan yetiştirirler: a) Çekim ve yük taşımada güçlerinden yararlanmak; b) Gübre sağlamak; c) Çiftçinin peynir, yağ, süt, et, deri ve yapağı ihtiyacını karşılamak; d) Bu ürünleri piyasada üretmek. Tarla tarımını temel faaliyeti olarak yürüten işletme, hayvanları üretim faaliyetinin yardımcı araçları olarak kullanır. Bu işletmelerde hayvanlar, gübre sağlar; taşıma, çift sürme, harman dövme işlerini görür; çiftçinin hayvan ürünü ihtiyacını karşılar.¹⁵²

2.1 Büyükbaş Hayvancılık

Lâpseki Kazası'nda öküz, manda gibi koşum işlerinde, katır, beygir, merkep, deve gibi yük işlerinde kullanılan ayrıca inek gibi sütünden ve etinden yararlanan büyükbaş hayvanlar yetiştirilmekteydi. İncelediğimiz temettuat defterinde hanelerin sahip oldukları

¹⁵⁰ Şemsettin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 2004, s. 314.

¹⁵¹ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 114.

¹⁵² Güran, *a.g.e.*, s. 100.

hayvanlar ve bu hayvanların getirdiği yıllık gelir miktarları hesaplanırken bir adet sağmal keçinin 16 kuruş, bir adet sağmal koyunun 26 kuruş, arı kovanının 9 kuruş, bir adet sağmal ineğin¹⁵³ 100 kuruş, bir adet devenin ise 200 kuruş olarak ele alındığı görülmektedir.

Yerleşik çiftçilik yapan ve bu arada hayvan beslemek durumunda olan topluluklar daha çok çift sürme ve taşıma işlerinde güçlerinden yararlanmak için büyükbaş hayvan yetiştiriyorlar ve hayvanlardan sağladıkları ürünleri de çoğunlukla kendi tüketimlerinde kullanıyorlardı.¹⁵⁴

Tablo 21: Lâpseki Mahallelerinde Büyükbaş Hayvancılık

Hayvan Türü	Hayvan Sayısı	Toplam Hayvan Sayısına Oran (%)	Hayvana Sahip Olan Hane Sayısı
Koşum Hayvanları			
Kara Sığır Öküzü	149	19,23	51
Diğer Büyükbaşlar			
Sağmal Kara Sığır İneği	98	12,65	55
Yoz Kara Sığır İneği	92	11,87	48
Kısrak	10	1,29	7
Yoz Kısrak	1	0,13	1
Deve	24	3,10	14
Dana	82	10,58	41
Tosun	38	4,90	24
Merkep	192	24,77	134
Bargir ¹⁵⁵	38	4,90	34
Ester ¹⁵⁶	32	4,13	20
Kısrak ve Tay	13	1,68	10
Tay	2	0,26	2
Boğa	2	0,26	2
Esb ¹⁵⁷	2	0,26	2
Toplam	775		445

Lâpseki mahallelerinde en çok beslenen büyükbaş hayvan %24,77'lik orana sahip olan merkeptir. 276 haneden 134'ünde (%48,55'i) bir merkep bulunmaktaydı. Bunlardan 89 hanenin 1, 33 hanenin 2, 11 hanenin 3 ve bir hanenin de 4 tane merkebi vardı. Merkepler genellikle yük taşımak, bağ ve bahçeye gitmek için kullanılan hayvan olduğu

¹⁵³ Temettuat defterinde geliri olan inek çeşitleri; camuş ineği, sağmal kara sığır ineği, buzağılı kara sığır ineği ve buzağılı ineştir.

¹⁵⁴ Güran, *a.g.e.*, s.101.

¹⁵⁵ Bargir: Beygir, at. Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s.262.

¹⁵⁶ Ester: Katır. Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s.99.

¹⁵⁷ Esb: Beygir, at. Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, s.95.

için mahalle sakinleri tarafından en çok beslenen hayvan olmuştur. Nitekim 4 tane merkeple en fazla merkebe sahip olan hane sahibin Hacı Hasanzade Hacı Hüseyin bin Ahmet¹⁵⁸'in 2 adet bağa sahip olup bağcılık mesleği ile uğraşması bu hayvana sahip olma nedenlerini destekler niteliktedir.

Tablo 22: Lâpseki Köylerinde Büyükbaş Hayvancılık

Hayvan Türü	Hayvan Sayısı	Toplam Hayvan Sayısına Oram (%)	Hayvana Sahip Olan Hane Sayısı
Koşum Hayvanları			
Kara Sığır Öküzü	1069	24,76	472
Diğer Büyükbaşlar			
Sağmal Kara Sığır İneği	939	21,75	391
Yoz Kara Sığır İneği	531	12,30	270
Tosun	267	6,18	167
Kısrak	189	4,38	136
Deve	93	2,15	35
Sagir ¹⁵⁹ Deve	2	0,05	1
Dana	518	12,00	251
Merkep	315	7,30	285
Bargir	200	4,63	187
Madyan ¹⁶⁰	8	0,19	5
Ester	44	1,02	37
Kısrak Maa Tay	69	1,60	51
Tay	24	0,56	18
Boğa	24	0,56	24
Esb	6	0,14	6
Torun ¹⁶¹	17	0,39	11
Kürre ¹⁶²	2	0,05	2
Toplam	4317		2349

. Çift sürme işlerinde gücünden yararlanılabilen hayvanlar öküz, at ve katırdır. Köylerde genel olarak tarımsal işlerle uğraşan hane sahipleri, koşum hayvanları arasında genel olarak öküzleri kullanmışlardır. Bir çift at bir iş gününde 6-7, bir çift öküz ise 3-4 dönüm toprağı sürmesine rağmen, öküzler özellikle eğimli ve dik topraklarda çift sürmek için daha avantajlı oldukları için tercih sebebi olmuştur. Bunun yanında öküzün tercih edilmesinin bir diğer nedeni de beslenme giderinin daha az olmasıdır.¹⁶³ Lâpseki'ye tabi

¹⁵⁸ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 26

¹⁵⁹ Sagir: Küçük. Sami, *Kâmûs-ı Türki*, s.826.

¹⁶⁰ Madyan: Kısrak. İsmail Parlatur, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara 2006, s. 986.

¹⁶¹ Torun: Deve yavrusu. Parlatur, *a.g.e.*, s.1730.

¹⁶² Kürre: Sıpa, tay. Parlatur, *a.g.e.*, s.950.

¹⁶³ Güran, *a.g.e.*, s. 86.

köylerde ikamet eden 662 hane sahibinin %71,30'u (472 hane) karasığır öküzünü beslemeyi tercih etmektedirler.

Tablo 23: Lâpseki'ye Tabi Çardak Kasabası Mahallelerinde Büyükbaş Hayvancılık

Hayvan Türü	Hayvan Sayısı	Toplam Hayvan Sayısına Oranı (%)	Hayvana Sahip Olan Hane Sayısı
Koşum Hayvanları			
Kara Sığır Öküzü	196	26,13	79
Diğer Büyükbaşlar			
Sağmal Kara Sığır İneği	33	4,40	24
Yoz Kara Sığır İneği	80	10,67	45
Deve	45	6,00	22
Dana	51	6,80	35
Tosun	29	3,87	18
Merkep	195	26,00	155
Esb	1	0,13	1
Bargir	31	4,13	25
Madyan	42	5,60	21
Ester	28	3,73	18
Kürre	19	2,53	14
Toplam	750		457

Tablo 23'e göre Çardak Kasabası'nda büyükbaş hayvan dağılımında toplam hayvan sayısı 750'dir. Bu hayvanlar arasında en fazla yetiştirilen hayvan %26,13'lük oranla karasığır öküzü iken onun ardından ikinci sırada %26'luk oranla merkep gelmektedir. Bu nedenle Çardak Kasabası'nda da tarımı destekleyici büyükbaş hayvan seçimi ve yetiştiriciliği yapılmaktadır çıkarımı çok da yanlış olmayacaktır.

Tablo 24: Lâpseki'ye Tabi Bergos Kasabası Mahallelerinde Büyükbaş Hayvancılık

Hayvan Türü	Hayvan Sayısı	Toplam Hayvan Sayısına Oranı (%)	Hayvana Sahip Olan Hane Sayısı
Koşum Hayvanları			
Kara Sığır Öküzü	164	26,54%	79
Diğer Büyükbaşlar			
Sağmal Kara Sığır İneği	85	13,75%	65
Yoz Kara Sığır İneği	22	3,56%	20
Kısrak Maa Tay	6	0,97%	4
Tay	6	0,97%	7
Deve	9	1,46%	7
Dana	70	11,33%	55
Tosun	6	0,97%	3
Merkep	173	27,99%	142
Kısrak	27	4,37%	21
Bargir	47	7,61%	44
Katır	3	0,49%	2
Toplam	618		449

Bergos Kasabası'nda toplam 164 karasığır öküzü, 85 sağmal karasığır ineği, 22 yoz karasığır ineği, 6 kısarak maa tay, 6 tay, 9 deve, 70 dana, 6 tosun, 173 merkep, 27 kısarak, 47bargir ve 3 katır olmak üzere toplamda 618 tane büyükbaş hayvan bulunmaktadır. Toplam büyükbaş hayvan varlığı içerisinde %26,54'lük oranla en çok beslenen büyükbaş hayvan cinsi karasığır öküzü iken en az beslenen hayvan ise %0,49'luk oranla katırdır.

Tablo 25: Lâpseki'deki Yörük Köylerinde Büyükbaş Hayvancılık

Hayvan Türü	Hayvan Sayısı	Toplam Hayvan Sayısına Oranı (%)	Hayvana Sahip Hane Sayısı
Koşum Hayvanları			
Kara Sığır Öküzü	233	17,38%	118
Diğer Büyükbaşlar			
Sağmal Kara Sığır İneği	375	27,96%	141
Yoz Kara Sığır İneği	223	16,63%	110
Kısarak Maa Tay	29	2,16%	20
Deve	3	0,22%	1
Dana	165	12,30%	82
Tosun	70	5,22%	45
Merkep	52	3,88%	50
Ester	6	0,45%	3
Boğa	10	0,75%	10
Kısarak	52	3,88%	32
Esb	9	0,67%	8
Bargir	114	8,50%	90
TOPLAM	1341		710

Yörüklerin yaşadığı bölgelerde diğer bölgelerden farklı olarak en fazla yetiştirilen büyükbaş hayvan %27,96'lık (375 tane) oranla sağmal karasığır ineğidir. Karasığır ineğine sahip olmayan hane sayısı 26'dır. Genellikle taşımacılıkta kullanılması tercih edilen deve ise Yörükler arasında sadece bir hanede beslenmektedir. Üç adet deveyi besleyen bu hane rençberlikle uğraşan Oldur Oğlu Emir bin Hasan'dır.¹⁶⁴ Sadece bir hanede ve toplamda üç tane yetiştirildiği için Yörük köylerindeki büyükbaş hayvan varlığı içerisinde hayvan varlığının sadece %0,22'sini oluşturmaktadır.

1840 tarihinde de Yörük ve Türkmen nüfus içerisinde büyükbaş hayvanlar arasında sağmal karasığır ineği yoğunlukta idi. 2655 adet büyükbaş hayvan arasında sağmal karasığır ineği 486 taneydi. %18,31'lik bir orana sahip karasığır ineğinin ardından, tüm büyükbaş hayvanlar arasında %10'luk dilimin üzerinde kalan diğer hayvanlar da kısır inek (426), dana (335), karasığır öküzü (290) ve devedir (283). 1844-45 yılının aksine

¹⁶⁴ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 878.

1840 yılında deve sayısındaki yüksek oran şaşırtıcıdır. 223 hanelik Yörük ve Türkmen nüfusu içerisinde 110 hane deveye sahiptir.

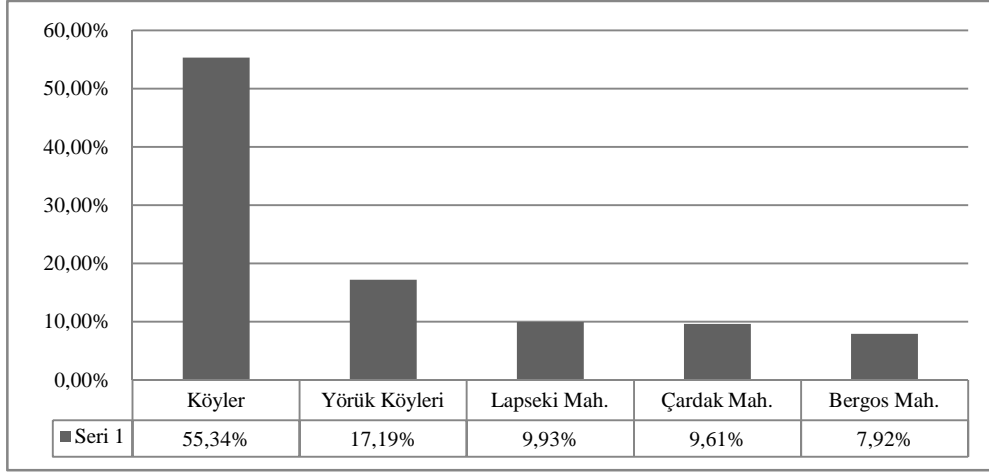
Tablo 26: Lâpseki’de Büyükbaş Hayvancılık

Hayvan Türü	Hayvan Sayısı	Toplam Hayvan Sayısına Oran (%)	Hayvana Sahip Olan Hane Sayısı
Koşum Hayvanları			
Kara Sığır Öküzü	1811	23,21	799
Diğer Büyükbaşlar			
Sağmal Kara Sığır İneği	1530	19,61	676
Yoz Kara Sığır İneği	948	12,15	493
Kısrak	278	3,56	214
Yoz Kısrak	1	0,01	1
Deve	174	2,23	79
Sagır Deve	2	0,03	1
Dana	886	11,36	464
Tosun	410	5,26	257
Merkep	927	11,88	766
Bargir	430	5,51	380
Ester	110	1,41	78
Kısrak ve Tay	117	1,50	85
Tay	32	0,41	27
Boğa	36	0,46	36
Katır	3	0,04	2
Esb	18	0,23	17
Madyan	50	0,64	26
Kürre	21	0,27	16
Torun	17	0,22	11
TOPLAM	7801		4428

Lâpseki Kazası’nda halkın tarımdan sonraki en büyük geçim kaynağı hayvancılıktır. Yetiştirilen hayvan çeşidi oldukça fazladır. Temettuat defterindeki kayıtlarda, yetiştirilen hayvanların cinsleri ve adetleri yazılmıştır. Bu yüzden sadece hayvanların sayıları ve oranları hakkında yorum yapılabilir.

Tablo 26’da görüldüğü gibi temettuat defterinde kayıtlı toplam 7801 adet büyükbaş hayvan bulunmaktadır. En fazla hayvandan en az hayvana sahip olan bölgeler sırasıyla Lâpseki Kazası’na tabi köyler (4317), Yörük köyleri(1341), Lâpseki mahalleleri (775), Çardak Kasabası mahalleleri (750) ve Bergos Kasabası mahalleleridir (618). Toplam hayvan varlığına göre bu rakamları oranlarsak da ortaya şöyle bir grafik çıkmaktadır:

Grafik 8: Büyükbaş Hayvan Varlığının Bölgelere Göre Dağılımı

Lâpseki Kazası'ndaki mahallelerde en fazla büyükbaş hayvan varlığı Cuma Mahallesi'nde ikamet eden Hacı Yusuf Şevki Efendizade Kamil Bey bin Hacı Yusuf'undur.¹⁶⁵Sahip olduğu hayvanlar: yedi sağman karasığır ineği, iki deve, dört ester, dört tosun, üç kısırak, altı çift karasığır öküzü (12), iki bargir, on kısır inek olmak üzere toplamda 44'tür. Köylerde ise en fazla hayvana sahip olan iki hane vardır ve hayvan sayıları 31'dir. Bu haneler Subaşı Köyü'nde ikamet eden Salih oğlu Kocayık Mehmet bin Salih¹⁶⁶ ve Akçaalan Köyü'nde sakin olan, rençberlikle geçinen Mehmet Ali'dir.¹⁶⁷Köyler içerisinde Sandal Köyü'nden Helvacı oğlu İbrahim bin Mustafa¹⁶⁸, 24 adet büyükbaş hayvan ile en fazla hayvana sahip hane sıralamasında ikinci sırada gelirken Çardak Kasabası mahalleri içerisinde en fazla büyükbaş hayvana sahip olan hane 29 adet hayvanla Hacı İmam Mahallesi'nde ikamet eden Karaca oğlu Eyüb bin Mustafa'dır.¹⁶⁹Yörükânlar arasında en fazla hayvan varlığı olan hane Kızıldam Köyü'nde yaşayan Oldur Oğlu Emir bin Hasan'dır ve 29 adet büyükbaş hayvana sahiptir.

Dul kadınların büyükbaş hayvan varlığını oluşturan hayvanlar, karasığır öküzü, sağmal karasığır ineği, kısır inek, dana ve merkeptir ve toplam büyükbaş hayvan varlıkları 11'dir. Diyar-ı aharda yaşayan hane reislerinin Lâpseki'deki büyükbaş hayvan varlığı ise en fazla kısır inek (29) olmak üzere toplamda 97 hayvandır. Bunun yanında diyar-ı ahardan kazaya gelen yabancıların büyükbaş hayvan varlıkları sadece iki bargir ve iki merkepten ibarettir. 17642 numaralı defterdeki reyanın 1121 adet büyükbaş hayvanı arasında %58,68'lik oranla merkepler en çok tercih edilen hayvanlar olmuşlardır.

¹⁶⁵ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 37.

¹⁶⁶ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 422.

¹⁶⁷ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 780.

¹⁶⁸ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 751.

¹⁶⁹ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 266.

2.2 Küçükbaş Hayvancılık

Osmanlı İmparatorluğu'nda hayvancılık konusunda her zaman önemli olan bir diğer faaliyet de küçükbaş hayvancılıktır. Göçebe topluluklar, bu faaliyeti tek geçim kaynağı olarak sürdürüyorlardı. Bunlar pazara dönük küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine ağırlık veriyorlardı. İmparatorlukta, özellikle nüfus yoğunluğunun azlığı hayvancılığı teşvik ediyordu. Tarım yapılmayan toprakların fazlalığı da hayvan yetiştiriciliğine elverişli bir ortam sağlıyordu. Ayrıca özellikle dağlık iç bölgelerde ulaşım imkânlarının yetersizliği, çiftçiliğin gelişmesine engeldi.¹⁷⁰

Tablo 27: Lâpseki'de Küçükbaş Hayvancılık

	Hayvan Türü				Toplam Hayvan Sayısı
	Keçiler		Koyunlar		
	Sağmal Keçi	Yoz Keçi	Sağmal Koyun	Yoz Koyun	
<i>Lâpseki Mahalleleri</i>					
Hayvan Sayısı	20	0	221	107	348
Hayvana Sahip Olan Hane Sayısı	1	0	9	8	
<i>Çardak Mahalleleri</i>					
Hayvan Sayısı	74	61	273	156	564
Hayvana Sahip Olan Hane Sayısı	6	4	11	12	
<i>Bergos Mahalleleri</i>					
Hayvan Sayısı	25	15	48	20	108
Hayvana Sahip Olan Hane Sayısı	2	2	3	3	
<i>Köyler</i>					
Hayvan Sayısı	1135	725	1751	926	4537
Hayvana Sahip Olan Hane Sayısı	68	68	118	92	
<i>Yörük Köyleri</i>					
Hayvan Sayısı	2485	1148	1122	574	5329
Hayvana Sahip Olan Hane Sayısı	99	90	73	58	
Toplam Hayvan Sayısı	3739	1949	3415	1783	10886

Lâpseki Kazası'nda en fazla küçükbaş hayvana sahip olan haneler Yörüklerden oluşur. Toplam 5329 adet küçükbaş hayvan, kazada yetiştirilen tüm küçükbaş hayvan çeşitlerini içerisine alır. Bu hayvanlar arasında %46,63'lük oranda sağmal keçi ve %21,54'lük oranda yoz keçi türleri Yörüklerin en çok yetiştirdikleri küçükbaş hayvanlardır. Geriye kalan koyunlar ise sağmal koyun %21,05, yoz koyun ise %10,77 oranında tercih edilmiştir. Yörüklerin sahip oldukları toplam küçükbaş hayvan varlığı, kazadaki bütün küçükbaş hayvanlar arasında %48,95'lik bir yere sahiptir. Genellikle

¹⁷⁰ Güran, a.g.e., s.101.

Lâpseki'nin dağlık bölgelerinde yaşadıkları için bu şartlara en uygun küçükbaş hayvan olarak keçileri tercih eden Yörükler, bunun yanında sağmal koyun da yetiştirerek et, süt, yün, yapağı ve kıl gibi ürünler elde etmişlerdir. 1840 yılında da Yörükler küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine önem vermekteydiler. Bu tarihte küçükbaş hayvanlarının miktarı şu şekildeydi: sağmal keçi (2003), kısır keçi (2771), oğlak (1761), sağmal ganem (1357), kısır ganem (982).

Lâpseki'ye Yörüklerden sonra küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde ikinci sırada köyler gelmektedir. Toplam küçükbaş hayvan varlığı içerisinde %41,68'lik bir yere sahiptirler. Tarımsal faaliyetlerin yanı sıra hayvancılıkla da geçimlerini destekledikleri için Yörüklerin 171 hanelik nüfusla küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde birinci sırada gelmelerine karşın toplamda 662 haneyle köyler ikinci sırada yer almaktadırlar.

Lâpseki Kazası'na bağlı mahallelerde üç çeşit küçükbaş hayvan yetiştirilmektedir: sağmal keçi, sağmal koyun ve yoz koyun. Lâpseki mahallelerinde sakin 276 haneden birinin sağmal keçileri, dokuzunun sağmal koyunları ve sekizinin de yoz koyunları bulunmaktadır. Mahallelerdeki toplam küçükbaş hayvan sayısının Lâpseki Kazası'ndaki küçükbaş hayvan sayısına oranı ise %3,20'dir. Tüm bölgeler içerisinde Çardak Kasabası'na bağlı mahalleler, keçiden ziyade sağmal koyun ve yoz koyun yetiştirmeyi tercih etmişlerdir. Bu bölgeye tabi Gazi Yakup Bey Mahallesi'nde ikamet eden Hacı Ahmet bin İbrahim'in¹⁷¹ ürettiği toplam 118 adet küçükbaş hayvan, Çardak Kasabası'nda en fazla üretilen küçükbaş hayvan miktarıdır. Çardak Kasabası'nın yetiştirdiği küçükbaş hayvanlar, toplam küçükbaş hayvan varlığının %5,18'ini oluşturur.

Bergos Kasabası mahalleleri küçükbaş hayvanlar yetiştiriciliğinde Lâpseki Kazası'nda en alt seviyede yer almaktadır. Toplamda yetiştirdiği 108 adet küçükbaş hayvan ile toplam küçükbaş hayvan varlığının sadece %0,99'unu oluşturur. Bütün küçükbaş hayvan çeşitlerinden az miktarlarda da olsa yetiştirilmektedir. Bergos Kasabası'na bağlı Gazi Hüdavendigâr Camii Şerif Mahallesi, 47 adet küçükbaş hayvan ile bu bölgede en fazla küçükbaş hayvan yetiştiren mahalledir.

Ele aldığımız diğer defterlerdeki küçükbaş hayvan varlığı ise şöyle şekillenmektedir; dul hatunlar sadece büyükbaş hayvan yetiştirirlerken, küçükbaş hayvanları bulunmamaktadır. Diyar-ı ahardan kazaya gelen yabancıların tarla-bağ gibi

¹⁷¹ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s.181.

varlıkları bulunmazken ellerindeki tek gelir kaynakları küçükbaş hayvanlardır. Sahip oldukları küçükbaş hayvanlar; 410 adet sağmal, 22 kısır ganem ve 5 sağmal, 10 kısır keçidir. Gayrimüslim reayanın da küçükbaş hayvan varlığı içinde sağmal ganem(155) en fazla olmak üzere toplamda 271 adettir.

Tablo 28: Lâpseki Kazası'nda Küçükbaş Ve Büyükbaş Hayvan Sayıları

Bölgeler	Koşum Hayvanı	Diğer Büyükbaş Hayvanlar	Küçükbaş Hayvanlar	Toplam	Toplam %
Lâpseki Mah.	149	626	348	1123	6,01
Çardak Mah.	196	554	564	1314	7,03
Bergos Mah.	164	454	108	726	3,89
Köyler	1069	3248	4537	8854	47,38
Yörük Köyleri	233	1108	5329	6670	35,69
Toplam	1811	5990	10886	18687	
Toplam %	9,69	32,05	58,25		

Lâpseki'de tarım arazilerinin sürülebilmesi için kullanılan koşum hayvanları, tüm hayvanlar içerisinde %9,69'luk bir orana sahiptir. Yine tüm hayvanlar göz önüne alındığında diğer büyükbaş hayvanlar kategorisinde yer alan inekler %13,26'lık kısmı; deve, beygir, kısırak, katır, esb, tay gibi taşımacılıkta kullanılan hayvanlar %6,71'lik kısmı; etinden yararlanılan dana %4,74'lük kısmı; merkepler ise %4,96'lık kısmı oluşturmaktadırlar. Küçükbaş hayvanlar, en fazla yetiştirilen hayvan türüdür ve küçükbaş hayvanların toplamı sonucu ortaya çıkan %58,25'lik oran, keçiler (%30,44) ve koyunları (%27,82) içerir. Bu durum, Akdeniz iklim kuşağındaki meraların küçükbaş hayvan yetiştiriciliğine daha uygun oluşunun bir sonucu olarak da değerlendirilebilir.

2.3 Arıcılık

Lâpseki Kazası'nda büyükbaş ve küçükbaş hayvancılığın yanı sıra arıcılık faaliyeti de bulunmaktadır. Yalnız karyeler ve Yörüklerin yaşadığı bölgelerde görülen arıcılık faaliyeti Tablo 29'da ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Tablo 29: Lâpseki Kazası'nda Arıcılık

Köyler	Hane Sayısı	Arıkovanı	Hâsılatı
Güreci	6	100	900
Şahinli	1	4	36
Kara Ömerli	3	6	28
Öküzdere	1	10	90
Akpınar	1	1	9
Halil Oğlu	1	5	45
Cedid	1	4	36
Kızıl Keçili	1	6	54
Musaköy	2	3	28
Kocabaşlar	1	5	45
Balcılar	2	3	27
Değirmen Deresi	1	5	45
Çam	3	19	171
Yapıldak	1	1	15
Taşlitepe (Yörükân)	8	25	225
Demirli (Yörükân)	1	15	135
Eskikişla (Yörükân)	1	6	0
TOPLAM	35	218	1889

Tablo 29'a göre Lâpseki Kazası'nda arıcılıkla uğraşan toplam hane sayısı 35 ve bu hanelerin sahip olduğu arı kovanı sayısı 218'tir. Arı kovanlarının %78,90'lık kısmı Lâpseki'ye tabi Güreci, Şahinli, Kara Ömerli, Öküz dere, Akpınar, Halil Oğlu, Cedid, Kızıl Keçili, Musaköy, Kocabaşlar, Balcılar, Çam, Değirmen Deresi ve Yapıldak karyelerinde bulunurken; %21,10'lık kısmı Yörükânların yaşadığı Taşlitepe, Demirli ve Eskikişla köylerinde bulunmaktadır. Lâpseki'de bulunan toplam 1587 hanenin 35'inin arıcılıkla uğraşması hane başına düşen arı kovanı oranının %2,21 olduğunu ortaya çıkarmaktadır. En fazla arı kovanına sahip haneler 25 kovanla iki hanedir. Bu haneler Güreci Köyü'nde ikamet eden ve rençberlik yapan Ahmet bin Hüseyin¹⁷² ve Ali bin Hasan'ın¹⁷³ hanesidir. İki hanenin de arıcılık faaliyetinden kazandıkları hâsılat 225 kuruştur.

Bunun yanında 1840 tarihli deftere baktığımızda Yörük nüfusun arıcılık faaliyetlerine çok önem verdiğini görmekteyiz. 223 hanelik Yörük nüfustan 51 hanenin toplamda sahip oldukları arı kovanı sayısı 470'tir. 17642 numaralı defterde de gayrimüslim reaya nüfus içerisinde arıcılık ile uğraşan bir hane bulunmaktadır ki sahip olduğu kovan sayısı üçtür.¹⁷⁴

¹⁷² BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 356.

¹⁷³ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 356.

¹⁷⁴ BOA. ML. VRD. TMT. 17642, s.9.

3. HALKIN MESLEK VE GELİR GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

3.1 Hane Reislerinin Mesleki Dağılımı

Bir bölge ile ilgili sosyo ekonomik durum incelenirken hane reislerinin meslekleriyle ilgili bilgi sahibi olacağımız en önemli kaynak temettuat defterleridir. Lâpseki Kazası'nın hane reislerinin meslekleri de 5129 sayılı temettuat defterinden yararlanılarak ortaya çıkarılmıştır. Meslekler incelenirken üç grup altında ele alınmıştır. Bunlardan birinci grup tarımla ilgili meslekler, ikincisi çeşitli hizmet ve ticaret kollarında çalışan esnaftır. Üçüncü grup ise üretimle fazla ilgisi olmayan idari, din ve eğitim ile ilgili görevliler ve herhangi bir meslekle uğraşmayan hane reislerinden oluşur.

Lâpseki Kazası'nda en önemli meslek grubu tarımla ilgili meslekler kapsamında incelenen çiftçilik ve bağcılıktır. 1587 hanelik Lâpseki Kazası'nda toplam 1177 hane çiftçilik (950) ve bağcılık (227) ile geçinmektedirler. Bu da diğer meslekler arasında %74,17'lik oranla bu meslekleri en üst seviyeye taşır. Bu haneler topraklarını öncelikle kendileri işlerlerken, bunun yanında icara vererek veya ortaklıkla işlemektedirler. Hatta büyük toprak sahibi hanelerin topraklarını bir taraftan kendileri işledikleri gibi aynı anda icar ve ortaklık yaptıkları da temettuat defterindeki bilgilerden karışımıza çıkmaktadır.

Tablo 30: Hane Reislerinin Mesleklerine Göre Dağılımı

Meslekler	Lâpseki Mah.		Köyler		Çardak Mah.		Bergos Mah.		Yörük Köyleri	
	Hane Reisi Sayısı	Yüzde %	Hane Reisi Sayısı	Yüzde %	Hane Reisi Sayısı	Yüzde %	Hane Reisi Sayısı	Yüzde %	Hane Reisi Sayısı	Yüzde %
1-Tarımla İlgili Meslekler										
a)Çiftçi	77	27,90	544	82,18	101	37,69	95	45,24	133	77,78
b)Bağcı	64	23,19	11	1,66	67	25,00	85	40,48	0	0,00
c)Hizmetkâr, Sığırtmaç, Bahçıvan, Çoban	20	7,25	54	8,16	5	1,87	3	1,43	36	21,05
2-Sanayi ve Ticaret İle İlgili Meslekler										
a)Hizmet Üreten Esnaf	63	22,83	9	1,36	77	28,73	8	3,81	0	0,00
b)Mal Üreten Esnaf	25	9,06	1	0,15	7	2,61	7	3,33	0	0,00
3-Üretimle İlgili Olmayan Meslekler										
a)İdari Görevliler	6	2,17	1	0,15	1	0,37	0	0,00	0	0,00
b)İmam, Müezzin, Hatip, Kayyum, Şeyh, Papaz	6	2,17	17	2,57	3	1,12	3	1,43	1	0,58
c)Muallim	0	0,00	0	0,00	1	0,37	0	0,00	0	0,00
d)Topçu Asker	1	0,36	3	0,45	2	0,75	2	0,95	0	0,00
e)Mesleksiz	14	5,07	22	3,32	4	1,49	7	3,33	1	0,58
Toplam	276	100,00	662	100,00	268	100,00	210	100,00	171	100,00

Mesleklerle ilgili ikinci grubu oluşturan sanayi ve ticaret ile ilgili meslekler iki başlık altında incelenmektedir: hizmet üreten esnaf ve mal üreten esnaf. Hizmet üreten esnaf grubunun içerisine; bakkal, berber, kahveci, kayıkçı, oduncu, reis, eskici, kiracı, zurnacı, değirmenci, duvarcı, kürekçi, hamamcı, küfeci ve deveci meslekleri girmektedir. Mal üreten esnaf ise fırıncı, helvacı, nalbant, demirci, sepetçi, çömlekçi, ekmekçi, kasap, tahtacı, simitçi, attar, balıkçı ve kalaycıdır. Hizmet üreten esnaf arasında en fazla hane reisinin olduğu yer Çardak Kasabası'na bağlı mahallelerdir (77 hane). Mal üreten esnaf toplam haneler arasında %2,52'lik bir orana sahiptir. Mal üreten esnaf 25 hane ile Lâpseki mahallelerinde en fazla iken Çardak ve Bergos kasabaları mahallelerinde 7'şer hane, köylerde de sadece bir hane bu mesleklerle geçinmektedirler. Yörükânlar arasında hizmet üreten esnaf bulunmadığı gibi mal üreten esnaf da bulunmamaktadır.

Üretimle ilgisi olmayan meslekler içerisindeki beş meslek grubu toplamda %5,99'luk bir orana sahiptir. Bu meslekler arasında en az tercih edilen meslek muallimlikdir. 1587 hane içerisinde tek muallim-ı sıbyan Çardak Kasabası'nda, Aşağı Mahalle olarak da geçen Gazi Yakup Bey Mahallesi'ndeki Derviş lakaplı Halil el Hilmi bin Emin'dir.¹⁷⁵ İdari görevliler başlığı altında üç kethüda, bir kadı, iki kâtip, bir kaza müdürü ve bir müdür vekili yer almaktadır ve toplam sekiz hane idari işlerle uğraşmaktadırlar. Yine idari görevliler gibi sekiz hanenin geçindiği diğer bir meslek grubu da topçu askerlerdir. Topçu askerler Lâpseki mahallelerinde bir, köylerde üç, Çardak ve Bergos kasabaları mahallelerinde ikişer tane iken Yörükânlar arasında topçu asker bulunmamaktadır.

Dini görevliler, üretimle ilgili olmayan meslek grubu içerisinde %1,89 ile en fazla hanenin bulunduğu bölümdür. Dini görevliler; 23 imam, bir şeyh, üç müezzin, bir papaz, bir kayyum ve bir hatip olmak üzere toplam 30 haneden oluşmaktadır. Gayrimüslim tek dini görevli olan papaz, Lâpseki Rumiyan Mahallesi'nde ikamet eden Yorgi Oğlu Tanaş veledi Yorgi'dir.¹⁷⁶

Mesleksizler grubunda yer alan 48 hane, toplam haneler arasında %3,02'lik bir orana sahiptir. Bu grubun içerisine kadın, hasta, sakat ve çocuklar da eklenmiştir. Buna göre Lâpseki mahallelerindeki 14 mesleksiz hanenin yedisi hasta ve sakat, dördü çocuk iken geriye kalan üç hane hakkında bilgi verilmemiştir. Köylerde altı hane hakkında hasta

¹⁷⁵ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 208.

¹⁷⁶ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 124.

ve sakat oldukları belirtilirken diğer hanelerin neden mesleksiz oldukları hakkında yorum yapılmamıştır. Çardak'a bağlı mahallelerde iki hane reisinin hasta olduğu, Bergos'a bağlı mahallelerde ise sadece bir hane reisinin kadın olduğu, bir hane reisinin de âmâ olduğu belirtilmiş geriye kalan haneler hakkında bilgi verilmemiştir. Yörükler arasındaki bir mesleksiz hanenin de, neden mesleksiz olduğu belirtilmemiştir. Buradan çıkarılacak sonuç 1587 hane reisi arasında 16 hane reisinin hasta ve sakat olduğu, dört hane reisinin çocuk olduğu bir hane reisinin de kadın olduğudur. Kadın olan hane reisi Bergos Kasabası'na bağlı Umurbey Mahallesi'nde ikamet eden Molla Halil'in validesidir.¹⁷⁷ Mesleksizler grubu içerisinde 20 hanenin geliri bulunmakta, 28 hanenin ise geliri bulunmamaktadır.

Diğer defterlerde çok az hane reisinin mesleği belirtilmiştir. Bu defterlerden kazada emlakı olup kaza dışında yaşayan hane reislerinden mesleği belirtilen kişiler; Gelibolu Mevleviyeti Efendisi¹⁷⁸, Astane-i Amirede Tersane-i Amirede Liman Reisi¹⁷⁹, topçu yüzbaşı¹⁸⁰, kumandan¹⁸¹, mahkeme kâtibi¹⁸², redif askeri¹⁸³, tüfekçi¹⁸⁴, terzi¹⁸⁵, kantarcı¹⁸⁶, çavuş¹⁸⁷, fırıncı¹⁸⁸, berber¹⁸⁹ ve katırcıdır.¹⁹⁰ 5128 numaralı bu defterde karyeye gelen yabancılar arasında da iki hanenin çoban olduğu bilgisi bulunmaktadır.¹⁹¹

Meslekler açısından 5130 numaralı defterde dul hatunların isimleri yazılırken bazılarının isimlerinin yanına eşlerinin veya babalarının meslekleri eklenmiştir. Bu haneler; Berber Hacı Bekir Zevcesi¹⁹², Kalburcu Zevcesi Asiye Hatun¹⁹³, Kasap Zuhraki? Kızı¹⁹⁴ olarak yazılmışlardır. 1840 tarihli Yörük ve Türkmen defterinde ise sadece iki hanenin mesleği hakkında bilgi verilmiştir. Bu hanelerde Adatepe mahalindeki Yörüklerin

¹⁷⁷ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 723.

¹⁷⁸ BOA. ML. VRD. TMT. 5128, s. 2.

¹⁷⁹ BOA. ML. VRD. TMT. 5128, s. 2.

¹⁸⁰ BOA. ML. VRD. TMT. 5128, s. 2.

¹⁸¹ BOA. ML. VRD. TMT. 5128, s. 2.

¹⁸² BOA. ML. VRD. TMT. 5128, s. 2.

¹⁸³ BOA. ML. VRD. TMT. 5128, s. 3.

¹⁸⁴ BOA. ML. VRD. TMT. 5128, s. 3.

¹⁸⁵ BOA. ML. VRD. TMT. 5128, s. 2.

¹⁸⁶ BOA. ML. VRD. TMT. 5128, s. 3.

¹⁸⁷ BOA. ML. VRD. TMT. 5128, s. 3.

¹⁸⁸ BOA. ML. VRD. TMT. 5128, s. 3.

¹⁸⁹ BOA. ML. VRD. TMT. 5128, s.3-4 (Berber iki hane bulunmaktadır.).

¹⁹⁰ BOA. ML. VRD. TMT. 5128, s. 3.

¹⁹¹ BOA. ML. VRD. TMT. 5128, s. 4.

¹⁹² BOA. ML. VRD. TMT. 5130, s. 2.

¹⁹³ BOA. ML. VRD. TMT. 5130, s. 3.

¹⁹⁴ BOA. ML. VRD. TMT. 5130, s.2.

arasında yaşayan İmam Tarık Efendi¹⁹⁵ ve Taşlıtepe Kara Koca Yörükani'nin muhtarı olan Sarı Hüseyin oğlu Murat¹⁹⁶ tır. Son olarak 17642 numaralı reaya defterinde ise meslekleri bildirilen hane sayısı 28'dir. Bu haneler genellikle esnaf (ekmekçi, kömürcü, simitçi, kasap, bakkal...) olmakla birlikte bağcılık yapan iki hanenin olduğu da verilen bilgiler arasındadır.

3.2 Hanelerin Gelir Kaynakları

Temettuat defterlerindeki bilgiler, Lâpseki Kazası'nda yürütülen çeşitli iktisadi faaliyetlerin gelir yaratma açısından nisbî önemi ve bu gelirlerin meslekler arasındaki dağılımı konusunda ayrıntılı bilgi verecek niteliktedir.

Tablo 31: Lâpseki Mahallelerinde Çeşitli Meslek Gruplarınca Elde Edilen Gelirlerin Kaynakları İtibariyle Dağılımı / Kuruş

Gelir Kaynakları	Rençber-Bağcı	Tarım İşçileri	Esnaf-Tüccar	Üretimle İlgisi Olmayanlar		Toplam
				Görevliler	Mesleksizler	
1-Tarımsal Gelirler						
A)Bitkisel Üretim	106.254,5	538	17.987,5	7.834,5	36	132.650,5
B)Bağ Ve Meyvecilik	48.818	2.093	17.879	4.870,5	869	74.529,5
2-Hayvancılık						
A)Büyükbaş	7.900	200	600	1.200	0	9.900
B-Küçükbaş	3.839	2.466	0	0	0	6.305
C-Arıcılık	9	0	0	0	0	9
3-Esnaflık-Ticaret	276	0	2.400	964	0	3.640
4-Ortakçılık	19.870,8	0	135	0	0	20.005,8
5-Ücret Gelirleri	3.494	737	20.953	440	0	25.624
6-Zuhurat	42.425	7.309,5	31.557	1.477	3.019	85.787,5
7-Rant Gelirleri						
A-Gayrimenkul Kiraları	3.444	0	330	0	0	3.774
B-Toprak Kiraları	2.182	0	315	180	0	2.677
Toplam	238.512,3	13.343,5	92.156,5	16.966	3.924	364.902,3

¹⁹⁵ BOA. ML. VRD. TMT. 16172, s.2.

¹⁹⁶ BOA. ML. VRD. TMT. 16172, s.4.

Tablodan anlaşılacağı gibi mahallelerde gelir yaratıcı faaliyetler arasında tarımsal gelirler önemli bir yer tutmaktadır. Tarımsal gelirler, mahallelerin toplam yıllık gelirleri arasında %56,78'lik bir paya sahip bulunmaktadır. Tarım gelirlerinin içinde bitkisel üretim, %64,03'lük bir oranla büyük bir paya sahiptir. Tarımsal faaliyetlerden doğan gelirlerin %74,85'ini de rençber ve bağcılar elde etmektedir.

Zuhurat gelirleri¹⁹⁷ olarak tespit edilen gelirler %23,51'lik bir oranla ikinci sıradadır. Rençber ve bağcılar zuhurat gelirlerinin %49,45'lik kısmına, esnaf ve tüccar ise, %36,79'luk kısmına sahiptir. Gelirler arasında üçüncü sırada %7,02'lik oranla ücret gelirleri gelmektedir. Ücret gelirlerinin %81,77'lik kısmına sahip olan esnaf ve ticaret grubu; bakkal, berber, fırıncı, helvacı, kahveci, kayıkçı, oduncu, nalbant, eskici, demirci, kiracı, sepetçi, zurnacı, çömlekçi, değirmenci, duvarcı, ekmekçi, kasap, kürekçi, simitçi ve tahtacıdan oluşur.

Dördüncü sırada %5,48'lik oranla tarlalarını ve az da olsa dükkânlarını ortağa vererek işletme yoluna giden hanelerin gelirleri olan ortakçılık vardır. Ortakçılık gelirlerinin %99,33 ile neredeyse tamamı rençber ve bağcılara aittir. Hayvancılık %4,44'lük oranla beşinci sırayı alırken, rant gelirleri başlığı altında yer alan gayrimenkul ve tarla kiralari %1,77 ile mahallelerin en az kazanç getiren gelir grubudur.

Lâpseki'deki mahallelerin toplam gelirinin oluşmasında meslek gruplarının katkıları içerisinde, en büyük paya rençber ve bağcılar sahiptir ki, toplam gelirin %65,36'sını elde etmekteydiler. Esnaf ve tüccarlar gelirlerin %25,26'sını, üretimle ilgisi olmayanlar %5,72'sini ve tarım işçileri de %3,66'sını oluşturmuşlardır.

Tablo 32: Köylerde Çeşitli Meslek Gruplarınca Elde Edilen Gelirlerin Kaynakları İtibariyle Dağılımı / Kuruş

¹⁹⁷Bazı şahıslarda zuhurat başlığı altındaki yer alan bu gelirlerin bir kısmı vergi mükelleflerinin bir emek sarf etmeden elde ettiği gelirlere aittir. 1845 temettü sayımlarında hangi kalemlerin nasıl yer alacağına dair soru-cevap şeklinde hazırlanan bir yazıda elde edilen gelirler her yılki kazançlar arasında ise “temettuat-ı kadîme” addolunacağı; her yılki kazançları içinde yer almıyorsa “zuhurat temettü” adı altında kaydedileceği belirtilmektedir. Kütükoğlu, a.g.m., s. 410.

Gelir Kaynakları	Rençber-Bağcı	Tarım İşçileri	Esnaf-Tüccar	Üretimle İlgisi Olmayanlar		Toplam
				Görevliler	Mesleksiz	
1-Tarımsal Gelirler						
A)Bitkisel Üretim	652.609	1.625,5	1.606,5	9.999	27	665.867
B)Bağ Ve Meyvecilik	59.211,5	0	450	804	0	60.465,5
2-Hayvancılık						
A)Büyükbaş	59.100	2.250	2.950	1.350	50	65.700
B-Küçükbaş	56.646,1	5.774	0	1.019,5	0	63.439,6
C-Arıcılık	1.439	90	0	0	0	1.529
3-Esnaflık-Ticaret	900	0	0	300	0	1.200
4-Ortakçılık	7.882	0	0	0	0	7.882
5-Ücret Gelirleri	355	700	350	0	0	1.405
6-Zuhurat	36.194,5	9.600	750	1.871	510	48.925,5
7-Rant Gelirleri						
A-Gayrimenkul Kiraları	340	0	0	0	0	340
B-Toprak Kiraları	25.828,5	166,5	0	355,5	0	26.350,5
Toplam	900.505,6	20.206	6.106,5	15.699	587	943.104,1

Köylerdeki gelir dağılımında tıpkı mahallelerde olduğu gibi tarımsal faaliyetler, en fazla gelir getiren grubu oluşturmaktadır. Tarımsal faaliyetlerin gelirlerinin oranı köylerden gelen tüm gelir toplamı içerisinde %77,02'lik bir oran oluşturmaktadır. Tarımsal gelirler içerisinde en önemli bölümü %91,68 ile bitkisel üretim tipindeki gelirler oluşturur. Tarımsal faaliyetlerden doğan gelirler, doğal olarak rençber ve bağcılar tarafından kazanılmaktadır ki bu da %95,48'lik bir oranı oluşturur. Tarımsal faaliyetlerdeki gelir oranının bu kadar fazla olması ve bu gelirlerin rençber ve bağcılar tarafından kazanılması "köylü ekonomisi" modelinin Lâpseki'deki varlığını açıkça ortaya koymaktadır.

Köylerde ikinci sırada gelen grup hayvancılık gelirleridir. Toplam gelir içinde %13,86'lık paya sahiptir. Hayvancılık gelirlerinde büyükbaş hayvanlardan elde edilen gelirler diğer hayvanlar arasında %50,28 ile ön plana çıkmakta, toplam hayvancılık gelirinin yarısını tek başına oluşturmaktadır. Küçükbaş hayvanlar ve arıcılık ise sırasıyla %48,55 ve %1,17 ile diğer gelirleri oluşturmaktadır. Hayvancılık gelirlerinin önemli bir bölümünü (%89,68) yine rençber ve bağcılar elde etmektedirler.

Kaynağı belli olmayan ve köylünün her seneki gelirleri arasında yer almayan zuhurat gelirleri köylerde üçüncü büyük gelir grubunu oluşturmaktadır. %5,19'luk gelir

oranına sahip olan zuhurat gelirlerinin en büyük bölümünü %73,98'lik oranla rençber ve bağcılar kazanmaktadır.

Çiftçilerin, tarım işçilerinin yanında görevlilerin meydana getirdiği rant gelirleri dördüncü sıradaki kazanç grubudur ve toplam gelir içerisinde %2,83'lük bir paya sahiptir. Rant gelirleri içerisinde en fazla kazanç getiren grup toprak kiralardır. "Köylü Ekonomisi"ne dayanan bir sistem sürdüğü için haneler topraklarını ücretle işleme yoluna gitmişlerdir. Bu yüzden de rant gelirlerinin %98,73'lük kısmını oluşturan toprak kiralari kazancı ortaya çıkmıştır.

Geriye kalan esnaf ve ticaret, ortakçılık ve ücret gelirleri ise birbirine yakın değerlerden oluşan gelirlerdir. Bu üç çeşit gelir, toplam gelir kaynakları içerisinde %1,11'lik kısmı oluştururlar ve üç gelir içerisinde de en fazla gelir sağlayan grup yine rençber ve bağcılardır.

Tablo 33: Çardak Kasabası Mahallelerinde Çeşitli Meslek Gruplarınca Elde Edilen Gelirlerin Kaynakları İtibariyle Dağılımı / Kuruş

Gelir Kaynakları	Rençber-Bağcı	Tarım İşçileri	Esnaf-Tüccar	Üretimle İlgisi Olmayanlar		Toplam
				Görevliler	Mesleksiz	
1-Tarımsal Gelirler						
A)Bitkisel Üretim	111.124,5	0	12.310,5	4.149	0	127.584
B)Bağ Ve Meyvecilik	39.604,5	648	13.791	2.246	0	56.289,5
2-Hayvancılık						
A)Büyükbaş	1.600	0	150	100,0	0	1.850
B-Küçükbaş	5.535,5	1.750,5	0	1.273	0	8.559
C-Ancılık	0	0	0	0	0	0
3-Esnaflık-Ticaret	250	0	1.100	350	0	1.700
4-Ortakçılık	4.027,5	0	121,5	202,5	0	4.351,5
5-Ücret Gelirleri	3.810	0	4.300	500	0	8.610
6-Zuhurat	20.730	820	22.385	0	400	44.335
7-Rant Gelirleri						
A-Gayrimenkul Kiraları	2.208	0	50	160	0	2.418
B-Toprak Kiraları	35.177	67,5	2.360,5	470,5	0	38.075,5
Toplam	224.067	3.286	56.568,5	9.451	400	293.772,5

Çardak Kasabası'ndaki gelir dağılımında tıpkı köyler ve mahallelerde olduğu gibi tarımsal gelirlerin en fazla kazanç getirdiği görülmektedir. Sırasıyla 293.772,5 kuruşluk toplam gelirin %62,59'u tarımsal gelirler, %15,09'u zuhurat gelirleri, %12,96'sı toprak kiralari, %3,54'ü hayvancılık, %2,93'ü ücret gelirleri, %1,48'i ortakçılık gelirleri, %0,82'si gayrimenkul kiralar ve %0,58'i esnaf-ticaretten gelen gelirlerden oluşmaktadır. Meslek

grupları içerisinde de %76,27'lik oranla rençber ve bağcılar en fazla kazanç sağlayan grubu oluşturmaktadırlar.

Çardak Kasabası'nda arıcılık faaliyeti ile hiçbir hane uğraşmamaktadır ve bu gelir kaynağından gelir sağlanamamaktadır. Mesleksiz hanelerin oluşturduğu grubun sadece zuhurat geliri bulunmaktadır. Tarım işçileri ve mesleksiz olarak adlandırılan grup en az seviyede kazanç sağlayan gruplardır. Bu iki grubun toplam gelir içerisindeki kazancı, %1,25'tir.

Tablo 34:Bergos Kasabası Mahallelerinde Çeşitli Meslek Gruplarınınca Elde Edilen Gelirlerin Kaynakları İtibariyle Dağılımı / Kuruş

Gelir Kaynakları	Rençber-Bağcı	Tarım İşçileri	Esnaf-Tüccar	Üretimle İlgisi Olmayanlar		Toplam
				Görevliler	Mesleksiz	
1-Tarımsal Gelirler						
A)Bitkisel Üretim	127.650	0	270	135	135	128.190
B)Bağ Ve Meyvecilik	86.747,5	0	3.177	1.141,5	743	91.809
2-Hayvancılık						
A)Büyükbaş	4.050	0	700	100	0	4.850
B-Küçükbaş	1.646	0	0	0	0	1.646
C-Arıcılık	0	0	0	0	0	0
3-Esnaflık-Ticaret	3.840	0	3.420	0	0	7.260
4-Ortakçılık	3.526,5	0	0	0	0	3.526,5
5-Ücret Gelirleri	0	200	250	0	0	450
6-Zuhurat	13.423,5	0	1.500	0	0	14.923,5
7-Rant Gelirleri						
A-Gayrimenkul Kiraları	0	0	0	0	0	0
B-Toprak Kiraları	15.502	0	0	198	0	15.700
Toplam	256.385,5	200	9.317	1.574,5	878	268.355

Bergos Kasabası'nın gelir dağılımında tarımsal faaliyet önemli ölçüde (%81,98) yer almaktadır. Tarımsal faaliyetler içerisinde bitkisel üretim faaliyetine göre daha emek yoğun teknikler gerektiren bağ ve meyvecilik, %34,21'lik bir oran oluşturur ve kasabada yığılan nüfus için özellikle rençber ve bağ işçiliği şeklinde geniş bir istihdam alanı yaratmaktadır. Bitkisel üretim faaliyetinde yetiştirilen ürünler diğer bölgelerden farklılık göstermez.

Bergos Kasabası gelir dağılımında diğer bir dikkat çeken etken ise arıcılık ve gayrimenkul kiralardan gelirlerin bulunmayışıdır. Tarım işçisi başlığı altında ele alınan

gruptaki hizmetkâr mesleği ile geçinen tek hane vardır ve bu hane Kıpti Mustafa oğlu Hasan¹⁹⁸,dır. Mesleksiz grubu ise Bergos Kasabası'nda %0,33'lük bir tarımsal gelire sahiptir.

Tablo 35: Yörük Köylerinde Çeşitli Meslek Gruplarınca Elde Edilen Gelirlerin Kaynakları İtibariyle Dağılımı / Kuruş

Gelir Kaynakları	Rençber-Bağcı	Tarım İşçileri	Esnaf-Tüccar	Üretimle İlgisi Olmayanlar		Toplam
				Görevliler	Mesleksiz	
1-Tarımsal Gelirler						
A)Bitkisel Üretim	94.424,8	122	0	0	0	94.546,8
B)Bağ Ve Meyvecilik	0	0	0	0	0	0
2-Hayvancılık						
A)Büyükbaş	16.200	2.900	0	50	0	19.150
B-Küçükbaş	60.070	9.850,5	0	211	0	70.131,5
C-Arıcılık	360	0	0	0	0	360
3-Esnaflık-Ticaret						
	0	0	0	0	0	0
4-Ortakçılık						
	0	0	0	0	0	0
5-Ücret Gelirleri						
	0	0	0	0	0	0
6-Zuhurat						
	2.254	1.050	0	0	0	3.304
7-Rant Gelirleri						
A-Gayrimenkul Kiraları	0	0	0	0	0	0
B-Toprak Kiraları	456,8	0	0	0	0	456,8
Toplam	174.065,5	13.922,5	0	261	0	187.949

171 hanelik Yörük nüfus arasında mesleksiz hane ve esnaf-ticaretle meşgul olan hane yoktur. Bununla beraber gelir kaynakları içerisinde tarımsal faaliyet arasında bulunan bağ ve meyvecilikle ilgili de herhangi bir kayda temettuat defterinde rastlanmamıştır. Bu duruma göre gelir getiren meslekler rençberlik-bağcılık, tarım işçiliği ve görevliler grubu altında ele alınan imamlıktır. Kazanç sağlayan meslekler bunlar olduğundan gelirler de tarımsal faaliyetler (%50,22) ve hayvancılık gelirleri (%47,62) arasında yoğunlaşmıştır. Zuhurat gelirleri toplam gelir düzeni içerisinde %1,76'lık bir oran oluştururken ve toprak kiralardan gelir sağlayan tek grup rençberler ve bağcılardır, kazançları da 456,8 kuruştur.

Tablo 36: Lâpseki Kazası'nda Çeşitli Meslek Gruplarınca Elde Edilen Gelirlerin Kaynakları İtibariyle Dağılımı / Kuruş (%)

¹⁹⁸BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 739.

Gelir Kaynakları	Rençber-Bağcı	Tarım İşçileri	Esnaf-Tüccar	Üretimle İlgisi Olmayanlar		Toplam
				Görevliler	Mesleksizler	
1-Tarımsal Gelirler						
A)Bitkisel Üretim	60,90	4,49	19,60	50,32	3,42	55,82
B)Bağ Ve Meyvecilik	13,07	5,38	21,50	20,62	27,85	13,76
2-Hayvancılık						
A)Büyükbaş	4,95	10,50	2,68	6,37	0,86	4,93
B-Küçükbaş	7,12	38,94	0,00	5,70	0,00	7,29
C-Arıcılık	0,10	0,18	0,00	0,00	0,00	0,09
3-Esnaflık-Ticaret	0,29	0,00	4,22	3,67	0,00	0,67
4-Ortakçılık	1,97	0,00	0,16	0,46	0,00	1,74
5-Ücret Gelirleri	0,43	3,21	15,75	2,14	0,00	1,75
6-Zuhurat	6,41	36,85	34,23	7,62	67,87	9,59
7-Rant Gelirleri						
A-Gayrimenkul Kiraları	0,33	0,00	0,23	0,36	0,00	0,32
B-Toprak Kiraları	4,41	0,46	1,63	2,74	0,00	4,05
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Lâpseki Kazası'ndaki genel gelir dağılımını görmek için oluşturulan Tablo 36'da, tarımsal gelirlerin en fazla gelir getiren grup olduğu %69,58'lik oranla ortaya çıkmaktadır. Tarımsal gelirler içerisinde en fazla kazanç sağlayan meslek sahipleri rençber-bağcı grubu (%73,97) ve görevliler grubudur (%70,94).

Hayvancılık tarımsal ekonomiye bağlı olarak ikinci sıradaki (%12,31) gelir kaynağıdır. Hayvancılık geliri en yüksek meslek grubu tarım işçileridir ki, tarım işçileri bu gelirler arasında en büyük geliri küçükbaş hayvancılıktan elde eder. Gelir sıralamasında üçüncü sırada yer alan zuhurat gelirlerinin, meslek gruplarına göre dağılımında, mesleksiz hanelerin gelir kaynağı arasında ilk sırada geldiği, rençber ve bağcılık meslek grubu arasında ise son sırada olduğu Tablo 36'dan çıkarılabilecek sonuçlardır.

Tarım işçilerinin, esnaf-ticaret, ortakçılık ve gayrimenkul kiralardan geliri bulunmazken, esnaf-ticaret meslek grubunun ise küçükbaş hayvancılık ve arıcılık faaliyetlerinden geliri yoktur. Görevliler başlığı altında ele alınan meslekler içerisinde arıcılıktan kazanç sağlayan hane yoktur. Mesleksiz hanelerin yer aldığı grubun ise sadece tarımsal gelirleri, büyükbaş hayvancılık gelirleri ve zuhurat gelirleri bulunmaktadır. Buna karşın "köylü ekonomisine" model olacak şekilde rençberlik ve bağcılık meslek grubuna

mensup hanelerin tüm gelir kaynaklarından kazancı vardır.

Gelir kaynakları açısından 5129 numaralı defterin yanında incelediğimiz diğer defterlerden elde ettiğimiz bilgiler ise şu şekildedir.

Tablo 37: 5128, 5130, 16172 Ve 17642 Numaralı Defterlerde Gelir Kaynakları(Kuruş)

Yeri	Tarımsal Gelirler			Hayvancılık			Emlak Gelirleri	Toplam
	Bitkisel Üretim	Bağcılık-Meyvecilik	Değirmen	Büyükbaş	Küçükbaş	Arıcılık	Han/Dükân	
Diyar-ı Aharda Bulunanlar Ve Yabancılar ¹⁹⁹	14.081,5	18.385	1.800	6.531	12.910	0	0	53.707,5
Dul Hatunlar ²⁰⁰	9.763,5	16.655	2.000	1.145	0	0	3.625	33.188,5
Türkmen Ve Yörükler ²⁰¹	20.102	500	2.270	351.991	223.304	4.678	0	602.845
Reaya ²⁰²	10.441	97.885	0	17.340	8.355	30	16.850	150.901

Tablo 37'ye göre diyar-ı aharda bulunan ve yabancılar olarak düzenlenen 5128 numaralı defterde tarımsal gelirler önemli bir yer tutarken bunların içerisinde de bitkisel üretimin gelirleri %41,09'lük kısmı oluşturduğu görülmektedir. Bu defterde yazılı kazada emlakı bulunup kendisi başka yerde ikamet eden haneler arasında Gelibolu Mevleviyeti efendisi Hüsameddin Efendinin emlakı ve hayvanatından gelirleri bu deftere yazılmamıştır.²⁰³ Dul hatunların gelirlerinin büyük kısmı 53,25 dönümlük bağlardan elde ettikleri 16.655 kuruş oluşturmaktadır. Türkmen ve Yörüklerin gelirleri karakteristik özelliklerine de bağlı olarak gelir kaynakları içerisinde hayvancılıktan elde ettikleri gelirler yüksektir. Gayrimüslim reayanın ise gelir kaynaklarının %64,87'sini bağcılık ve meyvecilik oluşturmaktadır.

3.3 Haneler Arası Gelir Dağılımı

Lâpseki Kazası dâhilindeki haneler içinde gelirlerin dağılımı bölgeler arasında farklılıklar göstermektedir. Köylü ekonomisinin hâkim olduğu ve genellikle küçük esnaf ve ticaret faaliyetlerinden doğan gelirlerin dağılımı incelendiğinde 1537 hanelik Lâpseki Kazası'nda hane başına ortalama gelir 1340 kuruştur. Toplam beş yerleşim yeri içerisinde

¹⁹⁹ BOA. ML. VRD. TMT. 5128.

²⁰⁰ BOA. ML. VRD. TMT. 5130.

²⁰¹ BOA. ML. VRD. TMT. 16172.

²⁰² BOA. ML. VRD. TMT. 17642.

²⁰³ BOA. ML. VRD. TMT. 5128, s. 4.

bu hanelerin 582'si bu ortalamanın üzerinde, 1005'i ise bu ortalamanın altında gelir kaydetmiştir.

Tablo 38: Hanelerin Gelir Gruplarına Göre Dağılımı / Kuruş

Yeri	Geliri Olmayanlar		1-250		251-500		501-1250		1251-2000		2000+		Toplam	
	HS ²⁰⁴	%	HS	%	HS	%	HS	%	HS	%	HS	%	HS	%
Lâpseki Mah.	4	1,45	16	5,80	53	19,20	98	35,51	54	19,57	51	18,48	276	100,00
Çardak Mah.	5	1,87	7	2,61	56	20,90	131	48,88	38	14,18	31	11,57	268	100,00
Bergos Mah.	8	3,81	18	8,57	46	21,90	65	30,95	33	15,71	40	19,05	210	100,00
Köyler	38	5,74	33	4,98	94	14,20	174	26,28	159	24,02	164	24,77	662	100,00
Yörük Köyleri	2	1,17	19	11,11	25	14,62	64	37,43	39	22,81	22	12,87	171	100,00
Toplam	57	3,59	93	5,86	274	17,27	532	33,52	323	20,35	308	19,41	1587	100,00

Gelirin başlıca gelir dilimleri itibariyle dağılımı incelendiğinde yoğunlaşmanın %73,28'lik bir oranla 501-2000+ kuruşluk gelir dağılımı içerisinde olduğu görülür. Bunların en büyük bölümünü ise, 501-1250 üst ve alt gelir sınırıyla belirlenen grup oluşturmaktadır. Köylerde 662 hanenin %26,28'ini teşkil eden 174 hane, Lâpseki mahallelerinde 276 hanenin %35,51'ini teşkil eden 98 hane, Çardak mahallelerinde 268 hanenin %48,88'ini teşkil eden 131 hane, Bergos mahallelerinde 210 hanenin %30,95'ini teşkil eden 68 hane ve 171 hanelik Yörük nüfusun da %37,43'ünü teşkil eden 64 hanesi bu grup içerisinde yer almaktadır. Bu grubunun hemen ardından %20,35'lik oranıyla gelen 1251-2000 kuruş arası geliri olan 323 hane bulunurken, 2000 kuruşun üzerinde de 308 hanenin olması Lâpseki Kazası'ndaki gelir düzeyinin yüksek olduğunu ve hiç geliri olmayanlar ile en yüksek gelirli haneler arasındaki farkın açık olduğunu vurgular niteliktedir.

Köylerde en düşük geliri elde eden hane Güreci Köyü'nden Kanlıoğlu Mehmet bin Ali idi. Bir mesleği olmayan ve aynı zamanda sagır olan bu kişinin sadece 5 dönümlük tarlasına ektiği bostandan elde ettiği 27 kuruşluk geliri vardı.²⁰⁵Lâpseki'ye bağlı mahallelerde en düşük gelir Çeşme Mahallesi'nde ikamet eden Eneceli(?) Mehmet oğlu Mehmet'tir ki tüm geliri zuhurat olarak belirtilen 35 kuruştan ibaretti.²⁰⁶ Çardak Kasabası'ndaki mahallelerden olan Gazi Yakup Bey Mahallesi'nde sakin Çakır Osman bin

²⁰⁴ HS: Hane Sayısı.

²⁰⁵ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 348.

²⁰⁶ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 68.

Abdullah ile aynı hanede yaşayan merkumun kerime zadesi yetim Süleyman bin Aziz'in²⁰⁷ 0,5 dönümlük bağdan geliri olan 57 kuruş, bu bölgedeki en az gelirdi. Bergos Kasabası'ndaki en az gelirli hane Debbağlar Mahallesi'ndeki Derviş oğlu Ali bin Mustafa²⁰⁸ idi ve geliri 81 kuruştı. Son olarak Yörük köylerinin nüfusu içerisinde Büberler Karyesi'nde yaşayan Çoban Eyüb oğlu Salim bin Salim²⁰⁹'in 48 kuruşluk geliri en az gelir olarak temettuat defterinde yer almaktadır.

Defterlerde mesleksiz grubu içerisinde ele alınan, âmâ, öksüz, gulam, sagir, deli, total, yetim, kadın gibi tanımlamalarda bulunan haneler mesleksiz olduklarından sadece zuhurat geliri olanlar ve hiçbir gelire sahip olmayanlar şeklinde ayrılmaktaydılar. Bu durumda köylerde 39, Lâpseki mahallelerinde dört, Çardak Kasabası mahallelerinde beş, Bergos Kasabası mahallelerinde sekiz ve Yörükler arasında bir hane bulunmaktaydı. Bu haneler toplam nüfusun %3,59'unu oluşturmaktaydılar. Mesleği ve geliri olmayan hane reislerinden 17 tanesinin durumu kayıtlarda şu şekilde geçmektedir: “merkumun kendi hanesinden başka emvali olmayıp, şunun bunun ianesiyle geçindiği”. Geriye kalan kişilerin ise bedensel engellerinden dolayı geliri ve vergisi olmadığı belirtilmekteydi.

Tablo 39: Hiçbir Geliri Bulunmayan Haneler

Mal Varlıkları	Meslekleri					Toplam
	Mesleksiz	Ama-Topal	Çocuk-Yetim-Öksüz	Topçu Asker	Rençber-Çoban-Bağcı-Hizmetkâr-İmam	
Evinden Başka Bir şeyi Yok	5	1	1	-	-	7
Hiçbir şeyi Yok	17	4	1	4	18	44
Bağından Başka Bir şeyi Yok	1	-	-	-	1	2
Tarlasından Başka Bir şeyi Yok	1	-	-	-	1	2
Hayvanından Başka Bir şeyi Yok		-	-	-	2	2
Toplam	24	5	2	4	22	57

Lâpseki Kazası'nda 2000 kuruşun üzerinde geliri olan hane sayısı %19,41'lik bir oran oluşturarak 308 kişiden oluşur. Özellikle 3000 kuruştan daha fazla gelir kazanan, en varlıklı 20 hanenin gelir kaynakları hakkında ayrıntılı bir analiz, yüksek tabakanın gelir yaratıcı servetlerini hangi alanlarda topladığı konusunda açıklık getirerek ekonominin cazip yatırım alanları hakkında bir fikir verebilir.

²⁰⁷ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 248.

²⁰⁸ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 748.

²⁰⁹ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 892.

Tablo 40: En Yüksek Geliri Elde Eden 20 Hane Reisinin Gelir Kaynakları

Mesleği	Lakabı, Unvan Ve Adı	Gelir Çeşitleri					Toplam
		Tarım Gelirleri	Gayrimenkul Gelirleri	Hayvan Gelirleri	Ticaret Geliri	Zuhurat	
Rençber	Elhac Mahmud Ağa Bin Mustafa ²¹⁰	6692,5	570	1779	640	0	9681,5
Rençber	Hacı Hasanzade Mehmet Bin Hacı Hasan ²¹¹	8738,5	0	100	0	0	8838,5
Rençber	Hacı Yusuf Şevket Efendizade Kamil Bey Bin Hacı Yusuf ²¹²	5660	1392	700	0	748	8500
Rençber	Çakır Ali Oğlu Ali Bin Halil ²¹³	8136	0	50	0	0	8186
Rençber	Hacı Emin Oğlu Hacı Mustafa Bin Hacı Emin ²¹⁴	7327	0	645,5	0	0	7972,5
Rençber	Tahir Bin Mehmet ²¹⁵	6280,5	0	1528	0	0	7808,5
Rençber	Hacı Ali Oğlu Hacı Hüseyin Bin Hacı Ali ²¹⁶	6124,5	0	1392	0	0	7516,5
Rençber	Nohutçu Oğlu Hüseyin Bin Mehmet ²¹⁷	6097,5	0	1228	0	0	7325,5
Rençber	Hacı Hasan Oğlu Mustafa Bin Hasan ²¹⁸	4812	0	1578	0	0	6390
Rençber	Salih Oğlu Kocayık Mehmet Bin Salih ²¹⁹	4908	0	1482	0	0	6390
Rençber	Hacı Hasan Oğlu Emin Bin Halil ²²⁰	5610	0	650	0	0	6260
Rençber	Deveci Mehmet Bin Ahmet ²²¹	6111	0	115	0	0	6226
Rençber	Karagöz Oğlu Mehmet Bin Süleyman ²²²	5174	0	824	0	0	5998
Rençber	Deli İsmail Reis Bin Mehmet ²²³	5728,5	0	100	0	0	5828,5
Rençber	Hikmet Oğlu Hatip Ali Bin Mustafa ²²⁴	5823	0	0	0	0	5823
Rençber	Kudüm Oğlu İsmail Bin Mustafa ²²⁵	4545	0	1151	0	0	5696
Rençber	Şahin Oğlu Hacı Hüseyin Bin Osman ²²⁶	1363,5	0	3774,5	0	540	5678
Rençber	Güç Oğlu Süleyman Bin Mustafa ²²⁷	5396	0	200	0	0	5596
Rençber	Deveci Yörük Oğlu Bin Halil ²²⁸	4536	0	1050	0	0	5586
Müdür Vekili	Hacı Ahmet Ağa Bin İbrahim ²²⁹	3004	360	1297	500	0	5161
Toplam		112068	2322	19644	1140	1288	136462

²¹⁰ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 179, Çardak/Gazi Yakup Bey Mah.

²¹¹ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 700, Bergos/Umurbey Mah.

²¹² BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 32, Lâpseki/Cuma Mah.

²¹³ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 687, Bergos/Gazi Hüdavendigâr Mah.

²¹⁴ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 217, Çardak/Gazi Yakup Bey Mah.

²¹⁵ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 579, Yapıldak Köyü.

²¹⁶ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 317, Çardak/Tekke Mah.

²¹⁷ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 6, Lâpseki/Cuma Mah.

²¹⁸ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 580, Yapıldak Köyü.

²¹⁹ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 422, Subaşı Köyü.

²²⁰ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 579, Yapıldak Köyü.

²²¹ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 582, Yapıldak Köyü.

²²² BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 431, Subaşı Köyü.

²²³ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 714, Bergos/Umurbey Mah.

²²⁴ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 603, Kangırlı Köyü.

²²⁵ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 472, Balçılar Köyü.

²²⁶ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 889, Yörük/Büberler Köyü.

²²⁷ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 7, Lâpseki/Cuma Mah.

²²⁸ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 603, Kangırlı Köyü.

²²⁹ BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s. 181, Çardak/Gazi Yakup Bey Mah.

Lâpseki’de en yüksek gelire sahip 20 hane, gelirlerinin %82,12 gibi önemli bir bölümünü tarımsal faaliyetlerden kazanmaktadır. Tarımsal gelirler hesaplanırken tarlalarda kendi kazançları, icar ve ortaklıktan kazançlarının yanı sıra bağ ve bahçecilik ile eşcar gelirleri de ele alınmıştır. Küçükbaş-büyükbaş hayvancılık ve arıcılık faaliyetlerinin gelirleri %14,40’lık bölümü oluşturur. Gayrimenkul gelirlerinden elde edilen kira payının %1,70 ve ticaret gelirlerinin %0,84’lük bir oran oluşturması ve en yüksek hanelerin %95’inin rençberlik yapması, Lâpseki’deki gelirlerin “köylü ekonomisi” içerisinde tarımsal faaliyetlerde yoğunlaştığını vurgular niteliktedir. Bunların yanında topraktan büyük ölçüde rant geliri elde edilen bir sosyal yapıda toprak sahipliğinin de gerek bir statü kazanma ve gerekse bir gelir yaratma aracı olarak önemini koruduğu muhakkaktır. Gelir düzeyi en yüksek hanelerin %0,94’lük oranda zuhurat gelirleri de bulunmaktadır.

Tablo 41: 5128, 5130, 16172 Ve 17642 No’lu Defterlerdeki Hanelerin Gelir Dağılımı (Kuruş)

Yeri	1-250		251-500		501-1000		1001-2000		2000+		Toplam	
	HS	%	HS	%	HS	%	HS	%	HS	%	HS	%
Diyar-ı Aharda Bulunanlar Ve Yabancılar ²³⁰	20	32,26	11	17,74	14	22,58	10	16,13	7	11,29	62	100,00
Dul Hatunlar ²³¹	8	22,22	10	27,78	9	25,00	5	13,89	4	11,11	36	100,00
Türkmen ve Yörükler ²³²	3	1,35	7	3,14	18	8,07	60	26,91	135	60,54	223	100,00
Gayrimüslim Reaya ²³³	3	3,09	5	5,15	20	20,62	27	27,84	42	43,30	97	100,00

Lâpseki Kazası’yla ilgili ele aldığımız diğer defterlerdeki hanelerin genel gelir dağılımının bulunduğu tabloya göre geliri olmayan hiçbir hane bulunmamaktadır. Diyar-ı aharda bulunan 1840 yılındaki konar-göçer Yörük ve Türkmen tairesi hanelerinin gelir dağılımı 1844 yılındaki Yörük hanelerinin gelir dağılımındaki farklar şunlardır; 1840 yılında geliri olmayan hane bulunmamaktayken, 1844’te iki hanenin geliri yoktur, 1840 yılında 2000 kuruş üzerinde geliri olan hane sayısı toplam Yörüklerin %60,54’ünü oluştururken, 1845 yılında sadece %12,87’sini oluşturmaktadır.

²³⁰ BOA. ML. VRD. TMT. 5128. (Gelibolu Mevleviyeti Efendisinin Gelirleri bu deftere yazılmadığından bu tabloya da eklenmemiştir.)

²³¹ BOA. ML. VRD. TMT. 5130.

²³² BOA. ML. VRD. TMT. 16172.

²³³ BOA. ML. VRD. TMT. 17642.

Dul hatunların gelir dağılımlarında az ve orta seviyelerdeki gelirlerin, %25'lik oranlar oluşturduğu görülmektedir. 2000 kuruş üzeri geliri olan hane sayısı 4'tür. Diyar-ı aharda yaşayan hane reislerinin Lâpseki Kazası'ndaki emlaklarından gelirlerinin dağılımında ise yoğunluk 1-500 kuruş arasında gelirlerdedir. Lâpseki'deki gayrimüslim reayanın ise 2000 kuruş üzeri gelir sahibi olan hane sayısı, toplam haneler içerisinde %43,30'luk bir oran oluşturmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VERGİLER

Sanayi öncesi ekonomide, vergileme gelir dağılımının temel mekanizmasıdır. Vergileme, kırsal nüfusun yalnızca yaşama şartlarını, yiyecek miktarını ve yatırım yapma gücünü belirlemekle kalmaz, aynı zamanda ekonomik değişmelere cevap verme şeklini de etkiler. Çünkü vergiler, zorunlu, kaçınılmaz ve köylünün elde ettiği gelirden öncelikle yapılması gereken ödemelerdir.²³⁴

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan imparatorluğa giden süreçte, devlet adamlarının teşkilatlanma faaliyetlerindeki başarılı politikaları, farklı milletlerden, geleneklerden oluşan vatandaşlarını bir arada tutmayı başarmış ve uyguladığı iktisadî ve hayatî politikalarla bu coğrafyayı onlar için bir arada yaşanılabilir hale getirmiştir. İktisadi açıdan vatandaşlarını, merkezde tespit edilen vergi kanunnameleri ile yükümlü tutmamış, eyalet taksimatı yani idari taksimatı yaparak her bölgeyi en uygun vergi kanunuyla yönetmiştir. Osmanlı imparatorluğunun idari taksimatının her bir parçasının bünyesine en uygun bir şekilde özel olarak hazırlanmış bir vergi kanunnamesi oluşturulmuştur.²³⁵

Tanzimat devrine kadar geçen devrede Osmanlı Devleti'nin safi varidat ve masrafları müfredatıyla çeşitli defterlere kaydolunmakla beraber tahmin esasına dayanan genel bir devlet bütçesinin yapılması lüzumu hissedilmemiştir.²³⁶ Bu dönemde devletin mali sistemdeki temel gelirleri örf-i ve şer-i vergiler olmuştur. Ancak devlet genişledikçe, imparatorluk haline geldikçe devlet kurumlarının da gelişimi ve değişimi şart olmuştur. Devlet düzenindeki bozulma ve yapılması gerekenler hususunda padişahların önderliğinde çeşitli düzenlemelerde bulunmuş ve en nihayetinde Tanzimat Fermanı'yla her anlamda yeni bir dönemin başlaması kararlaştırılmıştır.

Tanzimat döneminde Osmanlı bürokratları imparatorluğun idari ve toprak bütünlüğünün sağlanmasının merkezi devletin güçlenmesine, bunun ise yeterli ve sağlam bir mali tabanın oluşturulmasına bağlı olduğunu düşündüklerinden dolayı devlet

²³⁴ Güran, *a.g.e.*, s.199.

²³⁵ Şinasi Altundağ, "Osmanlı İmparatorluğunun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma", *DTCFD*, C. V, S. 2, 1947, s.190-191.

²³⁶ Erdoğan Keskinliç, "Yenileşme Dönemi Osmanlı Bütçeleri Üzerine Genel Bir Bakış", *OTAM*, S. 14, 2003, s.323-324.

kurumlarını düzenlemeye malî yönetimlere öncelik vererek başlamışlardır.²³⁷ 1838’de Maliye Nezareti’nin kurulmasıyla atılan ilk adımı, 1840 yılında İltizam usulünün kaldırılması ve onun yerine Muhassıllık Teşkilatı’nın kurulması takip etmiştir. Bunun devamı olan gelişmelerde de ilk olarak Osmanlı vergi sisteminde yıllardan beridir süregelen “örfî vergiler” yerine, 1840 yılında “ancemaatin vergi” diye adlandırılan tek bir verginin getirilmiştir. Bu vergi “*herkesin mutasarrıf olduğu emlâk ve arâzi-i mevcûdiyesinin menâfi’ ve temettü’at-ı hâsılasına ve kâr ve tîcâret ve iktidârına ve’l-hâsıl hâl ve tahammüllerinin derecesine göre vergi nâmiyle*”²³⁸ ortaya çıkarılmıştır. Ancemaatin vergi olarak adlandırılan bu vergide ödeme gücünün ölçüsü tebaanın emlak, arazi ve hayvan varlığı kazançlarıdır.²³⁹

Muhassılların en temel görevlerinden biri bölgelerindeki nüfusu ve bu nüfusun malî gücünü belirleyerek uygun düşen miktarda bir vergi tayin edebilmek için gerekli nüfus ve emlak tahriri çalışmalarını yapmaktır. Bu sayımlar daha önceki sayımlardan farklı olarak merkezden gönderilen memurlar tarafından değil de, sayımı yapılan idarî birimin Müslüman topluluklarda muhtar ve imamı (gayrimüslim topluluklarda kocabaşı ve papazı) tarafından ziraat müdürleri veya vekilleri nezaretinde yapılmıştır.²⁴⁰ Fakat yeni reformlardan memnun olmayan bir kitlenin direnmesi, uygulamada eleman sıkıntısının çekilmesi gibi nedenlerden dolayı 1840 yılında tesis edilen muhassıllıklar 1842 yılında, iki yıllık bir uygulamanın ardından kaldırılmış ve bunların görevleri o yerin mülki amirlerine devredilmiştir.²⁴¹

Devrin olanaklarına göre ancemaatin vergiyi toplama işi eksiksiz ve zamanında gerçekleştirmek oldukça güçtü. Çoğu yerde yıl içinde işlem tamamlanamıyor, vergi ertesi yıla kalıyordu. Muhtarlar, topladıkları vergileri zimmetlerine geçiriyor, zamanında teslim etmiyorlardı. Ölümlerinde ya da ortadan kaybolmaları durumunda, halk, muhtara teslim ettiği vergiyi bir daha ödemek zorunda kalıyordu.²⁴² Ekonomik güçlerine uygun olarak, mükelleflere farklı malî yükümlülükler getirerek dikey eşitliği sağlayabilme özelliği gösteren bu tevzii vergi, erkek nüfus veya hane üzerine eşit olarak paylaştırılan örfî tekâlîfe

²³⁷ Tefik Güran, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*, TTK, Ankara 1989, s.7

²³⁸ Süleyman Sudî, *Osmanlı Vergi Düzeni (Defteri Muktesid)*, (Haz. Mehmet Ali Ünal), Isparta 1996, s. 57.

²³⁹ Abdüllatif Şener, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Reformları”, *150. Yılında Tanzimat*, TTK, Ankara 1992 s. 260.

²⁴⁰ Güran, “19. Yüzyıl Temettuat...”, s. 76-77.

²⁴¹ Çakır, *a.g.e.*, s. 47.

²⁴² Çadırcı, *a.g.e.*, s. 342.

göre olumlu bir gelişme olarak nitelendirilebilir ancak mahalli güçlerin etki ve nüfuzuyla, verginin tevzii ve tahsilinin mükelleflerin ödeme güçlerine göre gerçekleşebildiği şüphelidir.²⁴³ Bu verginin öngörüldüğü gibi iktisadî güce göre dağılımın sağlanması için 1844 yılında imparatorluğun büyük bir bölümünde “temettuat tahrirleri” yapılmıştır. Gerçekten de bu tahrirler verginin gerek bölgeler, gerekse kişiler arası dağılımının son derece adaletsiz olduğunu ortaya çıkarmıştır.²⁴⁴ Ne var ki, dönemin sosyo-ekonomik yapısı, süregelen alışkanlıklar, bilgi yetersizliği ve benzeri nedenlerle, kâğıt üzerinde uygulanabilir görünen bu kararları bütünüyle uygulamaya koymak mümkün olmamıştır.²⁴⁵ 1860 yılında aşamalı olarak kaldırılması kararlaştırılarak bu verginin yerine tahrire dayalı olan emlak, arazi ve temettü vergileri getirilmiştir.²⁴⁶ 27 Kasım 1860’da tarihli “Tahrir-i Nüfus ve Emlâk’a dair Nizamname” ile imparatorlukta nüfus, mal ve mülk sayımının nasıl yapılacağını ve vergilendirmede göz önünde tutulacak ilkeleri en ince ayrıntılarıyla saptanmıştır. Sayım ve yazım tamamlandıktan sonra alınmaya başlanan başlıca vergiler: arazi ve müksakafât vergisi, temettü’ vergisi, ağnam rüsumu, bedeller ve damga resmidir.²⁴⁷

Bu gelişmelerin ardından özellikle İstanbul’un gerek tevzii, gerekse tahrire dayanan vergilerden muaf tutuluşu eleştirilere konu olmuş, zaman zaman yürürlüğe girmeyen düzenlemeler yapıldıktan sonra, nihayet 1875/1876 yılından itibaren Dersaadet vergisi uygulanmaya başlanmıştır.²⁴⁸

Tanzimat döneminde yapılan vergi değişiklikleri hâsılatı büyük ölçüde yansıtmamıştır. Ama henüz safi gelir vergi konusu haline gelmemiş, arta oranlı tarifeler ve beyana dayanan tarh gibi ileri kurumlar oluşmamışsa da, Türk vergi sisteminin günümüze kadar uzanan gelişme süreci içerisinde Tanzimat, geleneksel Osmanlı vergi düzeninin değişime uğradığı önemli bir aşamadır.²⁴⁹

Şimdi ise 1840’da alımına başlanan ve 1860 yılından itibaren kaldırılan ancemaatin vergi içerisinde Lâpseki Kazası’ndan alınan vergiler, temettuat defterlerinden yararlanılarak incelenecektir.

²⁴³ Şener, a.g.m., s.261.

²⁴⁴ Güran, “Tanzimat Dönemi...”, s. 13.

²⁴⁵ Çadırcı, a.g.e. s.340.

²⁴⁶ Çakır, a.g.e, s.50.

²⁴⁷ Çadırcı, a.g.e., s. 345-346-347.

²⁴⁸ Şener, a.g.m s. 262.

²⁴⁹ Şener, a.g.m., s. 270.

1. Vergi-yi Mahsusa

Tanzimatın hemen ardından tahsiline başlanan bu verginin, en önemli özelliği matrahının köy olmasıdır. Verginin haneler arası dağılımı, uygulamada daha önce alınan örfî vergilerde olduğu gibi her bölgede farklı şekillerde oluyordu. Bu verginin tahsili 1260 yılına kadar ‘rûz-i hızır’ ve ‘rûz-i- kasım’ olarak iki taksitte yapılıyordu. Fakat her iki zaman da ergi tahsilâtı için uygun değildi. Bu nedenle bu tarihten sonra verginin çiftçilerden ürünün elde edilmesinden sonra, tüccar ve esnaftan ise bütün bir yıl içinde taksitler halinde tahsili kararlaştırılmıştır.²⁵⁰

Tablo 42: Lâpseki Kazası’ndan Alınan Vergi-yi Mahsusa (Kuruş)

Yeri	Vergi Miktarı	%
Lâpseki Mah.	60801	19,73%
Çardak Mah.	45753,5	14,85%
Bergos Mah.	44272	14,37%
Köyler	134579	43,68%
Yörük Köyleri	22688	7,36%
Toplam	308093,5	100,00%

Lâpseki Kazası’na ait 1529 sayılı temettuat defterindeki kayıtlara göre Lâpseki Kazası’ndan toplanan vergi miktarı toplam 308093,5 kuruş olarak belirlenmiştir. Kaza içerisinde nüfusun en yoğun olduğu alanlar olan köylerde nüfusa bağlı olarak vergi miktarındaki yoğunluk artmış, toplam vergi oranı içerisinde %43,68’lik bir değer meydana getirmiştir. Kaza genelinde toplam 143 hanenin vergisi bulunmamaktadır, fakat bu vergisi olmayan hanelerin içerisinde 89 hanenin geliri vardır. Bergos Kasabası mahallelerinde vergisi alınmayan haneler içerisinde dokuz, Çardak Kasabası mahallelerinde yedi, köylerde 52, Lâpseki mahallelerinde 15 ve Yörük köyleri arasında da altı hanenin geliri bulunmaktadır. Vergisi olmayan hanelerin 35’i mesleksiz, 26’sı rençber, 22’si hizmetkâr ve 16’sı imam iken 44 hanenin her biri farklı mesleklere sahiptir.

²⁵⁰ Güran, “Tanzimat Dönemi...”, s.13-14.

2. Âşar Vergisi

Tanzimat'a kadar toprağın verim gücüne ve sulama imkânına göre 1/3 ile 1/10 arasında değişen oranlarda alınan aşar, Tanzimat ile birlikte bütün bölgelerde 1/10 oranında tahsil edilmeye başlanmıştır.²⁵¹Tanzimatın ilk yıllarında muhassıllar vasıtasıyla emaneten tahsil edilen aşar gelirleri, muhassıllık deneyiminin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla, iltizama verilmeye başlanmış, ancak aşar tahsil usulünde dönem boyunca sürekli bir arayış sürmüştür; iki yıllığına, beş yıllığına ihaleler yapılmış, hatta bir ara mültezimleri aradan kaldırarak taşirin sorumluluğu çiftçinin tamamına ait olmak üzere köylerde Taşir meclisleri kurulmuşsa da tatmin edici bir tahsil usulünde karar kılınamamıştır.²⁵²

Tablo 43: Lâpseki Kazası'ndan Alınan Aşar Miktarı (Kuruş)

Yer	Lâpseki Mah.	Çardak Mah.	Bergos Mah.	Köyler	Yörük Köyleri	Toplam
Aşar	25.433	24.604	25.935,5	83.709	10.475	170.156,5
%	14,95	14,46	15,24	49,20	6,16	100,00

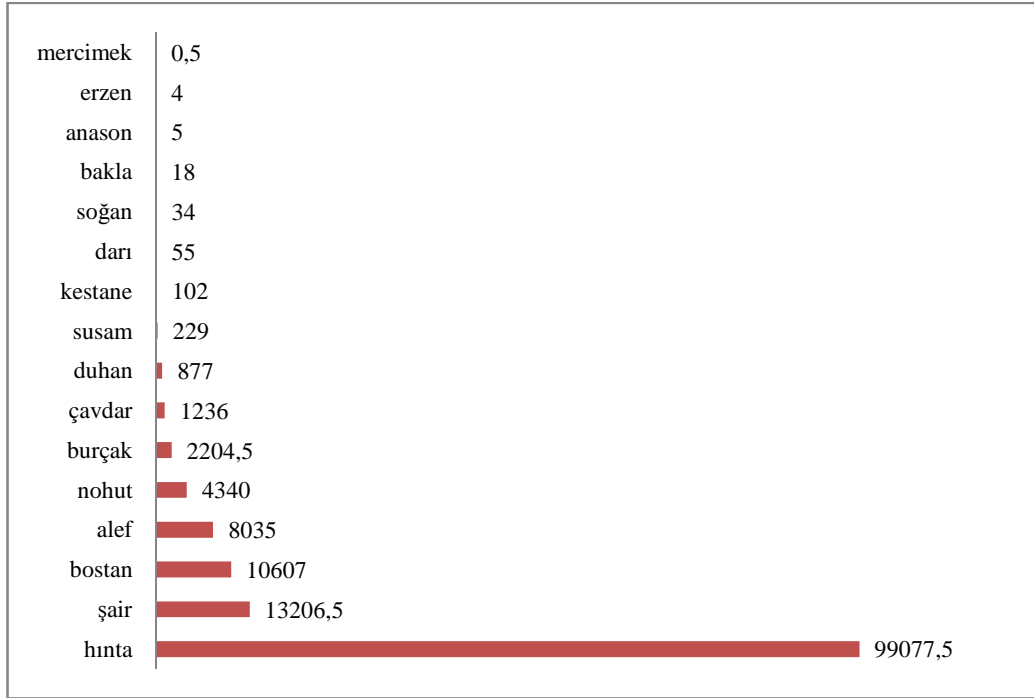
Tablodan da anlaşılacağı üzere en fazla aşar vergisinin alındığı yerler %49,20'lik oranla köylerdir. Köylerin ardından %15,24'le Bergos Kasabası mahalleleri gelirken Lâpseki mahalleleri (%14,95) ve Çardak Kasabası mahalleleri (%14,46) toplanan vergi miktarları birbirine yakınlık göstermektedir. Son sırada ise %6,16'lık oranla Yörük köylerinden toplanan öşür gelmektedir.

Lâpseki Kazası'nda aşar alınan ürünler; hinta, üzüm, şair, bostan, alef, nohut, burçak, çavdar, duhan, palamut, susam, kestane, darı, soğan, ceviz, bakla, zeytin, anason, erzen ve mercimektir. En çok vergi alınan ürünlerin başında %58,23'lük bir oranla hinta gelmektedir. Onun ardından gelen üzümün alınan öşür, hintanın ancak 3/1'i kadardır. Bu durum bitkisel ürünlerin toplam aşar miktarı içerisinde %82,30'luk, bağcılık ve meyvecilik ürünlerinin ise %17,70'lik bir kısım oluşturduğu şeklinde de ifade edilebilir.

²⁵¹ Güran, "Tanzimat Dönemi...", s. 14.

²⁵² Şener, a.g.m., s.263.

Grafik 9: Bitkisel Ürünlerden Alınan Aşar Vergisi (Kuruş)

Lâpseki’de bitkisel ürünlerden alınan aşar miktarı grafikte gösterildiği üzeredir. Bunun yanında bağcılık ve meyvecilikten alınan aşar vergisi ise üzümünden 29.491,5 kuruş, palamuttan 605,5, cevizden 19,5 ve zeytinden ise 9 kuruştur.

5129 numaralı temettuat defterinde Lâpseki köylerinden Adatepe ve Değirmen Deresi köylerinin aşar vergisi ve aded-i ağnam rüsumları Gelibolu Mevlevihanesi’ne aktarılmış olduğu bilgisi bulunmaktadır. Gelibolu Mevlevihanesi, 17 nci yüzyılın başlarında kurulmuş bir Mevlevî âsitânesidir. II. Mustafa döneminde Lâpseki’nin Bayramdere mezrasındaki hâsılat buraya devredilmiştir. II. Mahmut, Lâpseki’ye bağlı Güreci; Abdülmecid de Camhas ve Çeltikçi tumarlarını vermişlerdir.²⁵³ 1844 yılına ait incelediğimiz temettuat defterine göre ise Adatepe ve Değirmen Deresi köylerinin vergileri bu âsitâneye aktarılmış durumdadır.²⁵⁴

3. Ağnam Vergisi

Ağnam resmine, bazı kanunnamelerde “resm-i merai” bazılarında “resm-i ganem” ve bir kısmında da “koyun resmi” denmektedir. Bu vergi yalnızca koyunlardan değil keçilerden de alınmaktadır. Ağnam vergisinin hesaplanmasında kuzulu koyun, kuzusuyla

²⁵³Barihüda Tanrıku, “Gelibolu Mevlevihanesi”, *DİA*, C. 14, İstanbul 1996, s. 6-8.

²⁵⁴BOA. ML. VRD. TMT. 5129, s.

beraber, oğlaklı keçi, oğlağıyla beraber hesaplanmakta, oğlağından veya kuzusundan ayrıca vergi alınmazdı.²⁵⁵

Tanzimat döneminin başlamasıyla birlikte ağnam aynî olarak ve iltizam usulüyle toplanmış, vergiyi mübaşir denen memurlar toplamaya başlamıştır. Verginin miktarı keçi ve koyunun her başı için 5 kuruş olarak ve yarım kuruş da ‘mübaşiriyye’ eklenmek suretiyle alınması kararlaştırılmıştır²⁵⁶ Bu dönem içerisinde 1858/1859 yıllarında yapılan değişikliklerle, hayvan varlığı servet üzerinden değil, gelir üzerinden alınan bir vergi şekline dönüştürülmeye çalışılmıştır.²⁵⁷

Tablo 44: Lâpseki Kazası’nda Alınan Ağnam Vergisi (Kuruş)

Lâpseki Mah.		Çardak Mah.		Bergos Mah.		Köyler		Yörük Köyleri		Toplam	
HS ²⁵⁸	Kuruş	HS	Kuruş	HS	Kuruş	HS	Kuruş	HS	Kuruş	HS	Kuruş
9	319	10	374,5	5	99	134	3452	121	2959	279	7203,5

Tablo 44’e göre Lâpseki Kazası’ndaki köylerde tarımsal faaliyetlerin yoğun olması ve hayvancılık faaliyetlerinin tarımsal faaliyetleri desteklemesinden dolayı, köylerin en fazla ağnam vergisi ödeyen grup olması kaçınılmaz olmuştur. 134 hane tarımsal faaliyetlerle birlikte hayvancılık yaparak toplam 3452 kuruş ağnam vergisi ödemişlerdir. Köylerdeki hayvancılık faaliyetlerini takip eden grup Yörüklerdir. Toplam Yörük nüfusu 171 hane iken, bunun 121’ünün hayvancılıkla uğraşp ağnam vergisi ödemeleri, hayvancılıkla geçimin önemini ortaya koymaktadır.

4. Cizye Vergisi

İslam vergi hukukunda devletin Müslüman vatandaşlardan aldığı zekât karşılığı olarak nitelendirilen cizye vergisi, iki toplum arasında bir denge aracı olarak kullanılmıştır. İslam nazarında Müslümanlarla zımmiler, devletin, eşit insanî haklara sahip vatandaşlarıdır. Bunlar, aynı haklarda faydalanmakta ve devletin imkânlarında aynı ölçülerde yararlanmaktadırlar. Bu sebeple, Müslümanların ödediği zekâta karşılık, ehl-i

²⁵⁵ Neşet Çağatay, “Osmanlı Devletinde Reayadan Alınan Vergi Ve Resimler”, *DTCFD*, C. 5, S. 5, 1947, s.485-486.

²⁵⁶ Çakır, *a.g.e.*, s. 52.

²⁵⁷ Şener, *a.g.m.* s. 263.

²⁵⁸ HS: Hane Sayısı

zimmet de cizye vermektedir.²⁵⁹ Cizyenin miktarı; zamana, bölgeye, ferdî veya toplu olarak alınmasına göre değişiklikler gösterirken, cizyeden mükellef kişiler hür, maddi gücü yerinde ve sağlıklı erkekler olarak kabul edilmiştir.²⁶⁰

Osmanlı'nın da İslam vergi usullerine göre gayrimüslim vatandaşlarından aldığı vergilerden olan cizye, Tanzimat döneminde çeşitli değişimlere uğramıştır. Yeniçeri ocağının kaldırılmasının ardından devlet gelirlerini arttırmak üzere vergi artırımına ve yeni vergiler ortaya koyma yoluna giden II. Mahmut, 1834 yılında cizye miktarını yeniden belirlemiştir. Buna göre, âlâ (zenginler) grubuna girenler 60 kuruş, evsat (orta halli) olanlar 30 kuruş ve edna (fakir) olanlar da 15 kuruş cizye vermesi kararlaştırılmıştır.²⁶¹

Lâpseki Kazası'ndaki gayrimüslim vatandaşlardan alınan cizye vergisi, cizye vermeye mükellef olan hane reislerinin isimlerinin yanına âlâ, evsat veya edna olduklarına dair kısaltma işaretleri konularak belirtilmiştir. Buna göre Lâpseki Kazası'nda Rumiyan Mahallesi'nde yaşayan 91 gayrimüslim hane reisi %86,81'i cizye vergisi vermekteydi. Çardak Kasabası'na bağlı Rumiyan Mahallesi'nde de gayrimüslim vatandaşlar olmasına rağmen bunlardan cizye alındığına dair herhangi bir bilgi temettuat defterlerinde bulunmamaktadır. Lâpseki kaza merkezindeki Rumiyan Mahallesi'nde bir hane reisi gözlerinden hastalıklı olduğu, bir hane reisinin ayağı total olduğu, dört hane reisi küçük (sagir) olduğu için cizye vergilerinden muaf tutulmuşlardır. Geriye kalan cizye vermeyen altı hane reisi hakkında ise neden cizye vermediklerine dair bilgi yoktur.

Tablo 45: Lâpseki Kazası'nda Gayrimüslimlerin Cizye Dağılımı

Mahalle	Edna	Evsat	Ala	Alınmayan	Toplam Cizye Alınan Kişi	Toplam Hane Sayısı	Toplam Cizye Kuruş	Toplam Gelir	Cizyenin Gelire Oranı
Rumiyan	1	62	16	12	79	91	2.835	90.264,5	%3,14
Çardak Rumiyan	-	-	-	7	0	7	0	4.780,5	%0,00
Toplam	1	62	16	19	79	98	2.835	95.045	%2,98

Tabloya göre gayrimüslim vatandaşların %63,26'sı orta halli vergi anlamındaki evsad vergisini ödemekteydiler. %16,33'ü en yüksek vergi olan âlâ vergisini öderlerken,

²⁵⁹ Ziya Kazıcı, *Osmanlı'da Vergi Sistemi*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2003, s.45.

²⁶⁰ Mehmet Erkal, "Cizye", *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s.42-45.

²⁶¹ Halil İnalçık, "Cizye", *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s.45-48.

98 hane içerisinde sadece bir hane en az miktar cizye vergisini ödemektedir. Bu da Lâpseki'deki gayrimüslim vatandaşların ekonomik durumlarının orta ve yüksek seviyelerde olduğunu göstermektedir. Lâpseki'de toplanan cizye vergisi 2.835 kuruştur ve bu miktar gayrimüslimlerin toplam gelirlerinin %2,98'ini oluşturmaktadır.

SONUÇ

İlk devirlerinden itibaren hem doğal hem de stratejik nedenlerden dolayı her zaman ön planda olan Lâpseki, günümüzde de Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan deniz ulaşımı ile ülkemizdeki ulaşım ağında kavşak noktalardan birisidir. Osmanlı'nın bir beylik olmaktan çıkıp devlet olma sürecinin başlangıç noktasını Rumeli'ye geçiş olarak kabul etmek ve bu geçişin Lâpseki ve çevresinden olduğunu bilmek bu yörenin önemini ortaya koymaktadır.

Daha ilk çağlardan itibaren önemli coğrafi konumundan dolayı hâkimiyet mücadelelerinin yaşandığı alan üzerinde olan Lâpseki Kazası'nın 1844-1845 yıllarındaki durumu hakkındaki araştırmamıza, 19 uncu yüzyıl temettuat defterleri kaynak kabul edilmiştir. İstanbul'a yakınlığından dolayı Tanzimat fermanının ilan edilişiyle birlikte uygulanmaya başlanan yenileşme ve değişme hareketlerinin görüldüğü alanlardan biri olmuştur. Bu dönemde kaydedilen Lâpseki temettuat defterleri, hem ekonomik açıdan hem de sosyal açıdan detaylı bilgiler içeren defterler olduğundan dolayı, bu çalışmanın temel kaynağı olarak seçilmiştir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde Lâpseki Kazası'nın sosyo-ekonomik durumu hakkında temel aldığımız başlıca temettuat defteri 5129 numaralı defterdir. Buna ek olarak 5128, 5130, 16172 ve 17642 numaralı defterler de içerdikleri bilgiler bakımından 5129 numaralı defteri desteklemek adına bu çalışmada kullanılmış olan diğer defterlerdir.

5129 numaralı temettuat defterine göre Cezayir-i Bahr-i Sefid Vilayeti'ne dâhil Biga Sancağı'na bağlı olan Lâpseki Kazası 6 mahalle, 26 köy, 2 kasabadan, buna ek olarak da 10 adet Yörük köyünden oluşmaktadır. Bu bilgiye göre mahalle, köy, kasaba ve Yörüklerin toplam hane sayısı 1587, nüfusu da yaklaşık 7935'tir. Nüfusun %6,18'i Rumiyan hane reislerinden oluşmaktadır.

Lâpseki Kazası tarımsal faaliyetlerin ön planda olduğu, halkın %74,17'sinin rençber ve bağcı olduğu bir bölgedir. Topraktan büyük ölçüde rant geliri elde edilen bir sosyal yapıda toprak sahipliğinin de gerek bir statü kazanma ve gerekse bir gelir yaratma aracı olarak önemini koruduğu kazada açıkça görülmektedir.

Tarımsal faaliyetler, rençber ve bağcıların kendi topraklarını işlemelerinin yanı sıra toprakların kiraya verilmesi veya ortakçılık sistemleriyle yürütülmektedir. Bu sistemlerle

birlikte kazanın toplam geliri içinde bitkisel üretim ve bağ-meyvecilik faaliyetlerinden elde edilen gelir %69,58'lik bir yer tutmaktadır. Bu gelirin oluşmasında tarımsal faaliyetlerde bulunan rençber ve bağcılarının yanında, hizmetkârlık, bahçivanlık, çobanlık ve sığırtmaçlık mesleklerine sahip hane reislerinin de katkısı bulunmaktadır.

Tarımsal ekonomiyi %12,31'lik gelir sağlayan hayvancılık faaliyetleri desteklemektedir. İncelenen temettuat defterinde Lâpseki Kazası'ndaki hayvan çeşitlerinin çok fazla olduğu fakat genellikle tarımı desteklemek adına çift sürmek ve taşıma işlerinde güçlerinden yararlanmak üzere büyükbaş hayvanların yetiştirildiği ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra Yörüklerin var oldukları bölgelerde daha yoğun olmak üzere küçükbaş hayvancılık faaliyetleri yapılarak et, süt, yapağı, yün gibi ürünler elde edilmiştir.

Lâpseki köyleri genellikle tarımsal faaliyetler ile uğraşp gelir kaynaklarını bunlardan oluştururlarken mahallelerde ve kasabalarda halk tarımsal faaliyetlerin yanında ticaret ile de uğraşmaktadırlar. Hane reisleri hizmet ve mal üretirken bunun dışında üretimle ilgisi olmayan mesleklere de sahiptirler.

Esnaflık ile ilgili faaliyetler tarımsal işletmelerden sonra ikinci sırada gelmektedir. Lâpseki'nin Çanakkale Boğazı kıyısındaki konumu esnaflık faaliyetlerine yansımıştır. Özellikle nakliye alanındaki kayıkçılık faaliyetiyle 72 hanenin meşgul olması kayda değerdir.

Lâpseki Kazası'nda geliri olmayan 58 hane bulunurken, 1250 kuruşun üzerinde gelir sahibi hane reisi sayısının 631 olması, halkın gelir düzeyinin yüksek olduğunu fakat geliri olmayan hanelerle yüksek gelir sahibi haneler arasındaki farkın açık olduğunu vurgular niteliktedir.

Lâpseki Kazası'nda vergi faaliyetleri çerçevesinde dört çeşit verginin alındığı temettuat defterlerinden en fazla vergi miktarı vergi-yi mahsusa kaleminde ortaya çıkmıştır. Toplam vergi miktarının %63,10'unu vergi-yi mahsusa oluşturmaktadır. Gayrimüslim hane reislerinin sayısı az olduğu gibi onlardan alınan cizye miktarı da düşük olmuştur ve kazadaki toplam vergi miktarının %0,58'ini oluşturmuştur.

Sonuç olarak Temettuat uygulaması vergi gelirlerinin çoğaltılmasını hedeflediği ve Gelibolu bölgesinde de pilot olarak uygulandığından dolayı, bu çalışma civarındaki Lâpseki Kazası'nın 1844-1845 yıllarındaki sosyo-ekonomik durumunu yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

BOA ML VRD TMT: 5128, 5129, 5130, 16172, 17642.

ÇŞS: Çanakkale Şer'iyeye Sicili, 1121

SDAO: 1273, 1277, 1279, 1280, 1285, 1286, 1288, 1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1295, 1296, 1297, 1298, 1299, 1300, 1306, 1311

SVCBS: Salnâme-i Vilayet-i Cezayir-i Bahr-i Sefid: 1291

Karasi Vilayetine Mahsus Salnâme: 1305

YAZILI ESERLER

Adıyeke, Nuri. “Temettuat Sayımları Ve Bu Sayımları Düzenleyen Nizamname Örnekleri”, *OTAM*, S. 11, 2000, s. 769-823.

Akdağ, Mustafa. “Osmanlı Müesseseleri Hakkında Notlar”, *DTCFD*, XIII/1-2, 1955, s.27-51.

Altundağ, Şinasi. “Osmanlı İmparatorluğunun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma” *DTCFD*, C. V, S. 2, 1947, s.187-197.

Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, C. II, Görsel Yayınlar, 2000.

Barkan, Ömer Lütfi. “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, C. X, 1951-1953, s.1-25.

Barkan, Ömer Lütfi. “Türk Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274/1858 Tarihli Arazi Kanunnamesi”, *Tanzimat I*, İstanbul 1940, s.321-421.

Bulan, Halil. “Salnamelerde Lâpseki Kazası”, *Lâpseki Sempozyumu 23-24 Haziran 2007*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Matbaası 2007, s.246-253.

Cin, Halil. “Osmanlı Toprak Hukukunda Miri Arazinin Hukuki Rejimi ve Bu Arazinin TMK Karşısındaki Durumu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 22, S. 1, 1966, s.745-798.

Osmanlı Toprak Düzeni ve Bu Düzenin Bozulması, Yenigün Matbaası, Ankara 1978.

Cuinet, Vital. *La Turquie D'Asie Géographie Administrative Statistique*, Descriptive et Raisonné de Chaque Province de L'Asie-Mineur, C. III, Paris 1894.

Çadırcı, Musa. *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, TTK, Ankara 1991.

Çağatay, Neşet. Osmanlı Devletinde Reayadan Alınan Vergi Ve Resimler, *DTCFD*, C. 5, S. 5, 1947, s.483-511.

Demirarslan, Nihal Yılmaz. *Temettuat Defterlerine Göre Balya Kazası Şamlı, Ilıca, Danişmend, Evciler, Akbaş ve Koyuneri Köylerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir 2009.

Doğaner, Suna. "Çanakkale Boğaz Kıyılarının Coğrafyası", *Türk Coğrafya Dergisi*, S. 29, 1994, s.125-159.

Erkal, Mehmet. "Cizye", *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s.42-45.

Evliya Çelebi. *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Akkırman-Belgrad-Gelibolu-Manastır-Özü-Saraybosna-Slovenya-Tokat-Üsküp 5. Kitap*, (Haz. Seyit Ali Kahraman), Yapı Kredi Yayınları, C. 1, İstanbul 2010.

Genç, Mehmet. "Mukataa", *DİA*, C. 31, İstanbul 2006, s.129-132.

Göyünç, Nejat. "Hane Deyimi Hakkında", *Tarih Dergisi*, S. 32, Mart 1979, s.331-348.

Güran, Tevfik. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)*, TTK, Ankara 1989.

19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı, Eren Yayıncılık, İstanbul 1998.

"19. Yüzyıl Temettuat Tahrirleri", *Osmanlı Devleti'nde Bilgi ve İstatistik*, Ankara 2000, s.75-94.

H. Mahmut Şakiroğlu, "Cezayir-i Bahr-i Sefid", *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s.500-501.

Halaçoğlu, Yusuf. *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlıda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, TTK, Ankara 1998.

Heredotos. *Heredot Tarihi*, (Çev. Müntekim Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2004.

İnalcık, Halil. “Tanzimatın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri”, *Belleten*, C. XXVIII, 1964, s.623-690.

“Cizye”, *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s.45-48.

Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar –I Klasik Dönem (1302-1606): Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 40. Basım, İstanbul 2010.

Karal, Enver Ziya. *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı 1831*, II. Baskı, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1997.

Karpat, Kemal. *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.

Kazıcı, Ziya. *Osmanlı'da Vergi Sistemi*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2003.

Keskinkılıç, Erdoğan. “Yenileşme Dönemi Osmanlı Bütçeleri Üzerine Genel Bir Bakış”, *OTAM*, S. 14, 2003, s.319-345.

Koca, Nusret. *Lâpseki'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Erzurum 2003.

Korkmaz, Şerif. "Tanzimat Sonrası Çanakkale'nin İdari ve Nüfus Yapısı" , *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi, Çanakkale Araştırmaları Yıllığı*, S. 3, Mart 2005, s.108-136.

Kütükoğlu, Mübahat. “Osmanlı Sosyal Ve İktisadi Tarihi Kaynaklarından Temettu Defterleri”, *Belleten*, LIX/225, 1995, s.395-412.

Lewis, Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev. Metin Kıratlı, TTK, Ankara 2000.

Özçelik, Bünyamin. *Biga Sancağına Ait 4948, 4951, 15988, 15990, 15991 Numaralı Temettuat Defterlerinin Transkripsiyon Ve Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı 2011.

Öztürk, Said. “Türkiye’de Temettuat Çalışmaları”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C. 1, S. 1, 2003, s.287-304.

Parlatır, İsmail. *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınları, Ankara 2006.

Sami, Şemsettin. *Kamus'ul-Âlâm*, Kaşgar Neşriyat, Tıpkı Basım, C. 5, Ankara 1996.

Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, 13. Baskı, İstanbul 2004.

Sevin, Veli. *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası-I*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2001.

Strabon. *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)*, (Çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2000.

Sudî, Süleyman, *Osmanlı Vergi Düzeni (Defteri Muktesid)*, (Haz. Mehmet Ali Ünal), Isparta 1996.

Şener, Abdüllatif, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Reformları", *150. Yılında Tanzimat*, TTK, Ankara 1992, s.259-277.

Tanrıkulu, Barihüda. "Gelibolu Mevlevihanesi", *DİA*, C. 14, İstanbul 1996, s.6-8.

Tuncel, Metin. "Çanakkale", *DİA*, C. 8, İstanbul 1993, s.197-198.

Tunçbilek, Necdet. *Türkiye'nin Kır Potansiyeli ve Sorunları*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1978.

Türkay, Cevdet. *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İşaret Yayınları, İstanbul 2005.

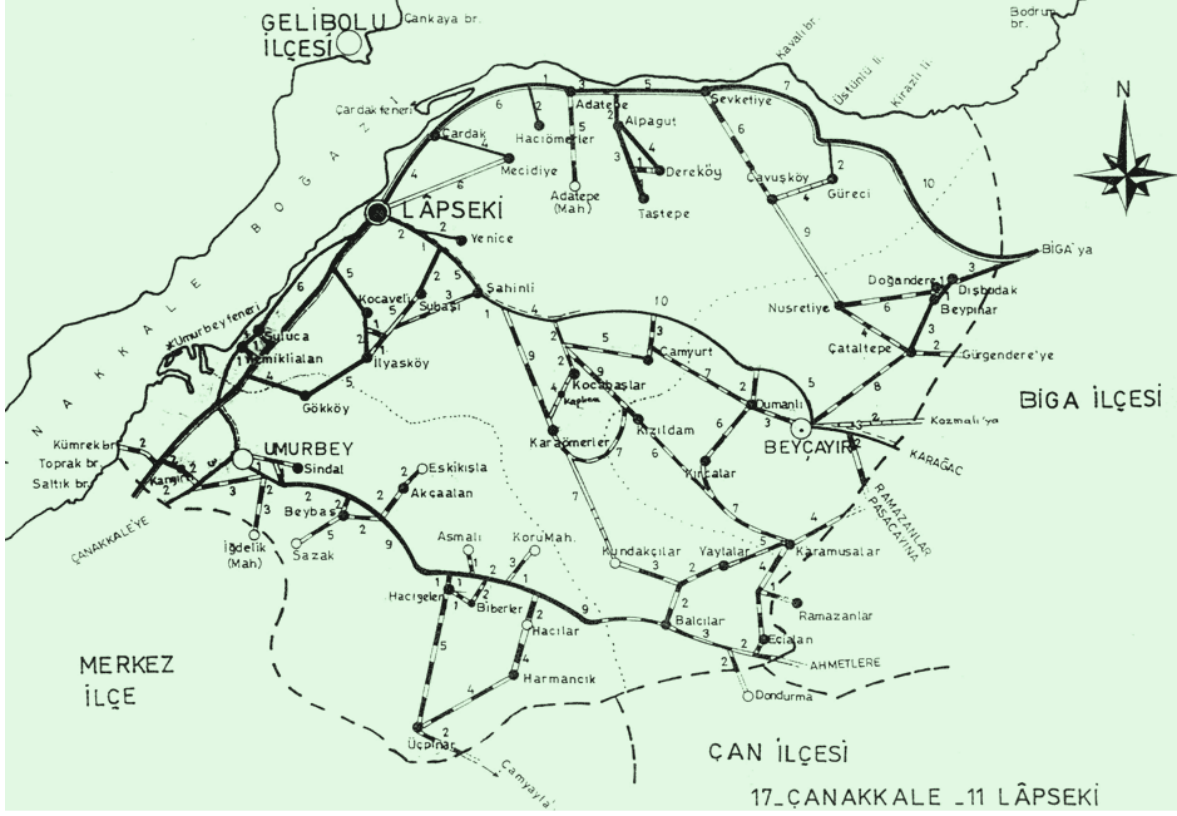
Umar, Bilge. *Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi- II*, Sergi Yayınevi, İzmir 1984.

Türkiye Halkının İlkçağ Tarihi I-B, İlke Yayıncılık, Ankara 1991.

Yediyıldız, Bahaeddin. "Klasik Dönem Osmanlı Toplumuna Genel Bir Bakış", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C. 10, Ankara 2002, s.183-215.

EKLER

EK-1: LÂPSEKİ'NİN HARİTASI

EK-2: 5129 NUMARALI TEMETTUAT DEFTERİNİN İLK SAYFASI

